

V. Dnešní prcudy a názory v obchodní politice.

a) Svoboda tržby a ochranářství v praktické politice jednotlivých států.

Svoboda tržby, jak se o ni zasazoval Smith a po něm zvláště Ricardo, pronikala v praktické politice obchodní jen zvolna a úplně vůbec nepronikla, neboť některé země zůstaly i v dobách vyvrcholení jejího věrný ochranářství, jako Unie severoamerická a Rusko, jiné pak se záhy vracely ke směru ochranářskému. Návrat k ochranářství v letech 1860. nebyl způsoben snad vlivem učené literatury theoretických národohospodářů, jako druhdy hospodářský liberalismus pronikl vlivem díla Smithova, nýbrž byl způsoben danými poměry spíše z praktické nutnosti a razil si poněáhu sám sebou dráhu hlavně v praktické politice obchodní. Proto není v tomto novějším ochranářství jednotného vedení, jednotného zásadného hlediska a soustavné ucelenosti, nýbrž má povahu spíše kasuistických opatření od případu k případu. Ostatně toto novější ochranářství nechce a snad ani nemůže býti nějakým důsledným systémem za každou cenu, který by byl ve službách určité národohospodářské theorie, právě poněvadž usnadněním, zlevněním a zdokonalením mezinárodních styků a za dané různosti, spletitosti a mnohotvárnosti hospodářských poměrů v různých zemích, jež čím dále jsou na vzájemný styk odkázány, nedají se téměř ustanoviti ani obecné zásady, jak různé dané otázky hospodářské politiky řešiti, a tím méně ovšem lze se spoléhati na jakési řešení idejové v podrobnostech různých otázek vnější politiky obchodní, jako se o ně pokoušeli representanti theorie liberalismu: Ricardo a jeho nástupci, upadnuvše ovšem v omyly, jež abstraktní řešení otázek národohospodářských téměř vždy s sebou přivádí, jak jsme se již zmínili, a jež právě theoretičtí zastanci novodobého ochranářství jim vytýkali. Ale proto také je dosud mnoho neujasněného v tomto novém ochranářství a tolik kolísání a neustálenosti a sporů o ně. Jednotná vůdčí myšlenka sic tu je, totiž, odčiniti cly a po případě jinými prostředky nevýhody a nerovnosti, jimiž domácí výroba vůči cizině trpí, a zabezpečiti jí nejen zásobování domácích trhů, pokud na to stačí, ale i soutěž v cizině, aby tímto způsobem produktivita země nejvyšší možnou měrou stoupala. Ale pokud až tato ochrana má jíti a kterými prostředky se má dít, o tom panuje mnoho neujasněnosti a různosti i v základních rysech. Nejobyčejnější prostředky, jichž se ode dávna užívá jako nástroje hospodářské politiky, jsou cla a prémie, v novější době i dopravní a daňová politika má značný vliv. V povšechných rysech uvádějí se v novější době pro ochranu celní v podstatě tytéž důvody jako druhdy: že ochranářské země vybudují si vlastní domácí trhy, tak že nemusí se tou měrou nakupovati v cizině a ušetří se zbytečných nákladů na dopravné a za zprostředkování obchodů; že hromadí se v chráněné zemi větší měrou kapitály než v zemi nechráněné, a konečně že pracovní síly nacházejí v zemi chráněné výhod-

nější a větší příležitosti k práci, čímž ochranářství napomáhá vzrůstu produktivní populace (srovn. str. 42). Ale i proti těmto důvodům dají se uvést námitky. Kupuje-li se zboží z ciziny, děje se to po většině směnou za zboží jiné, tedy nikoli na úkor domácího kapitálu nebo základního kmenového jmění, a tyto směny s cizinou jsou za pravidelných poměrů pro zemi výhodnější přes náklady za dopravné a platy prostředkovatelům, než kdyby země hleděla vše vyráběti sama. Také lákání kapitálů ochranářstvím má své stíny. Nastěhují-li se kapitály do odvětví chráněných, jež pracují za podmínek poměrně nepříznivých, a rozmnožují tu produkci, snad je ochrana podnikatelům těchto podniků velmi prospěšna, ale národohospodářský celek má z toho obyčejně větší škodu, než aby opatřoval si ony výrobky z ciziny; kdežto podniky, jež samy sebou dobře prosperují, majíce přirozené podmínky výhodné, ochrany vůbec nepotřebují, nebo nemohou býti ani tou měrou chráněny, aby ochrana pro ně vskutku něco znamenala, po případě snad jim i ochrana jiných příbuzných odvětví škodí, ježto jim tato odvětví ubírají kapitálu a zdražují zbytečně práci, stroje a polotovary.*) Rovněž třetí uvedený důvod, že v zemi chráněné nachází více dělnictva obživy než v zemi nechráněné, nemá platnosti absolutně, neboť záleží na obyvatelstvu, zda dovede pílí a šetrností nahraditi újmy, jež macešství přírody jí způsobilo; nedovede-li obyvatelstvo tu spolupůsobiti, neprospěje zemi ani největší ochranářství. Mimo to kdyby všechny státy, i ty, jež mají poměrně příznivé podmínky výrobní, zavedly ochranářství, aby populace rychleji rostla, nastal by záhy nepřirozený rozvoj průmyslový, nastávaly by nevýhodné směny, po případě by tovary nedošly vůbec odbytu v chráněné cizině a vznikla by obecná krise.

Pokud agrární ochrana celní přispívá vskutku k povzbuzení a zvelebení zemědělství v chráněných zemích, závisí na okolnostech.**) I dnes trváme v celku na stanovisku, že zbytečná ochrana spíše škodí než prospívá — zbytečnou jest ochrana, když příslušné odvětví jest tak

*) Ochránářství vyvíjí se souběžně s kapitalistickou výrobou, zprvu průmyslovou, později i agrární, a zarovnáva svým vlivem na pohyb kapitálů zisky ve všech oborech produkce; je tudíž jakýmsi kapitalistickým socialismem (L e x i s).

**) B a l l o d vytkl rakousko-uherskému zemědělství (v přednášce v „Hospodářské ústředně“ ve Vídni 4. března 1914 konané), že jeho rozvoj v ochranářské periodě let 1891 až 1910 nebyl přílišný. Stouply tu totiž roční průměry sklízňé, po pětiletích počítané, pěti hlavních druhů obilných z 18.6 mill. tun na 21.6 mill. tun, tedy o 16%, což odpovídá právě jen vzestupu počtu obyvatelstva, průměr spotřeby na osobu připadající zůstal tedy též a úroveň živobytí se valně nezlepšila; mimo to projevil ještě pochybnosti, zda není tento přirost vykázan jen zdokonalením statistiky, poněvadž vzestup spotřeby umělých hnojiv není úměrný s udávaným vzestupem sklízňé. (V Německu stoupla sklízňé v témž období z 18.17 na 25.93 mill. tun, tedy o 43% a předstihla značně vzrůst obyvatelstva; vzestup spotřeby umělých hnojiv pohybuje se tam souběžně se vzestupem sklízňé.) Také Philip p o v i c h souhlasil, že umělým zvýšením cen obilí cly nebylo u nás dosaženo značnějšího zvýšení produkce spíše prý jím vzrostlo jen zadlužení půdy. (Viz str. 69.) — Poněvadž zdražení obilí má vliv na mzdy a zdražuje i výrobu průmyslovou, je důležitým problémem i budoucí agrární politiky ochranářské, aby hleděla cly zajistiti výrobcům poměrně s t á l é ceny obilí, jež by se pohybovaly kol průměru cen posledních dvou neb třetí desítilětí, problém, který byl ostatně již častěji řešen (v Anglii zákonem z r. 1689, jímž zavedeny byly vývozní prémie; též účel měla cla pohyblivá [smyková stupnice, „sliding scale“] z r. 1828; srovn. také úpravu ve Francii, str. 57).

vyspěle, že se nemusí báti cizí soutěže doma, ani v cizině — anebo když chrání se odvětví, jež nemá doma přirozených základních podmínek zdaru. Cla zemědělská se však zavádějí napořád za dnešní doby v zemích kontinentu evropského, ač je nepochybně, že nynější přirozené podmínky výrobní jsou tu horší než v konkurenčních zemích amerických: tam netřeba dosud hnojit, pozemky tam byly koupěny levně, hodí se dobře pro zpracování strojové a j.; děje se to proto, aby se v Evropě umožnila přece zemědělská výroba a využitkoval se kapitál v půdě investovaný, jak už zmíněno, jakož i se zřetelem na obilnou soběstačnost jednotlivých států.)*

Je třeba však opatrnosti v úsudcích i u průmyslové výroby, nebo v novější době utvářejí se poměry tak, že po případě i země, jež má výborné přirozené podmínky výrobní, nemohla by soutěžit s cizinou, poněvadž jiné okolnosti jsou nevýhodné: že zvýšením úrovně životní dělničtva jsou mzdy v zemi vysoké — tento důvod byl uváděn v Unii severoamerické při zavádění celní ochrany — nebo že jsou v zemi veliké daně — u nás se stále ukazuje na nepříznivé poměry daňové akciových společností našich u přirovnání s akciovými společnostmi říšskoněmeckými — nebo že musí podniky připláceti na sociální pojištění dělnické, musí zachovávat nedělní klid, nesmí zaměstnávat děti a j. (L. Stejn nazval cla, jež mají za účel tyto nevýhody vyrovnati, ochrannými sociálními cly.) Někdy dokonce musí cla chrániti domácí výrobu proti vyděračné cenové politice cizozemských skartelovaných podniků a musí se jí přizpůsobovati, jen aby se domácí výroba zachránila, byť tím se uvalovala na domácí spotřebu cla jaksi zbytečná. Ale naopak není někdy radno zaváděti ochranu celní ve prospěch odvětví průmyslového, v němž ještě země odkázána na dovoz z ciziny, když by touto ochranou se sice prospělo mnohým výrobcům, ale nebylo by naděje, že by se tento průmysl mohl státi význačnějším odvětvím domácí produkce, ježto domácí spotřeba příslušného tovaru je poměrně malá a na soutěž s cizinou vývozem nelze mnoho počítati, kdežto zavedenou ochranou uškodilo by se na druhé straně mnohem širšímu kruhu odběratelů tohoto tovaru z ciziny. U nás to platí na příklad o obráběcích strojích pro různá řemesla i tovární průmysl, jež odbíráme hojně z Lipska, Anglie a j.

Tím větším omylem by bylo, zevšeobecňovati a přepínati vliv ochrany celní na veškeré hospodářské poměry země, nebo chtítí snad dokonce uváděti příznivý rozvoj hospodářských konjunktur v zemích středoevropských v posledních 50 letech v souvislost se stoupajícím ochranářstvím, jako vskutku činili někteří theoretikové ochranářští. Na vyvrácení tohoto tvrzení stačí poukázati, že známý největší hospodářský pokles poslední doby v letech 1873—1879 stihl jak země ochranářské, tak země svobodného obchodu; a rokem 1879 nastal všude příznivý obrat, není tedy odůvodněno uváděti jej zvláště v Německu v souvislost s tehdejší zvýšenou ochranou celní, zavedenou tarifem z 15. července 1879. Totéž platí i o období poklesu kol r. 1885 a o příznivém obratu r. 1889, jakož

*) Proto Wieser nazývá cla zemědělská cly záchovnými („landwirtschaftliche Erhaltungszölle“), cla průmyslová výchovnými („industrielle Erziehungszölle“).

i dalším velmi příznivém vzestupu průmyslu r. 1896, hlavně v Německu. Ostatně zastanci svobody tržby dokazují statisticky pravý opak.*)

Při úvahách o ochraně celní musí se míti vždycky na zřeteli oboustranné zájmy výrobcův i spotřebitelův, a to nejen přímé výhody domácí produkce a přímé újmy domácího konsumu, jež jim cla způsobí, ale i veškeré nepřímé vlivy cel na národohospodářské poměry. Leč tyto nepřímé výhody a nevýhody nedají se často měřiti jen hmotným prospěchem nebo újmou a nedají se ani často číselně vystihnouti. Tím se pak velmi komplikuje a ztěžuje rozhodování o tom, zda se má na některé zboží clo zavést, a které výše clo. Je jasno, že by v mnohých případech nevyhovovala prostá cla vyrovnávací, ani kdyby přesně vystihovala rozdíl mezi cenami domácího trhu a importní paritou trhu světového bez cla. Ostatně musí cla býti počítána vždy spíše poněkud výše, ježto vydávají se tarify celní a uzavírají se smlouvy celní na delší řadu let, a velí tedy opatrnost krýti se i pro možné poklesy cen tovarů, jež jsou u některých průmyslových výrobků zvláště v zemích pokročile průmyslových velmi citelné a trvalé. (U cel specifických se tento pokles částečně odčiňuje sám sebou, ježto při pokleslých cenách táž sazba celní, dle jednic váhy udaná, znamená poměrné zvýšení cla.) Mimo to stávají se celní sazby v novější době předmětem vzájemného vyjednávání států, a musí se často pod nátlakem sleviti se sazeb i tam, kde tato sleva způsobí újmu, jen aby se menší škodou zažehnala na jiné straně škoda větší.

Důsledek všech těchto namoze křižujících se vlivů jest; že nebývala cla, zvláště v prvých dobách, určována u jednotlivých druhů zboží dosti speciálně, a bývala raději stanovena obecně, na př. na suroviny ustanoveno clo 1%, na polotovary 2%, 3% na hrubší tovary, 4% na tovary konfekční a 10% na zboží přepychové, jako učinil tarif švýcarský z r. 1877, i že udržuje se v novějších ochranářských tarifech celních celková mez

*) Macquart uvádí, jak Francie za liberálního období let 1860. a 1870. se hospodářsky vzmohla: vývoz stoupl z 1.226 mill. fr. r. 1859 na 3.075 mill. r. 1869; zemědělství se rovněž povzneslo, bylať sklizeň pšenice s 1 ha r. 1861 13-30 hl, r. 1874 15-25 hl, a spotřeba pšeničného chleba stoupla v téže době z 377 g na 563 g denně na obyvatele; také chov dobytka se vzmohl, ač dovoz dobytka byl téměř volný, též spotřeba masa vzrostla v témž období prý o 51%, ač ceny masa značně podražily (u hovězího masa o 50-89%, u vepřového o 25-18%). Naopak, v letech 1892—1894 vývoz i dovoz prý vlivem obratu k ochranářství rok od roku upadal:

r. 1891	byl vývoz	3.570 mill. fr.,	dovoz	4.768 mill. fr.,
„ 1892	„ „	3.460 „ „	„ „	4.188 „ „
„ 1893	„ „	3.236 „ „	„ „	3.852 „ „
„ 1894	„ „	3.078 „ „	„ „	3.850 „ „

Rovněž ve Španělsku poklesla vnější tržba po značném zvýšení sazeb celních r. 1892. Naopak prý v Německu po uzavření smluv z l. 1891—1894 s mírnějšími cly nastal od r. 1894 veliký vzrůst vývozu i dovozu:

r. 1890	byl vývoz	4.145 mill. M,	dovoz	3.926 mill. M
„ 1892	„ „	4.018 „ „	„ „	2.954 „ „
„ 1893	„ „	3.961 „ „	„ „	3.092 „ „
„ 1895	„ „	4.120 „ „	„ „	3.317 „ „
„ 1898	„ „	5.080 „ „	„ „	3.756 „ „
„ 1900	„ „	5.765 „ „	„ „	4.611 „ „

sazeb poměrně nízká, totiž 10—15%, z níž sazby v pravidelných poměrech u žádné položky nevybočují. Zachovává se tedy celkem i v nejnovější praxi spíše stanovisko výchovných cel, kdežto sazby vyšší považují se již za sazby výjimečné, povahy za braňovací, pokud ovšem nerozhodují u příslušné země účely ryze fiskální.*)

b) Agrarism, komercialism, industrialism.

V posledních dvou desetiletích stol. 19. rozvířil se ve spojení s otázkou ochrany celní znovu dávný spor mezi zastanci směru agrárního a průmyslového. Ochabovalo totiž poněkud nadšení, jež v letech 1860.—1870. pro zprůmyslovění země ovládalo myslí všech národohospodářů, a dostavovala se reakce; místo dřívějšího často až ukvapeného pohánění vývoje velkopřůmyslu nastávaly doby opatrného uvažování jeho výhod a stínů a volalo se i „Zpět k půdě“.***) Důvody obratu nebyly rázu jen theoretického, jako u fiziokratů, ač i theorie přestala věřit, že vývoj hospodářských poměrů každé země musí se nésti pravidelným postupem od zemědělství k průmyslu a nepovažovala zprůmyslnění země za bezpodmínečně vrcholný typ hospodářského vývoje, nýbrž rozhodovaly tu hlavně některé praktické otázky národohospodářské.

Uznávalo se totiž sice na jedné straně, že práce průmyslová může zaměstnati a uživiti poměrně nejvíce lidí, poněvadž kapitálový a přírodní podklad její je poměrně menší a průměrem využije se rychleji než u výroby zemědělské, jakož i že zjemňování lidských potřeb vyvolává čím dál kvalifikovanější práci průmyslovou, při níž právě činitele práce lidské využívá se nejvíce a zaručuje se zemi tedy poměrně největší hospodářská produktivita a hospodářské zmožutnění, a uznávalo se dále, že průmyslová výroba připouští mnohem většího zintensivnění, poněvadž mez rentability tu nečiní překážek jako u zemědělství, a novými objevy se výroba stále spíše poměrně zlevňuje: ale na druhé straně ukazovalo se a ukazuje dosud na nepříznivé nepřímé důsledky národohospodářské, jež jsou sice rázu více nehmotného, ale v konečných svých důsledcích mohou příznivé účinky průmyslové činnosti národní úplně zkržiti nebo dokonce způsobiti, že výhody její zvrhnou se ve škody. Zdůrazňuje se tu mimo jiné, které sociální nevýhody velkovýroba průmyslová způsobuje: usnadňuje a podporuje soustřeďování kapitálů těžebných v rukou nemnohých kapitalistů, kdežto na druhé straně tvoří z velké většiny pří-

*) List považoval za přiměřenou sazbu průmyslových cel výchovných 40-50% ceny, průmyslových cel záchovných 20—30%; nestačí-li tyto sazby, lze souditi, že není přirozených předpokladů pro chráněný průmysl. — Kolik přibližně % úhrnu hodnoty dovezeného zboží tvořila kol r. 1910 v různých zemích cla, patrně z tohoto přehledu:

Nizozemí	½%	Francie	8%	Bulharsko	16%
Belgie	2%	Švédsko	9%	Kanada	17%
Alžír	3%	Italie, Norsko, Ru-		Srbsko	18%
Švýcars	4%	munsko	11%	Spoj. státy severoam.	23%
V. Britannie	5%	Finsko (do r. 1908).	13%	Portugalsko	27%
Rakousko-Uhersko a		Turecko	14%	Řecko	28%
Německo	7%	Španěly	15%	Rusko	38%

**) Méline, *Le Retour à la terre*. (Paříž 1906.)

Pazourek, Obchodní politika.

slušníků národa odvislé námezdníky, proletáře, jichž tvoření kapitalů příliš neláká, poněvadž vidí, že vyšínouti se na podnikatele je stále nemožnější, ač jinak pozvedá se úroveň jejich míry životní zvýšením mzdy neobyčejně a poklesem důchodu z pozemků a z kapitalů relativně se stává rozdělení důchodů rovnoměrnějším. Vytýká se dále, že průmyslová výroba soustřeďuje lidi ve velkých střediscích, velkých městech, a tím zesiluje škodlivý vliv tohoto koncentračního postupu po stránce zdravotní a morální, ježto prý velkoměstský člověk je nešetrnější, necitelnější, peněz chtivější, je element příliš pohyblivý, požívačný; kdežto zemědělství na druhé straně žije lásku k zděděné půdě otcovské, umožňuje i drobným vlastníkům půdy, aby mohli jako samostatní podnikatelé se uchytiti, udržuje lid zdravý, nezkažený. Vskutku závažnou je dále otázka populační, neboť je nepochybné, že průmysl má neblahý vliv na vzrůst populace, ježto práce ve velkoměstských továrnách není zdravotně často nezávadná, ale i nepřímou působí tu škodné vlivy velkého města, totiž obmezováním počtu dětí v rodinách. Leč nesmí se na druhé straně také přehlédnouti, že i po venkově jsou v mnohých zemích zakořenělé zvyky, vzrůstu populace nepříznivé, jako známý systém dvoudětný po venkově ve Francii panující, jakož že i soustřeďování půdy a vzrůstání se zemědělské velkovýroby a hospodářství latifundijní způsobují rovněž vyliďňování venkova.

Vrcholu dostoupil zápas obou táborů hlavně v Německu, poněvadž tu rychlý vývoj průmyslu v l. 1880. zatlačoval v západní části říše zemědělství do pozadí, kdežto východ zůstával a zůstává dodnes agrárním, tak že stály proti sobě dvě stejně silné strany. (Podobné poměry jsou nyní v Rakousko-Uhersku: Předlitavsko je státem spíše průmyslovým, Uhersko zůstává dosud státem agrárním a bude jím ještě poměrně dlouho, přes veškeré podpory, jichž se tamnímu průmyslu od státu dostává.) Podnětem sporu byla v Německu, ve Francii i u nás v l. 1890. otázka cel, a proto byl v Německu boj nejprudší právě před r. 1902, v němž vydán byl nový celní tarif a počalo jednání o nové smlouvy obchodní, kdežto ve Francii byl zápas nejprudší před r. 1892, kdy vydán Mélinův celní tarif s dvojími sazbami: maximálními a minimálními, jichž rozpětí právě při obilí bylo nejcitelnější a nejzávažnější; u nás největší boj asi teprve bude probíhán.

Výsledek zájmových zápasů zemědělců na jedné straně a průmyslníků na druhé straně skončil všude kompromisem, jak jinak ani býti nemůže; všude musila se voliti střední cesta, aby obě vrstvy obyvatelstva, jež jsou obě stejně důležité a významny pro národohospodářské poměry států, za stejných podmínek mohly se vyvíjeti, ve smyslu známého hesla Listova, že národ musí mít obě paže, zemědělskou i průmyslovou. Proto i na straně zemědělců šlo se do boje jen za heslem cel zachovných, totiž cel, která by umožňovala zachovati dosavadní intenzitu provozu zemědělského. Poukazovalo se mimo jiné, že nemohou evropské průmyslové země dlouho spoléhati na dovoz obilin, masa i průmyslových surovin z ciziny a na tamní odbyt tovarů průmyslových, poněvadž dosavadní země agrární v zámoří a na východě evropském přejdou záhy k průmyslu, a jak těžké budou škody, jež vynucená reakce pak v ny-

nějších evropských průmyslových zemích způsobí, až budou musiti průmysl opouštět a vraceti se z části k zemědělství, aby svou populaci uživily; i z tohoto důvodu že je tedy třeba držeti zemědělství v dosavadní síle.

Také z jiného zřetele pozbyly rozpory obou táborů přes formálnou prudkost zápasu věcné příkrosti a nastalo jakési částečné zájmové sblížení. Zemědělci neobmezují se v pokročilejších zemích jen na pěstbu obilín, nýbrž pěstují i rostliny průmyslové a obchodní, ba zakládají dokonce i sami podniky průmyslové: cukrovary, lihovary a j., a věnují zvýšenou péči chovu dobytka a průmyslu mlékařskému. Touto množstvím zemědělství zkomplikovaly se poměry značně, neboť mnozí zemědělci dostali se zpola v tábor průmyslníků, a jest třeba jednak lišiti na straně průmyslu skupinu průmyslu zemědělského a průmyslu ostatního, jednak jest třeba rozlišovati i ve clech zemědělských mnohem podrobněji než dříve: ječmen sladový od krmného, dobytek živý chovný od jatečného a poraženého a pod. Podobná třídění provedlo se i na straně průmyslu v jednotlivých jeho odvětvích, tak že jest nutná i tu v každém odvětví velmi podrobná rozliha sazeb celních u jednotlivých tovarů dle toho, která je provedena specialisace jejich výroby v tuzemsku a v cizině. Tím stala se otázka ochrany celní na obou stranách velmi spletitou, obtížnou, a vyřešiti ji nějakým všestranným spravedlivým způsobem, je čím dále nemožnější, zvláště když v dnešní době i dělnictvo stále účinněji hledí uhájiti svých soukromohospodářských zájmů, jež chýlí se spíše k ochranářství průmyslovému.*)

K o m e r c i a l i s m, t. j. směr, který by hleděl od industrialismu podporovati vývoj vnějšího obchodu jako samostatného odvětví hospodářské činnosti národní, nehledě na vztahy jeho k domácí výrobě zemědělské a průmyslové, mohl by se účinněji uplatniti jen u zemí, které polohou svou jsou téměř předurčeny k tomu, aby tvořily prostředníka mezi jinými zeměmi a vespolečnou jejich tržbu opatřovaly, pokud nejsou ony země obchodně tak vyvinuty, aby si dovedly opatřovati samy vnější tržbu, po případě dopravu a vypořádání platů ve styku se vzdálenější cizinou. Vynikajícím způsobem v těchto směrech uplatňovalo se ode dávna Nizozemí jako prostředník zprvu mezi východními obilními zeměmi pobaltskými a průmyslovými krajinami západu- a jihoevropskými, později jako dovozce koření ze zámořských osad a v novější době jako prostředník dovozu zámořského obilí a hromadných surovin průmyslových po Rýně dále do vnitrozemí evropského. Přední místo zaujímá v tomto směru však Anglie, jež po celé 19. století ovládala zámořský dovoz obilí z Ruska a z Ameriky, jakož i zámořských surovin a plodin z Ameriky, Indie a východní Asie, z Afriky a Australie. Převaha jejího obchodního loďstva i její přesila kapitálová učinily Anglii velkoobchodním střediskem nejdůležitějších druhů světového zboží: obilí, bavlny, vlny, železa, kávy a j., a teprve koncem století 19. začaly se Francie a Německo vymaňovati aspoň v některých oborech z tržebního a bankovního prostředkovatelství anglického.

*) Dělnická rodina vydá za potraviny 60—65% mzdy, za byt, otop a pod. 20% a jen 15—16% za šat a jiné tovary průmyslové.

Zisky, jež zemi prostředkování tržby pro jiné přináší, jsou veliké, ale přes to nemohou větší státy založiti jen na komercialismu svoji hospodářskou politiku, neboť dílem může poměrně malé procento obyvatelstva obchodem se zaměstnávat, totiž jen obyvatelstvo v hlavních středech dopravních, dílem ztrácí vývojem hospodářských a kulturních poměrů zemi obchodnický passivních vlastní tržební prostředkovatelství poněkud půdy, poněvadž i tyto země navazují s cizinou a zámořím styky přímé, stávající se poněkud jen prostředkovatelstvím speditérským, jak nejlépe na úpadku kvetoucího druhdy obchodu obilného měst nizozemských jest patrné.

Také opatřování služeb dopravních pro jiné země, ať děje se průvozem po drahách, nebo dovozem po lodích příslušníků domácích, má veliký význam jako pramen těžby národní, a hledí proto všechny státy úpravou transitních tarifů strhnouti pokud možno nejvíce průvozu na sebe; ale na druhé straně snaží se v novější době všechny země vybudovati vlastní loďstva obchodní a vlastní komunikace, aby neucházely domácí zemi zisky z dopravy zboží plynoucí. Přes to však dá se za dnešní doby dosíci značných a trvalých úspěchů prozíravou politikou dopravní, ač ovšem i ta může se uplatniti hlavně jen u zemí, u nichž jsou její polohou i hospodářskými poměry sousedních zemí dány základní pro ni podmínky.

c) Územní soběstačnost a hospodářství všesvětové.

Zlevnění dopravy a zdokonalení dopravních prostředků, jež se od let 1860. neobyčejně příznivě vyvíjí, zblížilo veškeré končiny země a umožnilo dovoz statků hromadné spotřeby, zvláště obilí, i ze zemí nejvzdálenějších, levněji produkujících, do zemí průmyslových. Výroba průmyslová může se nyní tím více vyvíjeti tak, aby dosáhla největší poměrné rentability, t. j. může prováděti jednak specialisaci výroby a výrobu hromadnou krajní měrou, poněvadž odbyt tovarů jest možný i na největší dálky, v nejšířších okruzích, a může využití příznivých poměrů jednotlivých zemí pro určitá odvětví výroby a prováděti lokální dělbu v oblasti téměř všesvětové. Tím dospělo se prakticky z důvodů hospodářské racionality k požadavku, který liberalisté spíše z důvodů theoretických a filosofických kladli za cíl svých tužeb, totiž k požadavku zmezinárodnění styků hospodářských a jednotného vývoje hospodářského ve veškeré oblasti hospodářské, nijakými nepřirozenými prostředky neztěžovaného. Cílem těchto snah jest, aby každá země produkovala pokud možno především ty statky, které jest s to produkovati nejvýhodněji, a směňovala je za statky v jiných zemích rovněž nejvýhodněji vyráběné, a napomáhala tak prováděti zásadu hospodárnosti nejintenzivněji a v rozměrech nejšířších.

Ale na rozdíl od dob hospodářského liberalismu není nový směr světohospodářský jakýmsi protikladem ochranářství, nýbrž připouští po případě úpravu vzájemných styků jednotlivých dílčích oblastí jednotlivými smlouvami obchodními, aby zabezpečila se nerušená hospodářská souhra jejich. Ve smyslu těchto nových proudů theorie národ-

hospodářské*) není dilematem: „hospodářství národní či hospodářství světové?“, jak je kladou předáci školy politicko-historické (List, Schmoller), nýbrž cílem jest „hospodářství národní a vedle něho hospodářství světové“. Nepovažuje se tedy hospodářství světové za poslední samostatnou vývojovou tendenci ve známé stupnici: uzavřené hospodářství domácnostní, městské, národní a konečně hospodářství světové, nýbrž jest pokročilým stadiem stále postupujícího zespolečenstvení (Vergesellschaftung) hospodářských styků lidstva a rozšíření jejich styčného pole z celků veřejnoprávních na společnost lidskou vůbec. Toto zespolečenstvení styků na poli všesvětovém postupuje vedle teritoriálních útvarů států, mimo nebo přes jejich závory, a není tedy předpokladem světovému hospodářství v tomto novém smyslu, že by dříve musil utvořiti se nějaký světový stát, jak se dříve tvrdilo, nebo aspoň světová jednota mírová, ba není ani předpokladem, jak řečeno, aby pronikla zásada svobodné tržby v oblasti světohospodářské, naopak, světový styk hospodářský může nebo snad dokonce musí býti zabezpečen smlouvami obchodními, tedy opatřeními povahy v podstatě ochranné. Ovšem, na druhé straně je nezbytno, aby předcházela této úpravě mezinárodních hospodářských styků úprava mezinárodních poměrů politických a práva mezinárodního veřejného i soukromoprávních poměrů jednotlivců jiných oborů než vnější tržby zbožím se týkajících, jako vystěhovalectví, cestování, zakládání podniků v cizině a pod. Z věci samé pak plyne, že veškeré smlouvy musily by býti smlouvami kolektivními, uzavřenými zprvu mezi řadou států a posléze na všechny státy hospodářského okruhu všesvětového rozšířeními.

Provedení idejí tohoto světohospodářství nového si hu nebude však v praxi tak snadné, jak theorie si představuje, ježto by zemím hospodářsky slabším vždy hrozilo nebezpečí, že utrpí touto úpravou poměrů škody, přes to že by vzájemné styky byly upraveny smlouvami kolektivními a podmínky pro všechny státy byly stejné. Spíše se zdá, že ozývá se tu z Německa v jiné toně to, co z Anglie svého času o hospodářském liberalismu se hlásalo: Anglii svoboda tržby šla v druhé polovici 19. stol. neobyčejně k duhu, poněvadž byla hospodářsky značně pokročilá vůči ostatním zemím a nemusila se tudíž obávat jejich soutěže; podobně dnešní Německo dobře by bylo pochodilo při kolektivních smlouvách světových nebo kolektivních smlouvách velkých oblastí hospodářských, poněvadž by mělo pak volnější pole pro svůj průmyslový vývoz, jehož nutně potřebuje, kdežto soutěže dovozu se doma obávat nemusí.***) Pr to asi přes tyto náběhy theorie a přes to, že za dnešní doby se mezinárodní styky neobyčejně usnadnily, zmnohonásobily a stěhovavostí podnikatelů, dělnictva, kapitálů i podniků se stávají všechny kulturní země neznamenatelně jedinou hospodářskou oblastí, bude asi oficiální vnější hospodářská politika států dlouho ještě plouti ve vlnách poměrného separatismu.

*) Nový tento směr má středisko v Harmsově časopise „Weltwirtschaftliches Archiv“, v Kielu od r. 1913 vycházejícím.

**) Zřejmě to prokmitá z projevu socialisty Calwera, který r. 1905 napsal, že se Německo nesmí vzdáti světohospodářského rozpětí, ale musí se zatím hleděti stíci konfliktů s Anglií a Uníí severoamerickou.

Proti proudům světo hospodářským a vůbec proti svobodě tržby staví se v novější době hnutí za ú z e m n í s o b ě š t a ě n o s t, zvláště zemědělskou. Heslo to není nové (Aristotelova *αὐτάρκεια*), ale bývalo užíváno v stol. 18. spíše se zřetelem na výrobu průmyslovou; považovalo se tenkrát za samozřejmý předpoklad, že každá země má býti s to užívati obyvatelstvo svým obilím a dovozu obilí z ciziny že má užívati jen jako výpomoci z nouze v dobách nepravidelných. Ostatně sama dražota dovozu obilí, statku v poměru k jeho objemu levného, si vynucovala územní soběstačnosti potravin, a rovněž vzrůst obyvatelstva závisel v prvé řadě na množství úživných prostředků domácí pěstby a udržoval s ní krok. Soběstačnost průmyslových potřeb denního života hájiti merkantilisté jako čelný požadavek správné vnější politiky obchodní a připouštěli dovoz pouze předmětů přepychových. Později, v letech 1840. a 1850., hlásali soustavnější soběstačnost hosp. dářší nácion listé, ač zvláště L i s t považoval ji za vývojové údobí přechodné. Ale když v l. 1860. způsoben byl převrat v poměrech zásobovacích zemí neobyčejným zlevněním dopravy námořské a také doprava tovarů umožněna byla na největší dálky, považovalo se heslo soběstačnosti za přežilé. Teprve když se začalo v opatrování zemí průmyslových cizím obilím tak daleko, že na př. Anglie živí se 9 měsíců v roce obilím cizím a domácí obilí stačí jí sotva na 3 měsíce, a spoléhání se na pravidelnou službu zásobovací z ciziny vnějším obchodem nepovažovalo se za povážlivé, i když se žilo přímo z ruky do úst, jako na př. ve Švýcarsku, kde i poměrně krátké poruchy dopravní v přístavě Janovském a zároveň v dopravě rýnské způsobují již značné rozpaky: nastala v letech 1890. reakce a kruhy agrární, zvláště ve Francii a v Německu, rozproudily mocnou agitaci za heslem územní soběstačnosti agrární produkce. Hlavním podnětem tohoto proudu bylo tehdejší obnovování smluv obchodních, a výsledek těchto snah projevil se — dalším zvýšením obilních cel ve Francii, v Německu i v Rakousko-Uhersku. Širším kruhům agrárním bylo toto zvýšení agrárních cel hlavním a nejbližším cílem, ale přes to mělo hnutí za územní soběstačnost dobrou stránku, že ukázalo na možná nebezpečí ukvapeného přechodu k industrialismu.

Praktické provádění hesla územní a národní soběstačnosti naráží na značné obtíže. Jestli velmi nesnadno provéstí nápravu ve zvycích konsumních zemí v tom směru, aby se dala výhoda požívatinám a tovarům cizím a dávala se přednost potravinám a tovarům domácím; volání v Německu, aby se znovu zavádělo požívání chleba žitného z domácího žita vyrobeného, místo chleba pšeničného, z cizí pšenice, čímž by se mohlo Německo státi v spotřebě obilí soběstačným, bude míti i po světové válce nynější sotva praktický výsledek, právě tak jako u nás neměl v letech 1890. valného účinku odpor proti dovozu mouky uherské. Veškeré umělé pokusy v těchto směrech podnikané mnoho nezmohou, nespočívají-li na podkladě přirozené opportunity, jak se nejlépe ukázalo na snahách Bismarckových v l. 1880., usnadniti zlevněným dovozem soutěž východoněmecké pšenici s pšenicí zámořskou v Porýnsku. Podobně mělo malý praktický výsledek volání po soběstačném konsumu průmyslovém užíváním tkanin lněných místo bavlněných.

Negativní stránka otázky soběstačnosti zemí, na niž zastanci soběstačnosti v novější době zvláště ukazují, je jistě závažná, a důsledky zákazu vývozu bavlny nebo vlny z Ameriky a Afriky do Evropy, jehož se často dovolávají, byly by pro průmysl evropský katastrofálně; rovněž zamezení nebo přerušeni dovozu obilí do obilně pasivních zemí přivedlo by země ty ve stav nejvyšší kritický: ale za normálních poměrů není třeba se obávat, že by se obchodní politika v oněch vývozních zemích odhodlala vývoz uvedených plodin zameziti, poněvadž by se vy-pěstované obilí a suroviny průmyslové nedaly doma zpeněžiti, ježto náhlejší převrat v tamních domácích poměrech populačních, živobytných a produkčních je nemyslitelný. Ovšem v dobách nepravidelných jest uvedené nebezpečí hroživé, jak se za světové války r. 1916 ukázalo, ale proti takovéto poruše a krizi není zatím léku a sotva se v dohledné době najde.

Positivně prospěchy z územní soběstačnosti plynoucí nejsou na druhé straně tak zajištěny, jak se mnozí domnívají, a právem se poukazuje, že po stránce všeobecné může bezpečněji na pravidelné zásobování přírodninami, zvláště plodinami zemědělské kultury, spoléhati země, jež má styky s pokud možná nejširší oblastí světohospoďářskou, poněvadž selže-li jeden pramen, nahradí úbyt pramen druhý, kdežto země do sebe uzavřená může v dobách neúrod nebo jiných poruch uvedena býti velmi snadno do úzkých. Mimo to prováděti soběstačnost důsledně ve všech směrech, nezdá se téměř možno. V Německu správně ukazovali, jak je nedůsledno, volati na jedné straně po soběstačnosti obilné a na druhé straně dovážeti hnojiva z ciziny. Nebo bylo by rozumné zakazovati vývoz slezského uhlí z Německa do Rakouska a dovoz českého hnědého uhlí nebo uhlí anglického pro lodi do Německa, kdy je stav dnešní snad výhodnější? A pak, není vůbec povážливо do té míry prováděti heslo soběstačnosti, že by se vývoz zvláště nerostných surovin vůbec hleděl zastaviti, poněvadž se tím snad země ochuzuje? Kdo ví, bude-li po staletích uhlí míti ve výrobě průmyslové vůbec dnešní svůj význam a nebude-li nahrazeno jinak? A konečně, zajisté je hospodárnějším, výhodněji směňovati věci z ciziny než je doma nevyhodně vyráběti. Tu vězí klíč celé otázky: za dnešních vyvinutých styků směnných mezi národy bylo by pošetilé, neužiti příležitosti levnějšího opatření statků z ciziny směnou za statky domácí levněji vyrobené, a znamenalo by spráteliti se s dobrovolným opožďováním u vzestupu míry životní a tedy i vzestupu kulturní úrovně vůbec vůči jiným národům, zvláště pokud by šlo o statky hromadnější spotřeby a statky důležitější. Praktikování zásady „Svůj k svému“ i tu předpokládá, že není jinak hospodářsky nevýhodno; dovolávati se v této příčině vlastnectví, mívá účinek právě jen tehdy, jsou-li jinak podmínky stejné anebo jde-li o statky povahy přepychovější, při nichž příplatek na ceně tak se neváží. I v jiných směrech se ukazuje ostatně totéž. Marno je usilovati, aby se české dělnictvo nestěhovalo do území německého, pokud nenalzá doma téhož výdělku jako tam, a marno napomínati kapitalisty, aby nepůjčovali peněz jinam, pokud doma se jim neposkytne týchž výhod jako jinde. Ostatně často vládnou mylné názory o tom, které

odvětví průmyslové se dá v té neb oné zemi výhodně provozovati a soudí se, že nutným téměř předpokladem jest, aby v zemi byly příslušné suroviny. A zatím vidíme na mnohých případech opak. Je všeobecně známo, že egyptský průmysl cigaretový, vyvážející ročně za 10—15 m. ll. K zboží do ciziny, užívá vesměs surovin odjinud přivezených, a to dokonce i surovin na obaly; průmysl bavlnářský vzmožil se v středisku produkce bavlny, ve Spojených státech severoamerických, teprve po r. 1890. pod vlivem celních sazeb Mc. Kinley-ových a rovněž v Přední Indii začíná strojová velkovýroba teprve po letech 1850., kdežto v Anglii a jiných zemích evropských byla zavedena mnohem dříve. Ale i v těžkém průmyslu není jinak. Anglie ovládala v l. 1840.—1860. světovou hutní výrobu mědi, ač svých rud měla poměrně málo a zpracovávala hlavně rudy španělské. Průmysl železářský vznikl sice namnoze v krajích, kde bylo po ruce železo a uhlí*), ale dnešní poměry jsou jiné: Anglie zpracuje jen 12% rud vlastních a ostatek dováží z ciziny; Francie dováží čtvrtinu zpracovaných rud z ciziny a podobně Německo dováží od r. 1897 rostoucí množství rud; Itálie nemá uhlí a přece její těžký železářský průmysl ve stavbě lodí je vynikající; rovněž ve Švýcarsku roste těžký průmysl i ostatní průmysl kovový a strojnický rychleji než průmysl textilní. Ale i v zemědělství možno pozorovati týž zjev. Dánsko dováží mnoho obilí a krmiv (čtvrtinu úhrnu všeho dovozu) a vyváží máslo, vepřové maso, vejce a pod. Vidíme tu všude rostoucí emancipaci od přirozených předpokladů, od půdy, a these o zachování substance půdy v tom směru, aby se z ostatku neprodávaly a podobně i z celé země nevyvážely plodiny, jimiž se ubírají půdě substanční součásti, t. j. součásti, jež nejsou ze vzduchu, je překonána, vždyť dovozem chilského ledku a jiných strojených hnojiv vrací se zemi substance v obilí nebo zvířectvu a mase vyvezené. Vývoj tímto směrem bude spíše ještě pokračovati a nastane další odhavení od půdy.

Územní nebo národní soběstačnost může vykonati dobré služby jako prostředek výchovný a ochranný na přechodu země od úzkých poměrů malovýroby zemědělské k velkovýrobě průmyslové a při navazování jejího styku se širším světem, a podobně může pomáhati posilovati národní vědomí a udržovati svéráznost národa, když vchází ve styk proudy mezinárodními, jak L. i s t v l. 1840. v Německu hlásal; dosasně odloučení od ostatního hospodářského světa, byť i násilnými prostředky způsobené, kteroužto politiku Bismarck v Německu v l. 1880. sledoval, může míti dobrý účinek na vnitřní konsolidaci hospodářskou s většími státy: ale konečným cílem hospodářských snah za dnešní doby ibýti nemůže.***) Tím méně dá se docíliti za dnešních poměrů trvalejší soběstačnosti u národů nebo území státopravních celků netvořících.

Ostatně bývá hlavní závadou při provádění státní nebo národní soběstačnosti malý územní rozsah příslušných oblastí, tak že není možno

*) Pro dnešní výrobu železa má koks téměř větší význam než rudy. Z největších železáren v Rakousku nemá Kraňská spol. u svých hutí ani rud, ani koksu, Alpská báňská spol. a Pražská železářská spol. mají po ruce rudu, ale ne koks, Vítkovické železářny mají na snade koks, ale nikoli rudu.

**) V Rakousku ovládal v l. 1815—50 názor, že by bylo velkého státu jako je Rakousko nedůstojno, aby si sám nedostacoval. Také ochranářství Ruska a Unje severoamer. mělo týž koren.

pomýšleti v nich na zavedení velkovýroben průmyslových a výroby hromadné vůbec, jež jedná je s to za dnešních poměrů úspěšně s cizinou soutěžit. Dnešní státy, i sebe větší, nestačí, by mohly domácí produkci tak zařídit, aby vlastní jejich soběstačnost byla vskutku také s širšího národohospodářského hlediska nejprospěšnější. Proto znovu a znovu vynořují se projekty, aby tvořily se skupiny států a zakládaly se celní unie, jež by spíše mohly prováděti ve svém území hospodářství soběstačné a mohly se spíše brániti vůči soutěži ciziny.

Ale na rozdíl od starších směrů, jež měly hlavně pozadí politické, jako Monroe-ův panamerikanismus, dle jeho hesla z r. 1823 „Amerika Američanům“, i Celní spolek : čmecký, 1. led. 1834 utvořený, jsou vodítkem nových návrhů na utvoření celních unií úvahy v prvé řadě hospodářské a zřetele politické jsou spíše překážkou. Z mnohých těchto nových návrhů větší pozornost budl Wolfův projekt z let 1900. středoevropského hospodářského svazu, který měly tvořiti státy Německo, Rakousko-Uhersko, Švýcarsy, Belgie a Nizozemí. Svaz měl zatím jednotně upravit některé právní a správní záležitosti obchodu se týkající a připravovati sblížení uvedených zemí na poli hospodářském, aby se později i opatřeními praktické politiky obchodní mohlo vydatněji čeliti soutěži americké a anglické. Ale z pochopitelných příčin v ostatních zemích mimo německé oblasti Rakousko-Uherska návrh neměl valných sympatií a nyní jest asi nadobro pohřben. *) Za to tím usilovněji pracovalo se r. 1915 pro celní unii Rakousko-Uherska s Německem. Ale i tu třeba uvažovati střídlivě. Německo je zemí průmyslově velmi pokročilou a v mnohých oborech průmyslových velkým konkurentem průmyslu rakouského také na jeho domácích trzích i za nynějších poměrů celních. Jak by teprve tato soutěž se projevila, kdyby dovozní cla vůči Německu měla býti zrušena nebo snížena! Nesmí se zapomínati, že výrobní poměry v Německu jsou téměř ve všech oborech průmyslových příznivější než u nás, ježto mimo jiné (srovn. str. 59 a str. 258) zatížení daňové je tam menší a živobytné potřeby jsou levnější, poněvadž levná doprava vodní umožňuje levnější zásobování z východu i ze zámoří. Výhodněji utvářily by se právě chvíli po úlevách celních národohospodářské poměry Rakousko-Uherska jen v těch oborech spotřeby, jež se ukojují dovozem z Německa a u nichž domácí soutěž je nyní téměř nemožna, buď že jsou to obory tak speciální, že má na ně Německo téměř přirozený monopol, jako výroba barviv anilinových, výroba některých strojů obráběcích a j., anebo že jsou tamní jejich poměry výrobní neobyčejně výhodné a u nás nevýhodné, jako v některých oborech průmyslu kovového. Tu by konsumenty, ať spotřebitelé poslední ruky, nebo příslušné obory výroby, jež užívají dovážených předmětů jako surovin a hmot při další výrobě, byli ve výhodě u přirovnání se stavem dnešním; ale tyto výhody by sotva vyvážily ztráty celku národohospodářského na druhých stranách. (Srovn. úvahy na str. 240.)

Mimo to musily by se dříve, než by celní unie s Německem se mohla utvořiti, urovnati některé dalekosáhlé otázky: musila by se provésti jed-

*) Wolf založil za účelem agitace pro svou myšlenku r. 1904 v Berlíně „Středoevropský hospodářský spolek“, který zřídil i pobočky ve Vídni a Budapešti, ale značnějšího vlivu na praktickou politiku obchodní spolek tento neměl.

notná úprava měny, zvláště též i se zřetelem na placení cla, státní monopoly, nepřímé daně spotřební a jiná břemena veřejnoprávní musila by se uspořádati souhlasně, a konečně i otázky správy celní a rozdělení výnosu cel musily by se dříve společně upraviti; to vše jsou problémy tak obtížné a spletité, že sotva se dají v dohledné době uspokojivě urovnati, nemluvě ani o politickém pozadí, jehož úpravu by nové poměry nutně vyžadovaly, zvláště utvoření společného nějakého orgánu obchodní správy i legislature, jež by sotva slabším státům nové celní jednoty šly k duhu. Však mělo by i pouhé znatelnější sblížení celní uvedených tří zemí velké obtíže, a je pochybné, zda na ně vůbec dojde.

Ale přese všechny snahy jednotlivých států, aby si zachovaly svoji hospodářskou individualitu a samostatnost, a přes všecken odtud plynoucí obchodně-politický jejich separatismus, a přes reakci, která v posledních padesáti letech hospodářskou politiku zatlačuje směrem územního ochranářství vůči cizině a k jejich vlastní soběstačnosti, celkový hlavní proud hospodářských poměrů spěje přece jen ve velkých obrysech sám sebou víc a více k hospodářství všesvětovému, jež zůstává pro budoucího aspektu theoreticky konečnou jeho vývojovou fází. Pojem hospodářství všesvětového třeba však omeziti v tom směru, že nemíni se jím splynutí všech nynějších správních území v jednotlý hospodářský celek, v němž by buď ve smyslu zásad fysiokratismu a hospodářského liberalismu zůstaven byl vývoj poměrů sám sobě, aniž by tedy nějaká společná autorita pozitivně zasahovala, anebo naopak nějaký hospodářský všestát, jehož ústředním orgánům by jednotlivé státy úpravu otázek hospodářských úplně předaly; nýbrž půjde spíše o hospodářský svaz států, utvořený společnou jejich dohodou o jednotné úpravě všech hospodářských záležitostí, jež přímo nebo nepřímo týkají se jejich vzájemných hospodářských styků. Přechodním stadiem bude asi období zmíněných obchodních smluv kolektivních, jimiž vytvoří se několik velikých skupin států; ač jak dnes se věci jeví, zdá se, že toto příští období souborných hospodářských smluv a tužší seskupení některých států v několik větších hospodářských oblastí bude spíše seelením šiků válečných než smluveným příměřím, a vyvolá místo dosavadní „drobné“ hospodářské války všech států navzájem boj organizovaný, otevřený, někdy několika velkých stran proti sobě. Ale vývoj hospodářských poměrů je v naší době silnější než cokoli jiného a překoná zajisté i krizi, již nynější světová válka a její důsledky mu připravily, a půjde dále svou cestou vpřed.

d) Novější názory o významu obchodní bilance.

Na rozdíl od pojmu *tržební bilance* (*balance of trade*), totiž bilance vývozu a dovozu zboží, který v údobí merkantilismu byl důležitou směrnicí praktické politiky obchodní, a také liberalistům, zvláště Ricardovi a Millovi byl předmětem usilovného badání, utvořen byl v novější době také pojem *platební bilance* (*balance of payments*), ježto vedle pohybu zboží stále mocněji se uplatňují v mezinárodních stycích i pohyby hodnot jinými podněty než tržbou zboží vyvolané.

Významný obrat v názorech v tomto směru způsobilo dílo G. J. Goschenovo „Theory of foreign exchanges“ (Theorie mezinárodních kursů směnečných), vydané v Londýně r. 1861. *) V něm poukázal autor po prvé na platy, které se mimo obraty zbožím v mezinárodních stycích zemí konají, totiž na nákupy akcií a dílčích dlužních úpisů, na úroky z těchto zápůjček, na platy dividend a zisků, provisi, na zásilky za turisty a domácími příslušníky v cizině prodlévajícími, na zásilky do ciziny za domácím válečným loďstvem a j. Ukázal, že veškeré tyto platy prostředkují se směnkami, vydanými buď na základě pohledávek za zboží nebo na podkladě podnikatelských nebo zápůjčných kapitálů, nebo i jen směnkami finančními (bianco), a to tak, že se veškeré dospělé platební povinnosti jimi pro okamžik vždy vskutku uhradí a uvede se tak v platební styk rovnováha: Má-li totiž některá země větší okamžité (t. j. dospělé, krátkodobé) povinnosti platební vůči cizině než okamžité nároky, vypomůže jí peněžní trh směnečným úvěrem: vydá směnky na základě pohledávek za prodeje cizozemských cenných papírů zpět do ciziny nebo na podkladě domácích (dlužných) cenných papírů do ciziny odprodaných, nebo i na základě blanko úvěrů; postup tento se opakuje pak stále, až se poměr trvaleji vypořádá novou dlouhodobou výpůjčkou z ciziny. Pomocí směnečného úvěru uvádí se tedy v poměr povinností a nároků platebních den ze dne rovnováha. (Tato rovnováha platebních nároků a povinností či equation of indebtedness**) jest jakousi variantou Millovy rovnice mezinárodní poptávky [equation of international demand]; zdá se, že Goschen chtěl Millovu teorii upravití na nové poměry, ježto bylo stále napadnější, že se vývoz a dovoz zboží téměř u žádné země nevyrovňávají, jak tvrdil Mill). Stálé toto vypořádávání chvilkových platebních povinností a nároků domácí země vůči veškeré cizině, jež tvoří v této příčině jedinou společnou oblast, poněvadž se tu velmi často užívá prostřednictví směnek na jiné země, umožňuje se pohybem kursů cizozemských směnek a různých sazeb úrokových v těchto zemích, jimiž se právě za příznivých podmínek lákají zápůjčné krátkodobé kapitály, aby vypomohly uhrazovati okamžitý schodek platebních povinností a nároků. Má-li totiž některá země větší dovoz zboží než vývoz a také ostatní uvedené běžné platební povinnosti jsou větší než příslušné nároky, jest v ní poptávka po cizozemských směnkách značná a kursy jejich podražují; také sazba úroková bývá tu vysoká, poněvadž takové země bývají vůči cizině i trvalými výpůjčkami zadluženy a bývají vůbec kapitálově slabé. Těmito krátkodobými výpomocmi se konečně vypořádání však jen oddaluje; úhrn těchto úhradných směnek stále ponenáhlu roste, a musí

*) G. J. Goschen (1831—1907), anglický bankéř a státník; v l. 1897—1892 byl ministrem financí.

**) Balance of indebtedness, bilance zadluženosti, není bilance plateb (balance of payments); prvá uvádí částky, které země má pravidelně za období, na př. za rok, do ciziny platiti, a částky, které se jí mají v témž období zaplatiti, kdežto druhá srovnává platy za období vskutku vykonané. Užívám názvu platební bilance ve smyslu bilance nároků a povinností platebních, jako se u nás obyčejně děje, na rozdíl od bilance platů (vykonaných). Jak se obě tyto bilance k sobě v podrobnostech mají, bude vyčteno v dalším rozboru.

se čas od času učiniti pořádek dlouhodobou výpůjčkou z ciziny, aby se denní bilanci platebních nároků a povinností ulehčilo a mohla věc jíti zřovu. Emisse dlouhodobých výpůjček, v cizině umístěných, působí na bilanci platebních nároků a povinností při výdaji či vývozu úpisů příznivě, poněvadž se dodá zapůjčený kapitál do země dlužnické v podobě směnek, jež se budou nabízet na trhu; nepříznivě však budou působiti příští výplaty úroků z těchto zápůjček do ciziny, a rovněž nepříznivě působí, vracejí-li se úpisy z ciziny do země dlužnické. Výpomoc výpůjčkou z ciziny je však také jen prostředkem umělým, který způsobuje do budoucna stále břemeno plateb úrokových do ciziny a nelze jím ovšem platební passivitu země trvale zažehnat. Země jinak sporádaně spravované může si snad poměrně dosti dlouho vypůjčovati z ciziny novými emissemi dílčích dlužních úpisů; ale nelepší-li se poměry její tak, aby pravidelné její nároky platební stačily na úhradu pravidelných platebních povinností vůči cizině, musilo by rostoucí zadlužování způsobiti finanční její úpadek, jak již v oddíle o vlivu valutových poměrů na vnější tržby bylo naznačeno.

Kurs cizozemských směnek jest zároveň také ukazatelem, indexem, který udává, jak se utváří platební bilance země vůči cizině.*) Ale čím častěji užívá se v novější době různých korektivních pomůcek, jimiž se hledí pohyb kursu devis udržovati v mírných mezích, tím více poklesá jeho význam jako příznaku vývoje platební aktivity nebo passivity země vůči cizině, nehledě ani k té okolnosti, že jsou přece je-tě pohyby plateb, které se nedějí prostřednictvím směnek, jako: přímým vývozem nebo dovozem peněz turisty a vystěhovalci, nebo při směně zboží za zboží nebo cenných papírů za cenné papíry a pod.**)

V podstatě rozlišuje se však dosud bilance platební od bilance tržební ve smyslu zásad Goschenových a sestruje se celkem z týchž prvků. V podrobnostech byla v novější době lépe propracována a účelněji systemisována.***)

Především byl správněji vytčen poměr bilance tržební, bilance platební a bilance vykonaných platů. Poněvadž totiž mimo zboží v běžném

*) Mimo směnky užívá se na trhu peněžním i jiných poukazů na cizinu: checků a telegrafických výplat; společným jménem nazývají se cizozemské směnky i tyto ostatní platební prostředky devisy. — Kursy devis na všechny cizí země pohybují se v celku souběžně, poněvadž vlivem arbitráže přenáší se vzestup nebo pokles jedné devisy na devisy ostatních zemí.

**) Proto byl všeobecně odmítnut i pokus Schärův, vyjadřovati okamžitý stav platební bilance země z průměru odchylek kursu devis na různé země od parity mincovní. Navrhoval totiž r. 1908, aby se tyto odchylky kursů devis na viděnou nebo telegrafických výplat na čelnější stýčené cizí země přepočítaly na setiny procenta (tedy na desetitisíciny); arithmetickým průměrem jejich bude prý vystižen stav platební bilance země vůči cizině. Způsob Schärův má ještě tu zvláštní vadu, že při mechanickém počítání průměru kursu devis považuje všechny devisy za stejně vlivné, kdežto by se měl míti zřetel i na poměr velikosti obrátů jednotlivých devis, tedy měl by se i koeficient důležitosti vzít do počtu, jako se při jiných výpočtech indexových děje, ježto Schärům předpokládaný vyrovnávací vliv arbitráže má poměrně úzké meze.

***) V nynější době obíral se studiem platební bilance, jda po stopách Goschenových, hlavně Soetbeer (r. 1875), nejnověji pak Grunzel (r. 1914).

slova smyslu prodávají se do ciziny jako zboží i plnoobsažné peníze a drahé kovy pro účely průmyslové (pro tresor cedulových bank, pro mncovny a pod.), cenné papíry domácí emise, cenné papíry cizozemské a finanční směnky, jimiž zakládají se nové pohledávky, a vše se platí nejen penězi a jinými platidly, obyčejně prostřednictvím směnek, nýbrž i přímo zbožím (jiným*) a cennými papíry: měly by se do bilance tržební zařadit nejen iniciativně prodeje a nákupy zboží v užším smyslu, ale také nákupy a prodeje peněz a cenných papírů, když jsou ve funkci zboží, kdežto do bilance vykonaných platů měly by se zařadit všechny pohyby úhrad, ať dějí se penězi, nebo zbožím, nebo cennými papíry. Ale rozlišovati u pohybu všech uvedených druhů majetku, zda se posílají do ciziny jako zboží nebo jako úplata, není možno, poněvadž jsou oba druhy styků tak skřížovány, že se po většině ani neví, zda se hodnota zasílá jako zboží nebo ve funkci platidla, a nedá se tudíž sestavit ani přesný přehled úhrnných příjmů a úhrnných vydání zboží všeho druhu ve styku s cizinou, po případě přehled převažy dovozu a vývozu jednotlivých druhů zboží čili bilance tržební, ani přehled úhrnných všech druhů platů do ciziny a z ciziny konaných, po případě přehled převažy jednotlivých těchto plateb čili bilance vykonaných plateb. Musíme se spokojiti tudíž přehledem jedním, společným, obojakým, v němž zahrnuty jsou příjmy veškerých hodnot na jedné straně a výdaje veškerých hodnot na druhé straně, po případě příjmové převažy jednotlivých druhů hodnot na jedné straně, výdajové převažy hodnot na druhé straně. Poněvadž zboží i úhrady posílají se v podstatě hmotného majetku anebo v podobě cenných papírů (skripturních) a ryzích osobních úvěrů není, musila by uvedená bilance zboží býti úplně vypořádána bilancí vykonaných plateb, kdyby je bylo možno obě samostatně sestavit; a kdyby sestavena byla jediná společná bilance převažy obrátů majetkových ve styku s cizinou, musily by se obě její strany, příjmová a výdajová, rovnati.

V mezinárodních hospodářských stycích vyskytují se však i případy směn statků nehmotných: prodávají se do ciziny patenty nebo právo výkonu patentů a pod., a vykonávají se pro cizinu různé služby a úkony, jež musí cizina zaplatiti a naopak. Proto by se bilance vykonaných plateb zřídka kdy shodovala s bilancí tržební, nýbrž budou se obě bilance rozcházet i o uvedené položky nehmotných statků a úplat za vykonané práce, a podobně rozcházeły by se obě strany společné bilance obrátů.**)

*) Že se v mezinárodní tržbě platí i zbožím, viděli jsme názorně v poslední světové válce; tu se často vyměňovala úplata za prodané zboží do ciziny jiným druhem zboží. Ale i zápůjčky cizím státům poskytují se často ve zboží (ve válečném materiálu a pod.). Rovněž přepravují se kapitály ze země v podobě strojů, surovin a pod., zakládají-li továrníci v cizině poblíž hranic odštěpné závody průmyslové

**) Bilance obrátů majetkových (zboží, i úhrad) by na př. zněla (v mill. K):

Příjem.

Vydání.

Převažy dovozu peněz nad vývoz 70

Převažy vývozu zboží nad dovoz 120

Rozdíl obou stran značí, že bylo dodáno z ciziny do domácí země statků nehmotných a vykonáno pro zemi domácí v cizině prací úhrnnou převahou za 50 mill. K.

Ale tržební bilance, bilance plateb anebo společná bilance obrátů, jak byly naznačeny nemají valného praktického významu, i kdyby bylo možno vskutku všechny pohyby majetku ve styku s cizinou správně a úplně statisticky zachytiti. V praxi záleží totiž hlavně na tom, zda zemí domácí ve styku s cizinou movitého jmění — nejen peněz, jako se sledovalo za merkantilismu — ubývá nebo přibývá, a jak v případě prvním po případě zadlužení její vůči cizině stoupá, uhrazují-li se schodky uzavíráním dluhů v cizině, to jest, vývozem cenných papírů vlastního vydání. Tomuto účelu lépe poslouží svrchu zmíněná bilance plateb ní (nároků a povinností platebních).*) Ovšem, některé její položky bude třeba jen odhadovati, zvláště všechny nároky a závazky za práce a úkony, jakož i jiné jednostranné pohyby majetkové, poněvadž není podkladu, dle něhož by mohly býti statisticky vystiženy. Bilance platební, za určité období sestavená, má korrespondovati se svrchu uvedenou bilancí vykonaných plateb nebo se společnou bilancí pohybů majetkových, mají se totiž rovnati odhady jednostranných pohybů majetkových za práce a úkony, za statky poměrové, na dary, věna, poplatky a pod. rozdílu stran bilance úhrnných obrátů.

Úplné schema pravidelných běžných položek platební bilance, t. j. bez obrátů kapitálů zápůjčných a podnikatelských, jak se obyčejně sestavuje, zní (převaha nároků +, převaha závazků —):

- I. a) 1. + Rozdíl dovozu a vývozu zboží (včetně řízení zušlechťovacího, včetně dopravného a ostatních výloh cizině nebo cizinou povinných).**)
2. + Rozdíl zásilek peněz (plnoobsažných) a drahých kovů.
- b) 3. + Rozdíl dopravného, skladného, provise a j., povinného ve styku transimní cizině a opačné.

*) Grunzel (Handels-, Zahlungs- und Wirtschaftsbilanz, str. 59) nazývá bilanci veškerých převodů hodnot (zboží, drahých kovů, smének a ostatních cenných papírů, i statků nehmotných: služeb, práv a statků poměrových) ve styku s cizinou vnější hospodářskou bilancí, a dělí ji v tržební bilanci, v níž stojí proti sobě obraty dovozu a vývozu zboží, pokud se navzájem kompensují, pak na bilanci platební (správnější bilanci vykonaných plateb), v níž jsou uvedeny všechny ostatní převody materiálních hodnot mimo uvedenou směnu zboží, tedy i jednostranné převody a platby za statky nehmotné; oč se do ciziny více (nebo méně) zaplatí než se z ciziny plateb přijme, udává převahu vzájemných převodů statků nehmotných, a tento rozdíl jest zároveň výsledným rozdílem celé vnější hospodářské bilance.

Tedy na př.: Vnější hospodářská bilance.		Dovoz	Vývoz
a) Bilance tržební (zboží)		300	300
b) Bilance plateb (zboží, drahé kovy, směnky, ostatní cenné papíry):			
dovoz 30, vývoz 80			50
Rozdíl: převaha převodu nehmotných statků		50	
		350	350

**) Petritsch (Die Theorie der sogenannten günstigen und ungünstigen Handelsbilanz, Štyrský Hradec 1902) vytkl, že se zařaduje do platební bilance určitého období přebytek vývozu nebo dovozu zboží za totéž období, ač se zboží platí obyčejně později, částečně tedy až v příštím období. Ale chyba tím způsobená nemá zvláštního významu, poněvadž se přibližně počátečný a konečný přesun s období na období vyvažuje.

4. + Rozdíl zisků z podniků v cizině domácím příslušníkům povinných a zisků tuzemských podniků cizincům povinných.
5. + Rozdíl úroků ze zapůjčených kapitálů zasílaných z ciziny a do ciziny.
6. + Rozdíl zásilek a osobních přeprav úhrad vystěhovalců a přistěhovalců.
7. + Rozdíl zásilek úhrad za turisty a pod.
8. + Rozdíl zásilek za domácím válečným loďstvem do ciziny a za cizím loďstvem do tuzemska.
9. + Rozdíl zasílaných darů, výher, dědictví a pod. z ciziny a do ciziny.
10. + Rozdíl úhrad za prodané patenty a jiné statky poměrové ve styku s cizinou.
11. + Rozdíl poplatků patentních, daně a pod. ve styku s cizinou.
12. + Státní příspěvky (daně, cla a pod.).

(Mimo položku 1. a 2. jsou to položky jednostranných úplat, čili — jak se někdy též jim říkalo — položky neviditelného vývozu a dovozu.)

Schodek nebo přebytek všech uvedených běžných povinností a nároků platebních musí býti uhrazen pohybem kapitálů, zvláště státních výpůjček (rent a pod.). Jsou-li tedy uvedené položky známy anebo jsou-li známy aspoň hlavní z nich a vykazují pro domácí zemi po řadu let schodek, dá se najisto tvrditi, jde-li o zemi kapitálově bohatou, vůči cizině věřitelskou, že se domácí kapitály, dříve v cizině umístěné, vracejí zpět a schodek uhrazují, anebo, jde-li o zemi kapitálově chudší, vůči cizině zadluženou, že se vůči cizině více ještě zadlužuje. Také lze provésti úsudek opačným směrem. Je-li znám za několik let odbyt cenných papírů domácí emise do ciziny a jsou-li známy schodky obratu zboží a peněz (položka 1. a 2.), jest odtud zřejmo, že zbytek výpůjček z ciziny byl věnován na úhradu jednostranných povinností platebních (pol. 3.—11.). Ale je možno jíti ještě dále a uváděti ve vztah vzestup zadlužení vůči cizině s náhlejším vzestupem dovozu a tím způsobenou passivitou tržební bilance, po případě u země kapitálově vůči cizině aktivně přičítati vzrůstu vývozu kapitálů do ciziny na vrub vzestup aktivity tržební bilance.

Jde tu v podstatě o otázku, zda jest pohyb zboží v přímé příčinné spojitosti s pohybem kapitálů a který pohyb jest podnětem pohybu druhého. Jest to obdobný spor, který býval o otázku již dotčenou, zda vývoz zboží je podnětem pro dovoz, anebo opačně, zda dovoz způsobuje a podněcuje vývoz. Nyní přesunula se otázka na pole širší, ježto vstoupil do popředí také pohyb kapitálů, a uvažuje se, zda pohyb kapitálů je spolunitelem, po němž se dostavuje zvýšený pohyb zboží, anebo zda platí bývalá theorie, že *primum movens* zůstává pohyb zboží, čili, jak spor výstižně označil *B ö h m - B a w e r k*, zda „platební bilance poroučí a tržební bilance poslouchá“ nebo naopak. Praktický zájem vzbuzuje tato otázka hlavně u zemí, jejichž aktivná tržební bilance přechází v passivnou, poněvadž by vyřešení její umožnilo správný názor o příčinách přechodu toho, jakož i o jeho výhodách nebo nevýho-

dách, po případě snad i o jeho škodlivosti a nebezpečnosti pro národohospodářské poměry země. Pokud se totiž u některé země přívoz i vývoz zboží pohybují celkem souběžně, tedy za pravidelných okolností poměrně stejně stoupají, jest důkazem, že jsou poměry normální, na nichž není radno překotně ničeho měniti, poněvadž se vytvořily dlouholetým působením spleti četných složek, vyrostly z daných poměrů postupným vývojem, jež se z větší části dokonce působení umělému vymykají a na nichž experimentovati se nedoporučuje. Jakmile však přívoz a vývoz se začínají rozbíhati, zvláště když tržební aktivum mizí a mění se v pasivum, je potřebí pátrati po příčinách zjevu toho.

Dosud má vrch v této přičině theorie industrialisační, jež považuje přechod země od tržební aktivity k passivitě za přirozený důsledek hospodářského vývoje, který se u všech zemí při přerodu jich v země průmyslové jako období přechodné dostavuje. Předpokládá se totiž, že průmyslová země jest ldnatější a spotřebuje proto mnoho potravin z ciziny, jakož i že dováží průmyslové suroviny z ciziny, a ježto i spotřeba tovarů je doma pro zvýšenější úroveň živobytnou nejšířších vrstev značná, neuhrdí vývoz tovarů dovozu, a tím stává se země tržebně passivní. Dle této theorie považuje se tedy pohyb zboží ve styku s cizinou za obor samostatný, z vlastní iniciativy podnikatelů průmyslových a obchodních vzniklý, jehož důsledky padají samočinně na bilanci platební, zůstávající jí starost, aby pohybem kapitálů případné schodky uhradila.

Opačnou theorii hájil Böhm-Bawerk*) a tvrdil, že platební passivita vůči cizině, zvláště zadluženost státními výpůjčkami a na účely neproduktivné, má za následek zvrát aktivné tržební bilance v passivnou. Náhled svůj dovozoval hlavně na poměrech Rakousko-Uherska, pro jehož přechod v řadu států tržebně passivních industrialisační theorie dle jeho náhledu nestačí, a vyvozoval odtud pak důsledky obecnější pro svou theorii. Buď totiž prý je stát, který má passivnou tržební bilanci, již značně průmyslově vyvinut, a pak je i jinak hospodářsky pokročilý, mívá hojnost kapitálů, jež může půjčovati do ciziny, a dává si platiti úroky z nich ve zboží, a právě tím zvýší se jeho dovoz poměrně více než vývoz a způsobí se passivná bilance tržební; anebo je stát, který má passivnou bilanci tržební teprve na přechodu k industrialismu, a potřebuje k tomu cizozemských kapitálů, poněvadž se však užije těchto kapitálů v průmyslu, dovede záhy zbožím vypůjčené kapitály splatiti, tak že passivita jeho je jen dočasná. Ale na Rakousko-Uhersko ani možnost prvá, ani možnost druhá se nehodí, ježto jest stát ten jednak teprve v začátcích průmyslového vývoje, jednak passivita jeho tržební bilance bude asi trvalá, poněvadž se cizozemských kapitálů neužilo k úvěrům produktivným. U něho byla prý tržební passivita způsobena jen zvýšeným dovozem vůči zaostalému vývozu, ježto dovozem tím dodávala cizina zápůjčné své kapitály do Rakousko-Uherska.

Ale názory Böhm-Bawerkovy nejsou v theoretickém svém základu dosti odůvodněny. Tvrdil-li totiž, že peněz 2½ miliard K,

*) Jeho články v Neue Freie Presse z 6., 8. a 9. led. 1914.

úhrn to tržebných schodků Rakousko-Uherska ve styku s cizinou od r. 1907, byl vyvolán a způsoben stoupajícím současným zadlužením hlavně veřejnými zápůjčkami vůči cizině asi o týž peníz, sotva by mohl naznačiti, u kterého druhu zboží měl nízký kurs devis takový vliv, že by byl značněji zvýšil položky dovozní, kdyby nebylo přirozeného podnětu pro dovoz, totiž zvýšené poptávky, a nebyly ceny vytvořené z á k l a d n í m i daleko vlivnějšími činiteli takové, aby odbyt do ciziny byl možný, jak již v oddíle jednajícím o vlivu měny na vnější tržbu bylo zmíněno. Mimo to, je sice správné, že mezinárodní pohyby kapitálů realisují se hlavně pohybem zboží, ale tomu nelze přikládati ten smysl, že se každý pohyb kapitálový výhradně a ihned vtěluje v pohyb zboží; naopak, uvedli jsme, že se poměrně dlouho dá realizování plateb odsunovati. Podobně jako na placení penězi dochází tu poměrně zřídka a jen v krajních případech, tak i placení zbožím bylo by za pravidelných poměrů posledním prostředkem, na něž by došlo, až by jiné prostředky platební nebyly po ruce. Po delší dobu není ovšem jinaké vypořádávání povinností platebních vůči cizině možné než zbožím, poněvadž peníze by sotva na dlouho stačily, ale tyto krajní konečné případy, na něž za dnešní doby téměř nedochází, nelze považovati za pravidlo a vykládati jimi běžný styk mezi zeměmi, a zvláště nelze jimi dovozovati, že každá neproduktivná výpůjčka z ciziny způsobuje vzestup dovozu a zhoršení tržební bilance zadlužené země.

A pokud se aplikace jeho theorie na poměry Rakousko-Uherska týče, ukazuje podrobnější rozbor obrátů vnější tržby v uvedených kritických letech zřejmě, že příčinou tendence k poklesu salda naší tržební bilance vězí právě v přerodu Rakousko-Uherska v zemi průmyslovou. Zlepšené saldo dostavuje se totiž jen ještě v letech nadprůměrné úrody, jako zvláště r. 1903, a mimo to dovoz průmyslových surovin stále od r. 1904 roste. Vývoz průmyslových tovarů ovšem po r. 1904 nestoupal rychleji než jejich dovoz, jak by se dalo očekávat, ale patrně tu působila zvýšená domácí spotřeba protichůdným vlivem. *)

*) Také v některých podrobnostech jeví vývody Böhm-Bawerkovy neshody, jak Stolper („Der Österreich. Volkswirt“, čís. 25—28, roč. 1913/14) vytkl. Nesouhlasí totiž začátek období nového značnějšího zadlužování Rakousko-Uherska vůči cizině, jež zavdalo Böhm-Bawerkovi podnět k jeho theorii, přesně s obratem ve vnější tržbě, jak on uvádí. Hlavní obrat nastal prý již r. 1904, kdy kleslo tržební aktivum rakousko-uherské s 253 mill. K (r. 1903) na 41 mill. K, tedy o 212 mill. K, a ne r. 1907, neboť tohoto roku začala sice tržebná passivita růsti, ale rozpětí mezi r. 1906, kdy bylo tržební aktivum 39 mill. K, a rokem 1907, kdy objevil se passivum 44 mill. K, jest jen 83 mill. K. (Tu se oba dopustili omylu; uvádějí totiž data vnější tržby v obchodě speciálním, kdežto správně měli užití dat tržby speciálně a řízení zušlechťovacího. Viz tabulku na str. 178.) Největší obrat nastal dle obojích dat vlastně od r. 1910 k r. 1911, pak od r. 1908 k r. 1909 a r. od 1903 k r. 1904.) Rovněž zvýšené zadlužování Rakousko-Uherska, hlavně zadlužování státu, na něž Böhm-Bawerk poukazuje, míře především na větší požadavky vojenské po příznivém roku 1907, kdy rozpočet ministra Korytowského měl přebytek 146 mill. K, jakož i výpůjčkové hospodářství měst a jiných veřejných korporací, jimž všem „žítí nad poměry“ vytýká, nenastalo r. 1907, nýbrž později, totiž r. 1909 po anekční krizi a zvláště r. 1910 a 1911 — r. 1911 vydáno $\frac{1}{4}$ miliardy zlaté renty uherské a byla hlavně v cizině umístěna, r. 1910 a 1911 provedeny četné emise uherských bank rovněž do ciziny zadané — kdežto v letech 1902 až 1909 naopak byly velké úhrny společné zlaté renty, uherských

Ale přes tyto slabiny má theorie Böhm-Bawerkova základní jádérko zdravé; vystihuje význam pohybu novodobého kapitálu na světové hospodářské poměry. Nelze neviděti, že také pohyb mezinárodních kapitálů stal se předmětem samostatného podnikání a je řízen iniciativními rozhodnutími kapitalistů podnikatelů a jejich snahou po zvýšených důchodech kapitálových. Je proto nutno zaujati v dané sporné otázce jakési stanovisko střední mezi oběma směry: mezi teorií industrialisační a mezi náhledy novými, připouštějícími i vliv pohybu podnikatelských a částečně i zápůjčných kapitálů nepodnikových na tržební styčné poměry s cizinou, byť snad ne tou měrou jako Böhm-Bawerk. Tolik je jisto, že země při přechodu k intensivnější výrobě průmyslové kupuje z ciziny stroje a suroviny a zároveň že tu potřebuje cizozemských kapitálů na nutné investice, tak že zvýšené nákupy z ciziny a výpůjčky kapitálů z ciziny jdou souběžně. Byť nebylo mezi nimi té přímé spojitosti, aby jedny byly příčinou nebo důsledkem druhých, a pohyb zboží zůstal po výtce hlavním prvotním a samostatným podnětem, usnadňuje souběžný pohyb kapitálů částečně přece jenom ony nákupy z ciziny, buď že se někdy zápůjčky ty vyplácejí zbožím, nebo nepřímou tím, že se zlepši zasláním kapitálů z ciziny kursy devis a podobuje se tak a umožní dovoz zboží z ciziny. Jsou-li v některé zemi podnety přílivu kapitálů z ciziny zvláště silné, poněvadž jsou výpůjčky z ciziny velmi naléhavé a podmínky emise jsou tam u porovnání s poměry v jiných zemích příznivější, může te to proud kapitálový působiti zpětným odrazem dokonce i iniciativně na zmíněný dovoz zboží z ciziny a může přispěti poměrně značně k poklesu tržební aktivity země, po případě k vzniku jí tržební passivity. Celkem zůstane však tento vliv platební bilance na tržební bilanci asi vždy činitelem druhořadým.

Za normálních poměrů nelze považovati zvrát tržební aktivity v passivitu při přerodu země v zemi průmyslovou a zároveň vzrůstající

zástavních listů, priorit Jižní dráhy a j., zvláště r. 1907/8, zaslány z ciziny do říše zpět. Rozhodně nedá se mluvit, tvrdí Stolper, o vzestupu zadlužení již r. 1904, kdy nastal, jak uvedeno, hlavní obrat ve vnější tržbě, neboť té doby (od 5./2. 1902 do 19./10. 1905) byla sazba diskontní cedulové banky stále 3½%ní a r. 1903 byla provedena u nás konverse sjednocené renty na 4%ní, nejlepší to dukaz příznivých poměrů finančních.

	Bilance tržby speciálně a řízení zusechlovacího (+ = příjem, — = schodek) mill. K	Rozpětí mill. K	Rozpětí dle dat obchodu speciálního mill. K
R. 1903	+ 300·1		
1904	+ 70·9	229·2	212
1905	+ 177·6		
1906	+ 186·7	115·8	83
1907	+ 70·9		
1908	— 77·6		
1909	— 346·2		
1910	— 342·1	268·6	285
1911	— 692·6		
1912	— 743·2	350·5	353·1
1913	— 521·2		
1914	— 663·5		

její passivitu platební a kapitálovou vůči cizině za příznaky znepokojivé; je zcela přirozeno, že hledí země svůj vývoj uspišiti výpomocnými kapitály z ciziny, ať již dodávají se jí v strojích, surovinách a pod., anebo v penězích. Užije-li země těchto kapitálů vskutku na rozumné investice podnikové, pak nejsou kapitály ty ztraceny a musí nastati doba, kdy ponесou užítky a budou se moci vrátiti. Jen nerozumné plýtvání kapitály, pochybné spekulace nebo vydávání kapitálů na účely neproduktivné mohlo by způsobiti skutečné schodky ve jmění národním země a mohlo by způsobiti trvalou její passivitu, z níž by nebylo východiska. Jinak za pravidelných poměrů je tržební passivita vždy myslitelná jen jako stav přechodný.

Liší se totiž se zřetelem na tržební a platební bilanci v podstatě jen dva trvalé typy zemí: země tržebně aktivně a v ostatních položkách platebních passivně, jsou to hlavně země agrární, jako Rusko,*) Argentina a j., a země tržebně passivně, ale jinak platebně aktivně, jako: Anglie,**) Francie, Belgie, Nizozemí a j. U zemí obou typů je celková jejich platební bilance aktivná, neboť u zemí první řady zaplatí se přebytkem tržební bilance schodek ostatní bilance platební, u zemí druhé řady zaplatí se naopak přebytkem ostatní bilance platební schodek bilance tržební, a v obou případech ještě snad zbudou přebytky. Typ třetí, aby byla země tržebně i jinak platebně passivní, nemůže stále trvati: buď se změní její tržební passivita v aktivitu, ale v ostatních položkách platební passivita zůstane, čímž země přejde k typu prvnímu, anebo zůstane země tržebně sice passivní, ale v ostatních položkách platebních stane se aktivní a přejde k typu druhému. Přechodný případ první je možný u země agrární, jež se vůči cizině zadlužila kapitály na zemědělské investice, ale dosud jich nemůže tou měrou využití, aby vývozem

*) Evropské Rusko vyvezlo zboží r. 1910 za 1383 mill. rublů a dovezlo za 953 mill. rublů, tržební bilance jevíla tedy přebytek přibližně 430 mill. rublů. Vývoz tvořily hlavně plodiny zemědělské: obilí, mouka a pod. za 746 mill., produkty dobytčářské a zemědělského průmyslu za 155 mill., dále se vyvážely produkty lesnictví, hornictví, rostlinný průmyslový a ostatní suroviny a polotovary průmyslové za 430 mill., živá zvířata za 29 mill., konečně tovarů vyvezlo se jen za 23·4 mill. rublů. Dovážely se především tovary průmyslové různých druhů (asi za 580 mill. rublů), dovoz potravin, zvířat, zvířecích produktů a dříví byl 240 mill. rublů. Ryzí převahou vývozu potravin nad ryzí dovoz průmyslových tovarů, totiž penězemi 550 mill. rublů, může tedy Rusko zaplatiti do ciziny úroků a dividend celkem asi z 10 milliard, počítáme-li úrok 5½%. (Pro přirovnání uvádíme, že Rakousko-Uhersko platilo r. 1892 až 1901 dle výpočtu rakouského ministerstva financí do ciziny průměrem ročně 343 mill. K úroků a dividend.)

***) Velká Británie dovezla r. 1910 celkem za 678 mill. liber sterl. zboží a vyvezla za 534 mill., tak že schodek tržební bilance byl 144 mill. liber. Potravin a nápojů dovezeno v témž roce za 257 mill. liber sterl., surovin průmyslových za 261 mill., a vyvezeno různých domácích tovarů za 342 mill. liber sterl., schodek mezi dovozem potravin a nápojů i surovin průmyslových a mezi vývozem tovarů byl tedy 176 mill. liber sterl.; nestačily tudíž vyvezené suroviny zaplatiti dovezené poživatiny a suroviny, ježto domácí spotřeba tovarů z cizích surovin vyrobených a spotřeba poživatin ve vrstvách jiných než těch, jež pracovaly tovary pro vývoz, byla veliká. Ale schodek tržební bilance se u Velké Británie uhrazuje výnosy jiných příjmů; samo obstarávání námořní dopravy pro jiné země vynáší jí asi 60 mill. liber sterl. ročně a tolikéž dostává ročně z kapitálů v cizině uložených, tak že tyto dvě položky téměř již schodek tržební bilance uhrazují, nehledě ani k dalším aktivním položkám.

produktů zaplatila cizině úroky ze zápůjček. Přejichodný případ druhý prožije za dnešních poměrů téměř každá země, přecházejíc k průmyslu.

Za příklad země, u níž se vyvíjely poměry pravidelně dle přechodného typu druhého, možno uvést Německo. U něho byla doba přechodná v l. 1885—1912; passivum tržební bilance začalo r. 1885 částkou 412 mill. *M* a vzrostlo pak rychle přibližně na peníz 1500 mill. *M*, kol něhož se pohybovalo stále až dor. 1912, r. 1913 pak náhle pokleslo na 673 mill. *M* a bylo by snad zvolna mizelo, neboť r. 1913 náhle vzrostl vývoz, kdežto dovoz zůstal týž, jako obdobně v letech 1885—1890 rychle rostl dovoz a vývoz stál. Obraty nejnovějších let byly totiž:

	R. 1912	1913
	mill. <i>M</i>	
Dovoz	10691·8	10770·4
Vývoz	8956·8	10097·9
Passivum	1735	672·5

Zdá se, že r. 1913 také vskutku přestala i kapitálová závislost Německa na cizině, jež ještě r. 1911 za krise marocké se ukázala značnou. (Další vývoj a dohady o něm přerušila r. 1914 válka.)

Konečně je možný ještě typ čtvrtý, kde by země byla i tržebně, i jinak platebně aktivní; takováto země musila by býti jednak průmyslovými přírodninami a zemědělsky velmi bohata a soběstačna přes svůj vyvinutý průmysl a hojnou populaci, jednak musila by oplývat i kapitály tak, že by je mohla přes značné domácí investice ještě zapůjčovati cizině a z výnosů jejich by trávila. Tomuto stavu byla poměrně blízka Francie kol r. 1905; měla:

	r. 1905 mill. fr.
dovoz	3823·1
vývoz	3893·5
aktivum	+ 70·4

a její platební aktivita v ostatních položkách je nepochybná. Ale stav tento je přes to, že se zdá nejlepším, spíše příznakem jakési hospodářské stagnace, neboť není a v dohledné době nebude země tak průmyslově vyvinutá, aby další kvantitativný a kvalitativný vývoj průmyslu nebyl možný, a sotva je země, jež má tolik kapitálu, aby se vskutku nedaly již doma umístiti, je-li ovšem obyvatelstvo podnikavé, jak se dnes předpokládá, a netíhne spíše k pohodlnému rentierství, které se právě Francouzům vytýkává. (Od r. 1906 nabývá však ve Francii dovoz stále větší převahy nad vývozem, byly totiž příslušné obraty na př.:

	r. 1906	1910	1911	1912	1913
	mill. fr.				
dovoz	4501·8	5738·7	6452·7	6584·6	6806·7
vývoz	4213·4	4987·0	4861·5	5370·1	5500·3
passivum.....	288·4	751·7	1591·2	1214·5	1306·4

a přešla tudíž Francie trvale v pravidelný typ druhý.)

Také Unie severoamerická, stává se v posledních letech zemí tržebně i jinak platebně vůči cizině aktivní; má totiž v tržební své bilanci stále značné aktivum, a za světové války r. 1915 a 1916 všechny známky nasvědčovaly tomu, že má již i dosti volných kapitálů, jimiž mohla vypomáhati Evropě*). U ní tedy vyvíjely se poměry jaksí nepravdělně, ježto přešla k platební aktivitě vůči cizině bez přechodného období tržební passivity; ale věc vysvětluje se hlavně vzestupem mimořádného vývozu, který způsobil veliký příliv kapitálů, a dílem i její velikou rozlohou a nestejným vývojem jednotlivých území: některé státy její jsou a zůstanou dlouho zemědělské země vývozní, zvláště jižní její státy bavlnářské, kdežto jiné krajiny jsou již krajně průmyslové.

Ale ať již ve sporné otázce o vlivu pohybu mezinárodních kapitálů na tržební bilanci je v konkrétním případě odůvodněnější názor ten či onen, tolik je jisto, že nabývá kapitálový styk země stále rostoucího významu, a má-li býti obraz mezinárodních hospodářských styků, platební bilanci podávány, jasný a úplný, musí v ní býti samostatně a dle možnosti podrobně uveden. Bylo by tu zvláště nutno rozlišiti kapitály podnikatelské, v akcie a podobné úpisy oděné, a zápůjčné kapitály, v skripturní obligace (renty, priority, zástavní listy a pod.) vtělené, od kapitálů krátkodobých (směnečných a pod.); měla by se dále vystihovati i pohotovost domácí země vůči kapitálovým nárokům ciziny a měl by se za tím účelem zjišťovati i celkový úhrn zadlužení vůči cizině a po případě úhrn movitého majetku země domácí, jehož by se snadno dalo na úhradu v krajním případě užiti. Má-li svrchu uvedené schema (str. 174.) obsahovati v e š k e r é pohyby majetkové, přidaly by se další položky:

- II. $\pm$ Rozdíl pohybu cizozemských nebo tuzemských podnikatelských kapitálů na podniky v tuzemsku nebo v cizině (na podniky neakciové, za pozemky a pod.)
- III. 1. $\pm$ Rozdíl nákupu a prodeje cizozemských dlužních úpisů ukládacích i akcií.
2. $\pm$ Rozdíl prodeje do ciziny a zpětných nákupů z ciziny:
- akcií domácích podniků,
  - priorit drah a pod. investičních výpůjček,
  - prostých státních rent a j. veřejných dluhopisů.
- IV. $\pm$ Rozdíl krátkodobých transakcí úhradních (blankosměnek) tuzemských bank do ciziny a cizozemských bank do tuzemska.

Položka II. zakládá nárok nebo povinnost vůči cizině, jako položky I. Položky III. a IV. tvoří protiváhu nebo úhradu položek I. a II.

* Obraty vnější tržby Spojených států severoamer. byly (roky počítány od 1./VII. do 30./VI., r. 1915/16 odhad):

	r. 1904/05	1909/10	1912/13	1915/16
	mill. doll.			
Dovoz	1087·1	1547·1	1777·0	2198
Vývoz	1491·7	1710·0	2427·5	4334
Rozdíl	+ 404·6	+ 162·9	+ 650·5	+ 2136

Zápůjčky, kterých Spojené státy ve dvou letech (do 30./VI. 1916) do ciziny poskytl, páčí se přibližně dle odhadu na 1340 mill. doll. (do Evropy 1000, Kanadě 235, jižní Americe 105 mill. doll.).

Ale sestaviti přesně takto úplnou platební bilanci — Grunzel nazval ji méně vhodně vnější hospodářskou bilancí (Wirtschaftsbilanz) *) — jest nyní sotva možno; zvláště položky oddílu II. a položky oddílu IV. vymykají se dosud statistické kontrole a také přibližný odhad nebude valně spolehlivý. Ostatně nebývají platební nároky nebo povinnosti z obrátů kapitálů podnikatelských neakciových a pod. příliš značné a nebude mít tudíž chyba při nich učiněná většího dosahu. Položky oddílu IV. vyplynou pak samy sebou, jsou-li ostatní položky dány, jako neuhrazený rozdíl celé platební bilance.

Z praktických pokusů, sestaviti platební bilanci zemí sluší uvéstí platební bilanci Rakouska dle průměru let 1892—1901, jak ji rakouské ministerstvo financí udávalo, a platební bilanci Uherska z r. 1910, jak ji sestavil Fellner.

Průměrná roční platební bilance (platebních nároků a povinností) Rakouska vůči cizině let 1892—1901.

Nároky.	Mill. K	Povinnosti.	Mill. K
I. 1. Převaha vývozu zboží nad dovoz, včetně řízení zušlechťovacího .	201·0	I.2. Převaha dovozu drahých kovů nad vývoz země domácí	62·6
3. Mezinárodní doprava železniční a plavební .	38·0	4. Zisky zdejších podniků cizozemských společností	8·0
6. Zásilký vystěhovalců .	21·0	5. Úroky (dividendy, úmory?)	335·0
7. Cizinecký pohyb . . .	47·0	8. Platy do ciziny za námořnictvem válečných lodí zasílané	10·0
II. Podnikatelské kapitály z ciziny zaslané	16·0		
Úhrada schodku:			
III.2. Prodej domácích dlužních úpisů do ciziny .	77·0		
Neuhrazený schodek .	15·6		
	415·6		415·6

(Zbytek 15·6 mill. K zůstal neuhrazen na běžných účtech bank, v devisách a podobným způsobem, a byl tak přesunut na období další. Ale je poměrně příliš velký, tak že se zdá, že vznikl spíše nepřesnými a neúplnými údaji ostatních položek. Bilanci tuto jsme již opravili o položku pohybu drahých kovů; řečené ministerstvo dospělo k chybnému výsledku 47 mill. K přebytku, poněvadž nesprávně do své platební bilance nezabralo i pohyb drahých kovů. — Dlužní úpisy do ciziny zasílané by neměly býti kompensovány, event. slučovány, s cennými papíry cizozemskými a měl by se nákup jich z ciziny po odečtení zpětných prodejů do ciziny uvéstí jako samostatná položka.)

*) Vnitřní hospodářskou bilancí nazýval Smith (srůvn. str. 38) bilancí výroby a spotřeby země; vnější hospodářská bilance by měla tedy spíše býti bilance, z níž by byl patrný rovněž hospodářský výsledek, úspěch, zisk ze styků s cizinou plynoucí.

Platební bilance Uherska r. 1910 ve styku s cizinou.

	Mill. K		Mill. K
I. 1. Aktivum tržební bilance:		4. Zisky domácích podniků	
v obchodě speciálním	96·4	do ciziny zasílané	34·2
v řízení zůšlechťovací	23·8	5., 6. Úroky, důchody, an-	
2. Obchod drahými kovy .	6·4	nuity, úmory a výhry	358·6
3. Příjem dopravní	5·7	12. Plat na společné záleži-	
Příjem poštovní	1·2	tosti říšské a na vydržo-	
6. a 7. Zásilky vystěhoval-		vání dvora	67·6
ců a cizinecký pohyb . .	144·8		
5. Úroky a pod. z cizozem-			
ských cenných papírů . .	4·1		
11. Příjmy z patentů, daně			
a pod. z ciziny	1·6		
Schodek	176·5		
	460·5		460·5*)

(Fellner tu neuvádí pohyb kapitálů zápůjčných, ani podnikatelských. Uvedený schodek byl z části asi uhrazen jimi, z části byl směnečnými úvěry odsunut na příští rok a uhradil se po případě najednou emisí nové výpůjčky do ciziny.)

Velmi účelné by bylo, kdyby se naznačené platební bilance doplnily počátečním úhrnem jmění příslušníků domácí země v cizině a počátečním úhrnem passiv vůči příslušníkům ciziny, tak že by bilance uzavírala se konečnými úhrny obou. Svrchu uvedená bilance Uherska by po tomto doplnění zněla:

Vnější hospodářská bilance Uherska r. 1910.

	Mill. K		Mill. K
Počátečný úhrn pohledávek		Počátečný úhrn passiv vůči	
vůči cizině	192	cizině	8218
Nároky platební za r. 1910		Povinnosti platební za r. 1910	
(viz svrchu)	284	(viz svrchu)	461
Konečný úhrn passiv vůči ci-		Konečný úhrn pohledávek vů-	
zině: počátečný stav	8218	vůči cizině	192
nový schodek	177		
	8395		
	8871		8871

(Fellner udal konečný stav pohledávek a dluhů Uherska vůči cizině r. 1910; počátečný stav pohledávek jsme ponechali též, počátečný úhrn passiv byl zjištěn odečtením schodku běžného roku od konečného úhrnu passiv.)

Ale ani tímto způsobem doplněná bilance hospodářských styků s cizinou by nevykázala, zda styky s cizinou byly úspěšné, t. j. zda z nich

*) Součet zaokrouhlen.

plynuly příslušníkům domácí země soukromohospodářské zisky, jež by ovšem tvořily zároveň zisk celku, po případě zda z nich měla domácí země nepřímé prospěchy obecné čili, jak říkáme, národohospodářské. Není totiž posléze uvedená bilance nic jiného, než jakýsi běžný účet (kontokorrent) domácí země s cizinou, v němž jsou na rozdíl od obyčejných běžných účtů protilehlé položky kompensovány a v účet vepsán jen rozdíl; kdežto kdyby se měl i soukromohospodářský zisk ze styků s cizinou plynoucí účetně zachytiti, musilo by se provésti podrobnější súčtování styků s cizinou. Musila by se znáti výrobní cena tovarů do ciziny zasilaných a musily by se znáti svéstojné náklady služeb dopravních a prostředkovatelských pro cizinu konaných (položky I. 1, 2, 3), aby se dal z nich zisk vyloučiti;*) položky úrokové a zisky z podniků (I. 4., 5.), nároky za patenty a pod. (I. 10, 11) a nároky za dary a pod. (I. 9) jsou celými svými úhrny položkami těžeb nebo ztrát, kdežto naopak položky zásilek za vystěhovalci, za turisty a za námořnictvem jsou spíše pro hospodářské styky s cizinou jen pouhými směnnými případy, jež jdou na vrub anebo ve prospěch vnitřní hospodářské bilance země, poněvadž zásilky peněz vystěhovalců nahrazují částečně jen újmu, jež zemi vystěhovalectví působí, a podobné zřetele padají na váhu i u ostatních uvedených položek. U vlastních položek ryzích směn: nákupu cenných papírů (III. 1., 2.), u pohybu kapitálů podnikatelských (II.) a u krátkodobých transakcí úvěrových (IV.) měly by se účtovat jen vedlejší zisky kursové, úrokové a provise prostředkovatelské a pod.

Netřeba snad ani připomínati, že se sotva v brzké době podaří všechny tyto podrobnosti statisticky zachytiti, aby mohl z nich býti udán výsledný soukromohospodářský zisk ze styků s cizinou.***) Ostatně zjištěním jich byla by vyřešena otázka hospodářské úspěšnosti styků domácí země s cizinou jednostranně, nedokonale. Podnikatelské tyto zisky ustupují totiž velmi často úplně do pozadí vůči ostatním zřetelům, jež rozhodují o vnějších stycích s cizinou. Vždyť je známo, že se často prodává zboží do ciziny dokonce i se ztrátou za tím účelem, aby se umožnila výroba v dosavadních rozměrech, poněvadž by se jejím zmenšením způsobila větší škoda, než činí dočasné odprodeje do ciziny se ztrátou; ba mnohdy dávají si podnikatelé uhrazovati tyto ztráty domácími konsumenty, prodávajíc doma draže než do ciziny. Ostatně již sama soustava ochrannářských cel, pokud zdražuje domácímu konsumu statky, nesrovnává se v podstatě se zásadami soukromohospodářskými. Podobně při úvěrových obchodech s cizinou nesmí se mnohdy dbáti obětí, jež břemeno úrokové zemi způsobí, a musí se sáhnouti po cizozemských kapitálech, byť byly sebe dražší, jen aby se vůbec podnikání v různých odvětvích umožnilo. Tato starost o kapitály, hlavně aby jich vnější tržbou v zemi neubývalo, zatlačovala v dobách merkantilismu a zatlačuje namnoze dosud všechny ostatní zřetele v úvahách o vnější obchodní politice do

*) Grunzel odhaduje u Rakousko-Uherska ryzí zisk dopravní při dovozu zboží na $\frac{1}{6}$ úhrnného obratu, při vývozu na $\frac{1}{6}$.

**) Zachytiti tyto zisky v penězích pro zemi domácí chtěli v Anglii již ve století 15. (Srov. str. 31.)

pozadí. Odtud prýští i ona veliká pozornost, která se od století věnovala a dosud věnuje ve všech zemích zprvu tržební bilanci země, pak bilanci platební nebo vnější hospodářské bilanci.

Musilo by se tudíž na dotčený výkaz soukromohospodářských zisků nazíratí velmi opatrně a zdržlivě, jako vůbec i zadlužení vůči cizině nesmí se posuzovati jen mechanicky, početně; neboť nezáleží velmi často na tom, zda a jak je země vůči cizině zadlužena, jako spíše na tom, jak se užilo kapitálů vypůjčených, zda tu vskutku jsou a jsou-li investovány produktivně. Vnější hospodářská bilance, byť byla sebe úplnější, by musila vždycky býti připojena jako jeden článek s o u b o r n é v n i t ě r n í h o s p o d á ř s k é b i l a n c i země, jež by podávala po určitých obdobích přehled o stavu veškerého jmění národního (soukromníků i státu, země a pod., doma i v cizině) a o jeho přírostu nebo poklesu a tudíž nepřímou naznačovala, kolik se za období se stanoviska soukromohospodářského vydělalo nebo prodělalo, ale zároveň vhodným způsobem vystihovala, kolik se v příslušném období statků produkovalo, kolik se dovezlo, kolik vyvezlo a kolik doma spotřebovalo; měl by se v ní i vzrůst nebo pokles počtu obyvatelstva zachytiti, aby se tento živý kapitál národní vystihl a snad i vzrůst míry životní obyvatelstva a blahobytu měl by se v ní zobrazovati. Leč to jsou problémy, na jejich řešení budeme snad čekati ještě mnohá desetiletí, ale jednou přece jen na ně dojde a dojiti musí! Lvi podíl při řešení tom bude míti soukromá ekonomika, jak z uvedených našich rozkladů zřejmo, poněvadž tu půjde v prvé řadě o přesné řešení čísl, z určitých konkrétních soukromých hospodářstev vzatými, jak jsou, a sloučenými v úhrnný výsledek bez různých method abstrahujících a jednotlivě podrobné výsledky generalisujících.

e) Vývoj obchodněpolitických poměrů v jednotlivých státech v novější době podrobněji.

V Anglii nastalo sice období mírnější celní politiky ochranné již v letech 1770. celními reformami Pitta ml. a zvláště smlouvou s Francií z r. 1786 (E d e n o v o u), ale již za válek Napoléonských a provedenou v nich výlukou Anglie ze styků s kontinentem (r. 1806 a 1807) nastala reakce. Znovu nabýval v Anglii půdy proud svobodné tržby v letech 1820., a v letech 1820. až 1840. byla cla autonomně snižována.*)

Úprava sazeb z r. 1845 obrala si za úkol, zrušiti všechna cla, jejichž finanční výnos byl malý nebo žádný, zrušiti nebo aspoň značně snížit

*) Zmírňování průmyslové ochrany začalo r. 1824 zrušením zákazu dovozu hedvábných tovarů a zavedením na ně dovozního cla 30%ního. Všeobecné značné snížení průmyslových cel bylo provedeno tarifem z r. 1825, jímž sníženo na př. clo na tkaniny bavlněné s 50—75% na 10% hodnoty, clo na tkaniny vlněné s 50 na 15%, clo na obyčejné porcelánové tovary se 75 na 15% a pod. Zároveň snižována postupně i dovozní cla surovinná a souběžně odstraňovány vývozní přémie. R. 1842 byla dovozní cla snížena povšečně tak, aby suroviny platily 5, polotovary 10 a tovary 20% hodnoty; r. 1845 byly téměř všechny suroviny cla vůbec sprostěny a r. 1849 snížena byla ochranná cla průmyslová, mimo některé výjimky, průměrem na 10%. R. 1853 byly suroviny a polotovary zásadně cla sprostěny a clo tovarů dále sníženo (u tovarů bavlněných, vlněných a lněných na 5%).

cla na důležitější suroviny a vůbec hleděti se obejíti bez cel, jejichž vyšší sazby podporují podloudnictví. Zvláště byla r. 1842 a 1845 snížena cla obilná přičiněním agitace manchesterské l'gy („anticornlawleague“), r. 1838 Richardem Cobdenem založené, a od 1. února 1849 ponechány u pšenice jen pouhé poplatky statistické. (Zároveň zrušena byla cla za dobytek, maso a jiné potraviny.) Od 1. června 1869 byla pak cla obilná úplně odstraněna. I obmezení navigační aktou cizím lodím při plavbě do Anglie stanovená byla zrušena (r. 1849), později byla také pobřežní plavba uvolněna i pro lodi cizí (r. 1854), zboží clu podrobeného bylo čím dál méně, a výhody, jichž produkty kolonií (cukr a j.) požívaly, byly téměř úplně odstraněny.

V tomto duchu svobody tržby byla uzavřena obchodní smlouva s Francií z 23. ledna 1860 (Cobden-treaty), v níž zachována byla již jen cla ryze finanční (z kakaa a čokolády, kávy, cichorie, sušeného ovoce, čaje, tabáku, vína, piva, lihovin a hračích karet); mimo to dodatkem o největších výhodách, který se tu v nověj i době po prvě opět objevuje, umožněno a podněceno bylo přimknutí ostatních zemí k Anglii a Francii a jejich tendencí za svobodu tržební.

Leč toto očekávání se nesplnilo; i autonomní kolonie anglické setrvaly při ochranářství, dokonce také proti mateřské zemi. Anglie zůstala nadále sice věrna zásadám svobodné tržby, ale známky reakce počaly se jeviti i tam. Dokud totiž Anglie byla v průmyslu daleko před ostatními zeměmi, nemusila se báti jejich soutěže a zásada všeobecné svobody tržby jí šla velmi dobře k duhu i při vývozu tovarů do ciziny, i při dovozu levných životních potřeb průmyslovému dělnictvu, zvláště obilí. Jakmile se však začala uplatňovati soutěž Unie severoamerické a Německa na světovém trhu, změnila část anglických průmyslníků a obchodníků své přesvědčení. Také agrárníci angličtí poukazovali na nemožnost soutěže na trzích anglických s dovažným americkým obilím a začali volati po celní ochraně. Rovněž podněcovala k ochranářství i ta okolnost, že ostatní státy počaly se ponaáhlu uzavíratí vůči cizině autonomními cly a snižovaly je smlouvami jen za vzájemné ústupky států druhých; Anglie nemajíc cel, neměla v rukou nijakého prostředku, jímž by toto snížení cel ze zboží vývozního, na němž jí záleželo, mohla vynutiti, a tím ovšem byla vůči ostatním státům v nevýhodě. Konečně posílila ochranářský proud snaha imperialistů po utvoření svazku mezi koloniemi a zemí mateřskou, již propagovali Ch. Dilke a Jos. Chamberlain. Hele ochranářského ruchu tehdejšího bylo „fair trade“ (t. j. spravedlivě volná tržba, na rozdíl od „free trade“, svobodná tržba). O volbách do parlamentu r. 1905 byla však strana ochranářů poražena a k vládě dostali se liberálové (předsedou ministerstva stal se od 4. pros. 1905 sir H. Campbell-Bannermann a po něm od 8. dub. 1908 H. H. Asquith) a tím ochranářský směr byl zatlačen zpět; ale těžko předvídati, je-li toto vítězství přátel svobody tržby na delší dobu zajištěno, zvláště když i zřetel finanční, totiž úhrada výloh nynější světové války, bude působiti silným tlakem. Rovněž dojde-li po válce na uzavřenější seskupení evropských států, bude asi Anglie nucena přejíti k ochranářství, ať by již sdružené země zůstaly v podstatě při dosavadním způsobu smluv-

ních cel uvnitř spráteného území, rozdílně i pro vnitřní styky jejich vyměřených, ovšem s doložkou největších výhod, kdežto vůči ostatním zemím by platila cla autonomní, po případě vyšší cla smluvní, nebo ať zavedla by se pro vnitřní styk jednotná cla přednostní a vůči cizině by platila cla autonomní, různě v jednotlivých zemích stanovená, třeba i s doložkou největších výhod, ale jen ve styku s těmito nepřátelými zeměmi, anebo konečně ať by došlo na těsnější ještě spojení sdružených zemí a přísnější výluky zemí ostatních tím, že by se pro vnitřní styk sdružených zemí i pro styk s ostatní cizinou umlouvaly jednotné smlouvy kolektivně, po případě smlouvy povahy rámcové.

Pokud se týče smluv obchodních, má Anglie nyní podrobné tarifní smlouvy (s doložkou o největších výhodách) s těmito státy: s Bulharskem (z 26. list./9. pros. 1905, a dodat. z 27. led./9. ún. 1909), s Čínou (z 8. list. 1858 a mezinárodní dohoda o novém tarifu čínském z 29./8. 1902), s Japanem (z 3. dub. 1911), s Persií (z 9. ún. 1903), s Portugalskem (platí starší smlouvy), s Rumunskem (z 18./31. říj. 1905), s Řeckem (z 16./28. března 1890 a z 10./23. list. 1904), se Srbskem (ze 4./17. února 1907) a se Siamem (z 18. dub. 1855 a 13. květ. 1856); pouhé smlouvy o největších výhodách mají s Anglií tyto státy: Argentina, Belgie a belg. Kongo, Bolivie, Costarica, Černá Hora, Čína, Dánsko, Francie, Habeš, Honduras, Itálie, Japan, Kolumbie, Liberie, Maskat, Mexico, Německo, Nicaragua, Nizozemí, Norsko, Rakousko-Uhersko, Paraguay, Peru, Rusko, Řecko, Spojené státy severoamer., Španěly, Švédsko, Švýcarsy, Tonga, Turecko, Uruguay, Venezuela. —

Z kolonií anglických má K a n a d a pro svoje styky s Evropou poměrně ze všech kolonií anglických největší zájem na úpravě celních styků s cizinou a vedla si v tomto směru v posledních letech namnoze velmi rozhodně, a to i v podporování snah Anglie po těsnější hospodářské jednotě osad se zemí mateřskou, i v ochranářství vůči ostatní cizině. Poslední celní tarif z 12. dub. 1907 liší, jak již na str. 119 zmíněno, trojí sazby. Nejmírnější sazby platí pro V. Británii s Irskem a téměř všechny anglické osady; střední tarif platí hlavně pro státy, s nimiž byly uzavřeny podrobné celní smlouvy, totiž (nyni): pro Francii (z 19. září 1907 a dodat. z 23. led. 1909), Belgii a Nizozemí (ze 7. června 1910) a pro Itálii (provis. smlouva z 6. června 1910). Smluvní sazby pro Francii platné jsou buď sazby řečeného středního tarifu (tab. B.), anebo i sazby nižší, zvláštní, někdy i nižší než sazby pro zboží britské (tab. C.). Tytéž mírnější sazby, které jsou stanoveny smlouvou s Francií, platí také pro Argentinu, Bolívii, Dánsko, Japan, Kolumbii, Norsko, Rusko, Španěly, Švédsko, Švýcarsy, Venezuelu, a platily (před válkou) pro Rakousko-Uhersko. Sazby smluvní pro zboží belgické a nizozemské jsou sazby středního tarifu, rovněž smluvní sazby pro zboží italské jsou sazby střední a neplatí pro jiné smluvní země; mají tedy tyto tři země méně výhodné postavení než ostatní smluvní země, ježto smluvní sazby jejich týkají se menšího počtu druhů zboží a pod sazby střední vůbec nejdou. Se Spojenými státy severoamerickým učiněna smlouva 4. květ. 1910 v ten rozum, že užívá se sice vůči nim tarifu generálního, ale byly některé jeho položky za tím účelem zvlášť sníženy (celkem 12)

a Spojené státy povolily Kanadě celní sazby minimální. Vůči Německu platily po zatímné dohodě (od 1. břez. 1910) sazby generální (srovn. str. 119).

Ve Francii měl v praktické politice obchodní vrch stále směr ochrannářský. Merkantilista Colbert, ministr Ludvíka XIV., zavedl v celních tarifech z r. 1664 a 1667 vedle ochrannářství agrárního také ochrannářství průmyslové. (Srovn. str. 27 a 32.) Fysiokrat Turgot, finanční ministr Ludvíka XVI., hleděl provésti svobodu vnější tržby obilím, kdežto dovozu cizích průmyslových výrobků, zvláště anglických, zůstávala Francie i nadále téměř uzavřena. Ale příliš náhlé jeho reformy a z části i nepříznivý sběh okolností — hlavně neúrodný rok 1775 — vyvolaly záhy reakci (r. 1776) i v tomto směru. (Srovn. str. 35.) Velké uvolnění styků s Anglií provedeno bylo zmíněnou (str. 186) smlouvou s ní z r. 1786*) a všeobecným celním tarifem z r. 1791. Tímto tarifem dovršeno bylo zároveň celní sjednocení celé Francie a veškerá vnitřní cla byla odstraněna. Nastalá však válka s Anglií r. 1793 způsobila obrat a vrátilo se vůči Anglii období prohibice. Ostrý průmyslový směr ochrannářský a prohibiční zachován byl i v celním tarifu z r. 1816, a to nejen vůči Anglii, nýbrž vesměs ve styku s cizinou; zároveň zvýšeny přírážky vlajkové a překladištní. Agrární krise, jež kol r. 1820. všude v Evropě propukly, způsobily i zostření dovozních cel agrárních. Malá úleva nastala v letech 1830., ale v l. 1841—1845 provedena další celní opatření ochranná.

Napoléon III., který přál směru liberálnějšímu a chtěl upravit obchodní styky s Anglií snesitelněji, snížil v letech 1853—1855 cla na uhlí, železo, vlnu a j. a předložil r. 1856 parlamentu osnovu celního tarifu velmi nízkého, domnívaje se, že byla po zdařilé výstavě pařížské r. 1855, na níž pokrok francouzského průmyslu se nesporně projevil, vhodná doba, aby provedl reformu celní ve směru liberálném. Ale podaná osnova narazila na odpor. Napoléon vedl proto jednání o obchodní smlouvu s Anglií na základě zmíněného tarifu zprvu tajně,**) až se podařilo jednání zkoncovati smlouvou z 23. led. 1860, v níž Anglie odstranila poslední zbytky cel průmyslových a snížila dovozní cla na francouzská vína a kořalky, kdežto naopak Francie odstranila veškeré základy dovozu vůči Anglii a snížila ochranná dovozní cla na uhlí a železo. Pro sazby celní stanovena zásada, aby nebyly vyšší než 30% hodnoty zboží, od 1. října 1864 ne vyšší než 25%; ve skutečnosti nebyly však vyšší 15% hodnoty. Také autonomní sazby byly r. 1860 a 1862 značně sníženy. Konečně byly zrušeny zákonem z 19. května 1866 i výsady, jež mělo francouzské obchodní loďstvo při plavbě pobřežní, a odstraněny přírážky vlajkové a překladištní.

Později učiněny i smlouvy s ostatními evropskými státy***) pro styky s Francií důležitějšími: s Belgií (1. květ. 1861), s některými státy

*) Průměrem bylo jí zavedeno ve Francii dovozní clo na anglické tovary 12—15% hodnoty, ale nízká celní taxace zboží snižovala toto clo na pouhých 5—6%. Zvláště byl tím těžce postižen textilní průmysl severní a severovýchodní Francie.

**) Dle tehdejší ústavy měl císař právo uzavíratí sám smlouvy s cizími státy.

***) Knížectví Monaco připojilo se smlouvou z 9. list. 1865 v záležitostech celních k Francii.

německými (Pruskem, Saskem, Badenskem, Brunšvikem, s durynskými státy 29. břez. [2. srp.] 1862), s Itálií (17. led. 1863), se Švýcarskem (30. VI. 1864), se Švédskem a Norskem (14. února 1865), s městy hansovními (4. března 1865), se Španělskem (18. června 1865), s Portugalskem (11. července 1866) a s Rakouskem (11. pros. 1866); sazby zavedené smlouvou s Anglií tím zevšeobecněly a proniklo ve Francii všeobecně mírové ochránářství průmyslové. Ponenáhu pokračovalo se ve směru liberálném i při úpravě styků s koloniemi; výluka cizích lodí byla zrušena a nahrazena vyššími poplatky tnovými, než platily lodí domáci.

Po válce německo-francouzské r. 1871 byla značně finanční cla zvýšena a zavedena dokonce i dovozní cla na suroviny, ta byla však opět záhy (r. 1874) zrušena. (Srovn. str. 65.)

Ale celním tarifem ze 7. květ. 1881 nastal všeobecný zásadný návrat k ochránářství, ač ovšem tento tarif neměl zvláštního praktického významu, poněvadž ve smlouvách obchodních zároveň uzavíraných byly tyto autonomní sazby velmi zmírněny. Průměrem byla průmyslová cla tímto tarifem zvýšena o 24%.

R. 1885 a 1887 byly sazby dovozních cel znovu zostřeny; hlavně zvýšena cla na dovoz obilí a dobytek, jež se dosud byla držela na mírné výši od r. 1860; zavedena mimo to i ochrana vinařství, aby se pěstba révy po těžkých ztrátách phylloxerou způsobených povznesla, a docílena dohoda mezi průmyslovým severem a agrárním jihem Francie v zájmu společné ochrany celní.

Celním tarifem z 11. ledna 1892 nastalo další zvýšení všech cel, průmyslových i agrárních. Zároveň zavedena nová technika u sazeb celních; stanoveny totiž dvojí sazby: minimálné, jako nejnižší mez pro cla ve styku se státy, které poskytnou Francii nejvyšších výhod, jež jiným smluvním státům povolily nebo povolí, a sazby maximálné, velmi vysoké, pro styk se státy ostatními. (Srovn. str. 133.)

U cel obilních, na nichž se soustředil nejvyšší zájem, neliší se sazby minimálné a maximálné; zavedeny byly tyto sazby (jež zůstaly i v tarifu z r. 1910):

clo za 100 kg ve francích (včetně décimes)

pšenice	7.—
žito, ječmen	3.—
oves, kukuřice	3.—
mouka pšeničná: při výmelu 70% a větším	11.—
" " mezi 70 a 60%	13.50
" " 60% a menším	16.—
" žitná, ječná, ovesná a kukuřičná	5.—
slad	4.—

Zvláštní smlouvy, s podrobnými cly smluvními, se neměly se státy uzavíratí.

Pro zvýšené sazby tarifů let 1887 a 1892 vznikly Francii celní války s Itálií a Švýcarskem.

Celní válka s Itálií začala 1. března 1888, a obě strany užily v ní vysokých cel retorsních; ale Itálii vedlo se při tom hůře, tak že odvolala tyto přírážky již 1. led. 1890, kdežto Francie je zrušila teprve od 22. led. 1892. Vzájemná tržba obou zemí poklesla v tomto období asi o 50% a škoda oběma tím způsobená odhadovala se na 3 miliardy fr. Trvale byl spor urovnán dohodou o vzájemné platnosti smlouvy o největších výhodách z 21. list. 1898 (zákon franc. z 2. ún. 1899).

Celní válka se Švýcarskem nastala, když francouzský parlament neschválil návrh smlouvy se Švýcarskem, poněvadž v něm byly četné sazby tarifu minimálního sníženy. Francie zavedla pak vůči Švýcarsku sazby tarifu maximálního, kdežto Švýcaři zvýšily cla retorsními přírážkami. Tato celní válka trvala od 1. led. 1893 do 25. června 1895; obraty francouzského vývozu do Švýcar poklesly s 227·9 mill. fr. r. 1892 na 129·9 mill. fr. r. 1894, tedy o 43%, a francouzský dovoz ze Švýcar v téže době s 92 mill. na 66·7 mill. fr., tedy o 27%.

Tarifem z 29. března 1910 provedeno další zvýšení sazeb celních a styk s koloniemi ještě větší měrou podporován. Některé položky, u nichž byla sazba (minimální) značněji zvýšena, jsou: ozdobná péra upravená (z 0 na 1000, po příp. 700 fr. za 100 kg), med (z 10 na 20 fr.), jemnější druhy ovoce, zvláště dovážejí-li se v době sklizně ve Francii, lupulin či moučka chmelová (z 30 na 60), různé druhy železných a ocelových plechů, osy pro automobily, některé druhy zboží koženého a brašnářského, bijouterie, některé druhy kotlů a přístrojů, některé druhy kaučukového zboží konfekčního (ze 250 na 450), optické přístroje, některé druhy knoflíků, hračky, umělé květiny a j. U obilí a sladu jsou opět jen sazby maximální.

Nyní mají nebo před válkou měly s Francií smlouvu o největších výhodách tyto čelnější země (platí pro ně tedy tarif minimum):

- Argentina (z 10. července 1853 a dodat. z 19. srp. 1892),
- Belgie (není smlouvy, ale povolují se fakticky navzájem nejvyšší výhody, dekret z 30. led. 1892),
- Brazílie (dekret ze 17. července 1900; pro francouzský dovoz platí minimální sazby tarifu brazilského, kdežto minimální sazby francouzské platí jen pro některé produkty brazilské),
- V. Britannie (sml. obchod. [netýká se cel] z 28. ún. 1882, sml. plavební z 26. led. 1826, o clech: franc. zákony ze 27. ún. 1882, 29. pros. 1891 a dekrety z 13. květ. 1882 a 30. led. 1892),
- Bulharsko (z 13. led. 1906),
- Černá Hora (z 18. června 1892; byla vypověděna, ale zatímně prodloužena),
- Čína (dekret z 22. ún. 1902; zboží koloniální a hedvábné látky platí ve Francii minimální sazby, pokud produkty francouzské požívati budou v Číně největší výhody),
- Dánsko (z 23. srp. 1742 a dodat. z 9. ún. 1842),
- Dominico (republ.; z 9. září 1882, dodat. z 5. června 1886),

- Egypt (z 26. listop. 1902; na francouzské zboží nesmí býti vyšší clo uvaleno než 8% ad val., mimo cukr a dříví (maximum 10%) a lhoviny, petrolej a zvířata (maximum 15%),
- Ecuador (z 30. května 1898),
- Italie (dekret z 21. říj. 1896 a 7. ún. 1899; při dovozu do Francie neplatí sazby minimální pro hedvábí a zboží hedvábné, nýbrž sazby generální),
- Japan (z 4. srp. 1896 a dodat. z 25. srp. 1898),
- Kanada (konvence z 19. září 1907 a dodat. z 23. led. 1909; minimální tarif francouzský platí jen pro některé zboží kanadské; při dovozu do Kanady mají čelné vývozní produkty francouzské celní slevy),
- Kolumbie (z 30. květ. 1892),
- Kongo (konvence z 31. říj. 1901; při dovozu do Francie platí nejnižší sazby jen pro kávu, kakao, čaj, vanilku a koření),
- Lucembursko (týž poměr jako k Německu),
- Mexico (z 27. listop. 1886),
- Německo (plavební sml. s Celním spolkem z 2. srp. 1862 a s Meklenburskem a městy hansovními z 4. března a 9. června 1865; mír Frankfurtský z 10. květ. 1871 a dodat. z 12. říj. a 11. pros. 1871),
- Nizozemí (dekret z 30. led. 1892),
- Norsko (z 30. pros. 1881 a z 13. led. 1892),
- Paraguay (z 21. července 1892),
- Persie (z 12. července 1892),
- Rakousko-Uhersko (obchod. konvence z 18. ún. 1884, plavební sml. z 9. dub. 1884; obě smlouvy trvaly nadále do výpovědi),
- Řecko (není smlouvy; dekret z 30. led. 1892),
- Rumunsko (z 6. března 1907),
- Rusko (i asijské; obchod. a plaveb. smlouva z 1. dub. 1874, konvence z 16. září 1905),
- Spojené státy severoamerické (dohoda z 25. břez. 1910; pro dovoz do Francie platí cla minimální z r. 1910 jen u některých položek, u některých platí cla generální tarifu z r. 1892, tedy bez zvýšení z r. 1910; pro produkty francouzské platí ve Spojených státech sazby tarifu generálního beze všech surtax),
- Srbsko (z 5. led. 1907),
- Španěly (dekret z 30. břez. 1893),
- Švédsko (z 30. pros. 1881 a z 13. led. 1892),
- Švýcarsko (z 20. říj. 1906),
- Turecko (z 25. června 1802 a 25. list. 1838),
- Uruguay (z 4. července 1892 a prot. z 24. června 1898),
- Venezuela (z 19. ún. 1902).

V Rakousku byla zavedena v století 17. přísná prohibice dovozu výrobků průmyslových z ciziny, zvláště francouzských,*) jakož i vý-

*) Za Leopolda I. povolán byl r. 1666 do Vídně jako člen komerčního kollegia známý merkantilista a kameralista (a chemik) Jan Joachim B e c h e r (1625—1682). Vypracoval tu návrhy na zřízení velkoobchodních manufaktur a máje velké plány koloniální, zakládal rakousko-indickou obchodní společnost; ale r. 1676 upadl v nemilost a odešel z Vídně. Hlavní jeho kameralistický spis byl: „Politischer Diskurs

vozní cla na obilí a viktualie (již od r. 1616) na druhé straně. Tento směr ovládal vnější politiku Rakouska až do let 1850., držel se tu tedy nejdéle ze všech dosud uvedených států. Za Karla VI. (1711—1740) dány byly jednotlivým zemím zvláštní mýtní a celní řády, v nichž se zřetelem na ochranu domácí jejich produkce ustanoveny různé sazby cel dovozních, vývozních i průmyslových. Přívoz četných druhů zboží byl vůbec zakázán.*)

Prohibiční soustava se i za vlády Marie Terezie dále přiosťřila a stále rostla řada předmětů, jež dány byly mimo obchod (extra commercium, ausser Handel), směly se totiž dovážeti jen pro vlastní potřebu na zvláštní guberniální licenci, když se bylo zaplatilo poměrně vysoké clo (60% hodnoty). R. 1764 bylo dokonce zavedeno povinné kolkování všeho zboží: celním kolkem zboží cizozemského a obchodním kolkem zboží domácího, aby se usnadnil dozor nad dovozem cizího zboží. Vývoz tovarů byl podporován i přemiemi (na př. vývoz šátků z dědičných zemí a ze Sedm hrad) a rovněž průvozu se poměrně přálo.

V zemích uherských byly celní poměry nově upraveny r. 1754 vydaným novým celním tarifem („uherský vectigal“), velmi obsáhlým, v jehož prvním díle uvedeno jest 2100 dovozních celních sazeb, každá o třech položkách: pro dovoz cizozemského zboží z ciziny, pro dovoz cizozemského zboží z dědičných zemí předlitavských a pro dovoz zboží předlitavského do zemí uherských, dále vývozní tarif, v druhém pak díle uvedena jsou cla průvozná o dvojích sazbách. Přání uherských stavů, aby ulehčen byl vývoz do zemí rakouských, nebylo tu valně dbáno a také později jeví se stále rozpor stanoviska stavů uherských a vlád rakouských, jež chtěly pokud možná udržeti závislost Uher na dovozu ze zemí předlitavských, zvláště zboží rukodělného, kdežto Uhry marně usilovaly o připuštění přímých styků s cizinou (přes Rjeku a Chorvatsko). Jednostranné stanovisko vlád předlitavských prozrazuje i pozdější zrušení (od 1. ún. 1785) dovozního cla v Uhrách ze zboží cizozemského, z něhož se v zemích předlitavských již dovozní clo bylo

von den eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republicken, in specie wie ein Land volckreich und nahrhaft zu machen und in eine rechte Societatem civilem zu bringen (1667). — Také Orientální spol. (zal. r. 1719, po pádu Levantské obchod. spol.), již dáno výhradně právo obchodu s Levantou a měla čelití na moři Benátkám, i cis. Terstská spol. (zal. r. 1781) pro obchod s Asií záhy zašly.

*) Habsburská říše skládala se tenkrát z 10 celních území a 2 svobodných přístavů; byly totiž za Karla VI. vlastní Uhry odděleny mezielní čarou od Banátu, Chorvatska a Slavonska a Srbska a zrušena tam celní výsot svobodných měst, podobně jako patentem z r. 1731 zrušeny byly i privileje města Vídne. V Uhrách vybíralo se clo ze zboží dováženého, vyváženého i prováženého sazbou třicetiny hodnoty — odtud název uherských celních úradů „třicátkové úřady“ — a bylo povahy ryze finanční; výnos jeho nebyl však valný, poněvadž šlechta, jež právě byla největším konsumentem cizozemského přepychového zboží, měla privilej cla neplatiti. Zboží, jež se zasílalo ze zemí rakouských do zemí uherských, platilo vývozní clo v Předlitavsku i dovozní clo uherské, a to i zboží cizozemské, jež tedy již bylo clo při dovozu do území mocnářství zaplatilo, a podobný postup byl při dovozu zboží ze zemí uherských do zemí předlitavských; měla tudíž tato cla spíše povahu daně spotřební. Pro vnitřní styky ostatních skupin zemí mezi sebou byly stanoveny sazby nižší a bývaly ustanovovány i dohodou jejich mezi sebou — jako úmlouvou české a rakouské dvorské kanceláře z r. 1747 — a povolovány různé vzájemné ústupky.

zaplatilo; r. 1786 zrušeno tam clo na dovoz rakouských a haličských umělých výrobků a rukodělného zboží, a zůstalo již jen clo na dovoz přírodních plodin, kdežto naopak dovozní clo v zemích předlitavských na uherské plodiny a dobytek zůstalo i nadále v platnosti a neměly tu Uhry u přirovnání s cizinou nijaké přednosti.

Josef II. byl stoupencem fysiokratů, ale ve vnější politice dbal více ochrany průmyslu opatřeními rázu prohibičního. Počet předmětů, daných obnoveným celním řádem od 1. února 1788 platným „mimo obchod“, dostoupil za něho již 200; byly to téměř vesměs výrobky průmyslové, zvláště textilní. Tato výluka platila i pro styk Uherska se zeměmi předlitavskými, ale clo tu bylo jen 10%ní ne 60%ní; toto clo platilo však vlastně jen pro dovoz z Uherska, nikoli také naopak pro vývoz do Uherska, poněvadž dovoz průmyslových výrobků do Uher byl od r. 1786 cla prost. V Uhrách tento stav velmi nelibě nesli a vymohli, že byli r. 1793 i rakouské průmyslové výrobky při dovozu do Uherska opět vylčovány dle vectigalu z r. 1754; r. 1795 pak vydán byl nový tarif, kterým se vyšlo uherskému průmyslu vstříc v tom směru, že ustanoveno vyšší clo — nejvyš 5%ní — pro produkty, jichž mají Uhry přebytek, a na tovary a polotovary průmyslové, nižší cla pak na předměty, jichž mají nedostatek, a na průmyslové suroviny. Celní řád z r. 1788 zavedl mimo to jednotnou správu celní v zemích předlitavských a uherských, ale za císaře Leopolda II. byla správa uherských celních úřadů od celního ředitelství ve Vídni opětně odloučena a přidělena uherské dvorské kanceláři.

Začátkem století 19. počal se projevovati proud proti prohibiční politice obchodní a ozývaly se hlasy po uvolnění tržebných styků s cizinou. Hlavně stavové uherští byli obháječi hospodářského liberalismu a domáhali se na sněmě r. 1802 a 1807 zrušení mezicelní linie vůči Předlitavsku anebo aspoň zrušení celní čáry vůči Haliči, po případě úpravy celních poměrů mezi oběma zeměmi na základě úplné rovnoprávnosti a reciprocity. Ale byli odmítnuti, jakož vůbec císař František nepřál směru svobodné tržby.

Přes to nastalo však po přechodném zostření prohibice v dobách válek Napoléonských*) ponenáhle oslabení této soustavy v celních řádech z let 1822 a 1829. Zvláště pak jednotný celní tarif ze 27. pros. 1838 znamená značné uvolnění tržebných styků s cizinou; počet předmětů z obchodu vyloučených poklesl tu na 69 při dovozu a 10 při vývozu. Zásadný obrat však nastal teprve v letech 1840., a to spíše z obav rázu politického, totiž se zřetelem na rostoucí moc a vliv Pruska v Celním spolku. V čele těchto liberálnějších snah stál kancléř Metternich.**

*) I dozvuky merkantilismu se tu ozvaly: r. 1810 byl zakázán dovoz kávy, poněvadž za ni uniká do ciziny mnoho peněz. — Tarif z r. 1810—12 odpovídal zcela duchu kontinentálního systému a je vrcholem prohibice.

**) Zároveň pronikala úsilnější celní centralisace také ostatních území žezla Hasburuského. Již dříve r. 1775 byla odstraněna celní linie mezi dědičnými zeměmi českými a rakouskými, mimo Tyroly, Vorarlberk a země italské, území haličské bylo v tuto jednotu trvale zabráno r. 1784. R. 1815 bylo celních území ještě sedm: Benátsko, Lombardie, Illyrie, Dalmácie, Tyroly, Uhry a ostatní země, a za jediný rok 1823 vydáno bylo 17 speciálních tarifů. V l. 1822—26 byly zrušeny vnitřní celní linie mezi všemi západními zeměmi korunními, tak že tvořily země císařství mimo Uhersko a některé výlučky celní a

Prvým pokus obrátit od politiky zabraňovací a merkantilistické k mírnější politice celního ochránářství, a to ochránářství průmyslového, nastal návrhem celního tarifu z r. 1843, který však vešel v platnost pro odpor průmyslníků až po úpravě, doporučené enquéťou znalců, od 1. února 1852.

Dle pamětního spisu ministra obchodu Brucka (za ministerstva Schwarzenbergova) z r. 1849 bylo cílem nové úpravy poměrů politiky obchodní připravit půdu pro obchodní smlouvu s Celním spolkem německým a přejít pak znenáhla až k úplné celní jednotě s ním. Zamýšlenou smlouvou měl se zavést mezi oběma územími vzájemný bezcelný dovoz a vývoz surovin a potravin, jakož i vzájemný volný průvoz vůbec. Mimo to měly se země sblížit i jednotnou úpravou soustavy měr a vah, mincovnictví, jednotnou úpravou práva obchodního, směnečného a živnostenského, jakož i jednotnou úpravou plavby, železnicí a poštovníctví. Zákazy dovozu měly se odstraniti a nahraditi ochrannými cly dovozními, a rovněž zákazy vývozu surovin měly se změnit u surovin potřebných domácímu průmyslu v mírnější formu cel vývozních, a to ještě platných jen vůči zemím mimo celní jednotu. Nový celní tarif měl 338 položek, soustavně v 30 tříd seřaděných, z nichž při 246 zůstala cla vývozní a při 326 cla průvozní, ovšem obojí velmi mírná. Dovozní cla nevybočovala průměrem nad 20% hodnoty. Klassifikace sazeb celních byla provedena se zřetelem na hodnotu zboží a sazby celní stanoveny dle váhy netto za celní cent. (Celní tarif z r. 1838 měl 654 položky a byl seřaděn abecedně.)

svobodné přístavy jediný celek celní. R. 1835 vydán pro všechny země, včetně království Lombardsko-Benátského a Dalmácie, jednotný celní a monopolní řád, dosud platný. Vnitřní cla i vůči Uhrám, včetně Sedmihradsku, jež spojeno bylo s Uhrami v jediné celní území r. 1784, a Chorvatsko-Slavonska, byla zrušena teprve od 1. července 1851, ač stavové uherští si stále stěžovali na tuto překážku vývozu do zemí rakouských. Vadily totiž zrušení celní linie také nestejné daně, jež umožňovaly v Uhrách levnější produkci plodin zemědělských a dobytka; teprve když po zdolání uherského povstání r. 1849 a 1850 byly zavedeny v Uhrách přímé daně jako v zemích rakouských, byla zrušena nejprve patentem ze 7. června 1850, č. 220 ř. z., od 1. října 1850 dovozní i vývozní cla vůči Uherku a po zavedení tabákového monopolu v zemích uherských (od 1. března 1851) a týchž daní nepřímých jako v zemích rakouských zrušena nařízením ministerstva financí ze dne 20. června 1851, č. 154 ř. z., od 1. července 1851 celní linie vůbec. (Zrušení celní linie mezi zeměmi uherskými a předlitavskými stalo se vlastně proti tehdejšímu snahám Maďarů. Změnili totiž zatím v prvých letech 1840. stanovisko, hlavně vlivem spisu Listova a působením Košutovým, a snažili se domoci se samostatného svého národního hospodářství, k čemuž za prvý krok považovali vysokou celní ochranu vůči Rakousku. Boykotovali rakouský průmysl a chtěli Uhry rázem zindustrializovat. Krise r. 1847 sice mnohé jejich naděje skosila, ale přes to základní tendence tehdejších plánů ozývá se v posledních 30 letech při každé obnově vyrovnání obou polovin říše znovu.) Mimo jednotná území celní zůstala však i nadále ještě Dalmácie, pro kterou vydán později cis. nařízením z 18. led. 1857 nový tarif cel dovozních a průvozních, při čemž poskytnuty byly pro styk s ostatními zeměmi rakouskými úlevy. Připojena byla k jednotnému celnímu území od 1. led. 1880 (zákon z 20. pros. 1879) zároveň s některými jinými celními výlukami (svobodné obchodní město Brody), mimo Terst a Rjeku, a zároveň s Bosnou a Hercegovinou (zákon z 20. pros. 1879). Svobodné přístavy Terst a Rjeka spojeny byly s ostatní říší v jednotné celní území od 1. července 1891 (zákon z 30. dub. 1889, č. 63, a o Terstu další zákony z 23. června 1891, č. 76 a 79), kdežto naopak místa Jungholz a Mittelberg jsou celně připojena k Bavorsku. Knížectví Liechtenšteinské utvořilo s Rakouskem 5. června 1852 smlouvu celní a berní, jež trvá dodnes.

Ale uzavření obchodní smlouvy se zeměmi Celního německého spolku na základě nového tarifu naráželo na potíže, ježto Prusko zřejmě snahy Rakouska v tomto směru mařilo, chtějíc zachovati sobě předáctví a vedení v Celním spolku, a činilo vstupu Rakouska do spolku všemožné nesháze. Tyto spory mezi Pruskem na jedné straně a Rakouskem a některými státy středoněmeckými na druhé straně urovnány byly konečně zatím tak, že Rakousko učinilo s Pruskem 19. února 1853, č. 207 ř. z., celní a obchodní smlouvu na 12 let (od 1. led. 1854 do 31. pros. 1865). Touto smlouvou byly sazby celního tarifu z r. 1851 ve vnitřním styku smluvních zemí pro dovoz surovin odvolány, pro dovoz ostatních předmětů, zvláště tovarů, značně sníženy (o 25—50%) a rovněž cla vývozní a průvozní byla dílem odstraněna, dílem snížena. Smlouva měla i doložku o největších výhodách. Také se Rakousko zavázalo, že zařídí celní manipulaci a kontrolu dle vzoru pruského, patrně snad proto, aby spíše dosavadnímu podloudnictví se lépe čelilo. (Celní kartel.)

Zároveň s tímto smluvním tarifem vešel v Rakousku v platnost nový autonomní celní tarif z 5. pros. 1853, který vůbec četné dovozní sazby celní snížil a vývozní cla ponechal jen u nemnohých surovin, a rovněž průvozní cla podstatně snížil. Snížení cel bylo nutné i z příčin technických; tím, že smlouvou s Pruskem byly mu povoleny sazby o 25—50% nižší než sazby autonomní, bylo by se vyplácelo provážeti zboží z ciziny do Rakouska zeměmi Německými, pokud by totiž součet cla pruského a smluvního rakouského byl menší než clo rakouské vůči cizině; musilo se tedy autonomní clo rakouské u některých položek snížit, aby řečený průvoz nebyl možný. Z téhož důvodu si Rakousko též vymínilo ve smlouvě s Pruskem, že se smluvní „vnitřní“ clo přiměřeně zvýší nebo zavede, kdyby Prusko autonomní cla snížilo.

Účelem nízkých sazeb „vnitřních“ („Innenzölle“) bylo, připravovati tímto způsobem celní jednotu Rakouska se zeměmi Celního spolku; mělo se totiž postupným snižováním cel ve čtyřech třiletých obdobích dojiti k úplně volnému styku jejich. Po stránce technické značí tento nový tarif pokrok; má jen 22 třídy s 265 položkami.

Národohospodářsky se nový tento tarif celkem osvědčil: nesplnilť se obavy, které byly pronášeny, že bude země zaplavena dovozem cizích průmyslových tovarů, zvláště zbožím železným a bavlněnými tkaninami a přízí, na úkor výroby domácí, kdežto na druhé straně usnadněný vývoz obilí zemi prospěl. Politického cíle, usnadniti vstup Rakouska do Celního spolku, nový tarif nedosáhl. Prusko dovedlo totiž úsilí Rakouska zmařiti, uzavřevši již r. 1862 smlouvu s Francií, prve než Rakousko využilo vhodné příležitosti k uzavření smlouvy se zeměmi Celního spolku německého; mimo Prusko zároveň uzavřeli smlouvu s Francií Sasko, Bavorsko, Brunšvik a durynské státy. Nižšími sazbami celními této smlouvy než byly sazby smlouvy Rakouska s Celním spolkem a hlavně její doložkou o největších výhodách, staly se bezcennými celní ústupky, jichž Rakousko bylo smlouvou z r. 1853 vůči Celnímu spolku německému nabylo, a mimo to snížením sazeb celních a hospodářským sblížením zemí německých se západem evropským bylo úsilí Rakouska o vstup do celní jednoty opětně zkrženo.

Když pak tyto mírné sazby byly přijaty za základ i ve smlouvě o prodloužení Celního spolku německého 16. května 1865, bylo Rakousko jaksi trvale Celnímu spolku oddáleno. Ale přes to uzavřena byla (11. dubna 1865) s Pruskem nová smlouva na dobu do 31. prosince 1877. Celní sazby textilních výrobků byly tu sice namnoze vydatně sníženy, ale naopak u řady jiných tovarů (železných, kožených, papírových, skleněných, u příže) byla cla značně zvýšena i při dovozu do Rakouska, i při dovozu do Pruska. Mimo to pojata do této smlouvy doložka o největších výhodách, jako prve do smlouvy prusko-francouzské, a tím oslaben účinek doložky v oné smlouvě.

Těmito událostmi padl v Rakousku připravený návrh nového celního tarifu z 10. července 1862, v němž po prvé pronikal účel ochrany zemědělské, a zaveden nový „interimní“ celní tarif z 30. června 1865, upravený dle nových poměrů; v něm bylo členo i dovozu francouzského zboží průvozem přes Německo, jež by nízké sazby francouzsko-německé u některých druhů zboží byly umožňovaly; bylo na takové zboží stanoveno clo o 10% nižší, než byl součet sazby celní při dovozu z Francie do Německa a smluvního cla při dovozu z Německa do Rakouska.

Na druhé straně hledělo se však Rakousko, dohnáno jednak uvedenými politickými poměry ve svém styku s Pruskem a zeměmi Německými, jednak i pod vlivem rostoucí měrou pronikajících teorií hospodářského liberalismu, přiblížiti k zemím západoevropským, kolébee to tohoto nového proudění. Uzavřelo totiž smlouvu obchodní s Anglií 16. února 1865, jež značí zásadný obrát Rakouska do proudů politiky svobodné tržby. I formálně jeví se tento obrát u řečené smlouvy; jako podstatné její ustanovení přijata do ní totiž doložka o největších výhodách, a u celních sazeb vytyčeny jen krajní meze, nad které cla nebudou se směti ustanoviti. Tyto krajní meze byly ovšem také poměrně vůči sazbám dosavadním značně nižší — a tím se hlavně projevoval se stanoviska praktického a věcného nový směr; byla totiž stanovena mez pro dovozní clo po dobu od 1. led. 1867 25% hodnoty c. i. f. (cost, insurance, freight, t. j. včetně výloh, pojištění, dopravného), od 1. led. 1870 pak 20%. Že se Rakousko odhodlalo k těmto ústupkům, ač Anglie neučinila mu ústupků celních žádných, poněvadž nelišila vůbec a neliší dosud cel smluvních a nesmluvních, mělo svůj důvod částečně i jinde: Rakousko bylo ve finanční tísní a vyjednávalo s Anglií o výpůjčku.

Válka s Pruskem r. 1866 uspíšila další vývoj událostí i pokud se týče sblížení Rakouska se zeměmi západními a postupu v politice svobodné tržby, i pokud se týče poměru jeho k zemím Německým. Ve směru politiky svobodné tržby a sblížení se zeměmi západními učiněn další krok smlouvou s Francií 11. pros. 1866; tou byly sazby povolené smlouvou se zeměmi Celního spolku německého ještě více sníženy a rovněž naopak Francie snížila sazby Německým zemím povolené; tyto ústupky platily vlivem doložky o největších výhodách ovšem pak i pro země Německé a Anglii. Týmž duchem byla řízena i smlouva s Itálií z 23. dub. 1867, platná od 1. července 1867 do konce r. 1877, a smlouva se zeměmi Německými z 9. břez. 1868, po nové úpravě Celního spolku jejich z 8. července 1867, a zvláště dodatečná konvence s Anglií z 30. pros. 1869,

znamenalala vyvrcholení snah po svobodě tržby. Ve smlouvě s Itálií učiněny byly ústupky s obou stran pro některé významnější vývozní předměty státu druhého a upravena plavba pobřežní a rybářství. Smlouvou s Německými zeměmi sníženy byly sazby obecného tarifu u většiny položek, některá tato snížení byla důsledkem zmíněných smluv s Francií a Itálií, ale mnohé položky byly sníženy nově, a zvláště ve styku pohraničním a zušlechťovacím vyšlo se Německým zemím velmi vstříc, kdežto Německé země snížily sazby celní pro dovoz některých tovarů z Rakousko-Uherska a ve prospěch českého lnářství v řízení zušlechťovacím. Ještě větší celní ústupky učinilo Rakousko v řečené smlouvě s Anglií, ač smlouva tato uzavřena byla spíše z motivů politických teprve po značných parlamentních bojích a hlavně vlivem Uher, jež nabyly po úpravě poměrů mocnářství r. 1867 značného vlivu na vedení státních záležitostí. V ní byly sazby celní na tkaniny bavlněné, vlněné a lněné u příležitosti změny mezních sazeb hodnotných, v původní rámcové smlouvě uvedených, v cla specifická značně sníženy, dílem i na úkor domácího průmyslu, zvláště drobného soukenictví, kdežto naopak hledělo se v zájmu Uher, aby vývozu obilí a mouky zůstala Anglie otevřena.

Další smlouvy, jež v letech 1868 až 1872 Rakousko-Uhersko se zeměmi evropskými ještě učinilo, byly smlouvy o nejběhších výhodách: se Švýcarskem (z r. 1868), s Japanem (z 18. říj. 1869), s Portugalskem (13. led. 1872, č. 7 ř. z. z r. 1873), se Švédskem a Norskem (3. list. 1873, č. 60 ř. z. z r. 1872); dále byla uzavřena podrobná smlouva tarifní se Španělskem (r. 1870) a smlouva s Rumunskem (22. VI. 1875), kterou se (v dodat. aktě) jeho obilí dovolil bezecebný dovoz, nejnižší smluvní clo na víno, té doby platné, se vázalo a povolila se smluvní cla na dobytek, vůči Německu dle smlouvy z 9. břez. 1868 platná; kdežto Rumunsko odstranilo vůči Rakousku průvozní clo, cla dovozní snížilo (u některých položek na 8·05 %, nebo při změně cel v specifická, u jiných clo odstraněno). S Ruskem učiněna obchodní smlouva již dříve (14./2. září 1860).

Ale poněmáhlu připravoval se v Rakousko-Uhersku již obrat, ježto tu počal se průmysl domáhati ochrany a také zemědělci chtěli býti chráněni proti soutěži pšenice americké, jež začala tenkrát značněji zaplavovati evropský trh. Zásadný obrat k ochranářství proveden autonomním celním tarifem ze 27. června 1878, platným od 1. ledna 1879. Podnětem ke změně směru vnější obchodní politiky k ochranářství, a to k ochranářství autonomnímu jako v Německu, byla krize r. 1873, dále působil tu obrat v názorech na svobodu tržby, který se v Německu, Francii i Itálii zatím byl stal, ale zajisté hlavním vlivem působilo, že Bismarck zkoncování nové smlouvy s Rakousko-Uherskem r. 1876 a 1877 stále oddaloval a konečně i odmítl, tak že Rakousko-Uhersko bylo nuceno vydati ochranářský celní tarif autonomní.

Ostatně vyvíjely se poměry celní ve styku s cizinou uzavíráním četných smluv o nejběhších výhodách stále obtížněji a nestáleji, a velmi ztěžovaly nejen vnější tržebné styky s cizinou, ale i průmyslové podnikání vůbec. Také kolísavá valuta působila v celku nepřiznivě. Ale ač byly tyto poměry velmi tísnivé a volaly po nápravě, přec nebyla náprava svrchu uvedeným autonomním tarifem provedena snadno.

Uhry činily velké potíže, obávajíc se, že budou země západoevropské vývozu jejich obilí uzavřeny, zavede-li se v Rakousko-Uhersku ochranařství průmyslové, a vypověděly dokonce celní a obchodní smlouvu s Rakouskem, když byla rakousko-uherská vláda r. 1875 vypověděla obchodní smlouvu s Anglií z r. 1869, a teprve po dlouhém vyjednávání podařilo se spor urovnati.

V celku vycházel nový autonomní tarif z r. 1878 ze sazeb, jak byly zavedeny posledními smlouvami se státy pro tržebné styky Rakousko-Uherska nejdůležitějšími, a přijal na jedné straně bezcelný dovoz obilí a mouky, který platil dosud jen smluvně pro Itálii, Rumunsko a Německo, zavedl bezcelný dovoz surovin vůbec a na dovoz dobytka ustanovil jen mírnější cla,*) na druhé straně zvýšil dosavadní smluvní cla průmyslová u nemnohých druhů zboží, hlavně u tovarů textilních, zvláště jemnějších druhů, celkem u 37 položek. Mimo to však byly veškeré sazby celní vydatně zvýšeny ustanovením, že se má od 1. led. 1879 clo platiti ve zlatě místo ve stříbře, což znamenalo dle tehdejšího stavu ažia přírážku 15%. Že nový autonomní celní tarif neměl úmyslu nadobro opustiti cestu politiky smluvní, o tom svědčí výmluvně ustanovení o retorsní přírážce 10% k stanoveným sazbám celním a o 5%ním clu retorsním z hodnoty u zboží cla prostého pro ty země, které by zboží rakousko-uherské vyclívaly nepříznivěji než zboží z jiné země. Ale přes to jest patrna snaha, zachovati si rozhodnější vliv při jednání o úpravě cel ve styku s cizinou než dosud, jakož i větší samostatnost posílením směru autonomního, a částečně odbočiti od politiky smluvní mimo jiné i odtud, že uzavírány byly v této době jen smlouvy o největších výhodách, totiž s Anglií (r. 1876), s Německem (r. 1878 na rok, prodloužena pak do konce r. 1880, a znovu do konce r. 1881, a posléze 23. květ. 1881 do konce r. 1887), s Francií (20. led. 1879 a 18. ún. 1884), se Španělskem (3. června 1880, platná do r. 1892) a j.

Dobře prozrazuje úsilí tehdejší obchodní politiky Rakousko-Uherska vymaniti se aspoň formálně z pout smluvního ochranařství, jakož i tehdejší obtížné poměry úpravy tržebních styků, smlouva se Srbskem 6. květ. 1881 učiněná. Byla totiž zdánlivě jen smlouvou o největších výhodách, k níž připojeny výjimečné slevy celní pro dovoz produktů zemědělských ze Srbska ve styku pohraničním; ale tento pohraničný styk praktikoval se velmi volně jako rozšířené (velké) řízení pohraničné. (Týž ústupek učiněn Rumunsku r. 1875, srovn. str. 197 a 142.) Charakteristickým jest i zneužívání ustanovení smluv o opatřeních proti šíření nakažlivých nemocí k ztěžování dovozu dobytka vůbec, jež toho času i ve styku s Rumunskem vyvolalo veliké potíže a po vypršení smlouvy s ním r. 1886 způsobilo celní válku, která měla pro rakousko-uherský vývoz velmi škodlivé důsledky.**)

*) I tato cla vyvolala v Srbsku veliký odpor, tak že tam bylo všeobecně naléháno, aby se uzavřela s Rakousko-Uherskem smlouva.

**) Celní tato válka propukla 22. května 1886, kdy Rumunsko začalo užívatí vůči Rakousko-Uhersku vysokých sazeb cel autonomních, načež Rakousko-Uhersko zavedlo vůči Rumunsku 30%ní celní přírážku. Mimo to zakázáno řízení mléčí v přímém styku s Rumunskem i při dovozu rumunského obilí prostřednictvím jiných zemí

Ostatně též postup v obchodní politice vůči zemím balkánským opákoval se několikrát. Hověla snad tato politika dočasným agrárním zájmům Uherska, ale hlavní prospěch z ní měly Anglie a Německo, jež neopomínaly využití každé vhodné okolnosti pro sebe.

Uvedené smlouvy o největších výhodách uzavíralo Rakousko-Uhersko ovšem z části také jen z donucení. S Německem chtělo totiž původně učiniti aspoň smlouvu o vázanosti sazeb obecného tarifu z r. 1878 a jednalo s ním o věci dlouho, ale Bismarek přerušil pak náhle jednání, ač již smlouva byla téměř hotova, a nezbylo pak než učiniti jen smlouvu o největších výhodách. S Itálií byla i v této době přece učiněna tarifní smlouva podrobná (27. pros. 1878 na 10 let), v níž poskytnuty Itálii úlevy sazeb u látek hedvábných a nižší sazba celní při dovozu vína hornoitalského rozšířena i na vína středoitalská, kdežto naopak Itálie poskytla úlevy při dovozu tovarů lněných z Rakousko-Uherska.

Další postup ve směru ochranářském učiněn byl autonomními tarify z 25. květ. 1882, z 19. květ. 1884 a z 21. květ. 1887. Zavedena tu též již mírná ochrana zemědělství dovozními cly obilními, totiž:

	r. 1882 a 1884	1887
	z 1 q zl. ve zlatě	
u pšenice	0·50	1·50
žita	0·25	1·50
ječmene, ovsa	0·25	0·75
kukuřice	0·25	0·50
mouky	1·50	3·75

(Také cla na dovoz dobytka byla v obou tarifech zvýšena; na př. clo z volů bylo (za kus ve zl.): r. 1874 4.—, r. 1882 10.—, r. 1887 15.—. — Tarifem z r. 1885 dosáhlo se úrovně cel z obilí, mouky a dobytka, zavedené v Německu tarifem z r. 1885; jenže r. 1887 následovalo v Německu další zvýšení.)

Zvýšení cel obilních v Rakousko-Uhersku bylo proto poměrně snadno projednáno a přijato, ježto byla i Uhrům agrární ochrana vhod, neboť Německo se dovozu obilí a mouky z Uher autonomními tarify uzavíralo a smluv s Rakousko-Uherskem nečinilo, a podobně rostlo autonomní ochranářství i jinde; neměly tedy Uhry čeho ztratiti. Praktický význam mohla mítí cla na obilí ovšem jen v letech neúrodných, to se všeobecně uznávalo. Ostatně byl nový zákon tarifní dosti opatrný, že

a žádáno za tím účelem vysvědčení o původu i nerumunského zboží přes hranice ruské, rumunské, srbské, bulharské a turecké a po moři přepravované, i pro obilí z Itálie k mlecím řízení dovážené. Snesitelnější poměry nastaly, když Rumunsko r. 1890 vypovědělo obchodní smlouvy se všemi státy vůbec, ježto se pak (od 11. července 1891) aspoň odstranila nerovnost vůči Rakousko-Uhersku. Od této doby byla výjimečná opatření zrušena a zavedeny vůči Rumunsku sazby obecné; rovněž řízení mlecí ve styku s ním opět přípustěno. — Spor s Rumunskem a obdobné nesnáze ve styku Rakousko-Uherska s Ruskem vznikly tím, že Německo zakázalo koncem let 1870. a začátkem let 1880 dovoz dobytka z Rakousko-Uherska do Německa pro nebezpečí šíření nakažlivých nemocí, někdy snad odůvodněně, jindy neodůvodněně, a vyvolalo v Rakousko-Uhersku obdobný zákaz dovozu ze zemí balkánských a z Ruska, dovolávajíc se v této věci reciprocitě.

zmocnil vládu, aby v letech neúrody směla zrušiti obilní cla buď u jednotlivých druhů nebo všechna, a to buď vůbec, nebo jen na některé hranici.

Tarifem z r. 1882 byla i četná průmyslová cla zvýšena a i toto zvýšení bylo jakousi odpovědí na autonomní zvýšení průmyslových cel v Německu r. 1879, jež stihlo dosti těžce rakouský vývoz tovarů skleněných, papírových, hliněných, dřevěných a zboží drobného (krátkého). Rakousko-Uhersko zvýšilo hlavně sazby u výrobků železných, u jemnějších přízí a tovarů bavlněných, u suken (střední jakosti), koberců plstěných tovarů, hedvábných tkanin, zboží koženého, skleněného, papírového, hliněného, kaučukového, chemického a j.

Tarif z r. 1885 zvýšil ještě dále některá cla průmyslová, zvláště tovarů textilních a průmyslu strojnického.

Ale zdá se, že v rozhodujících kruzích v Rakousko-Uhersku proniklo již vědomí, že se asi nedá na dlouho pokračovati v autonomní politice ochranné. Byly totiž některé sazby autonomní tarifu z r. 1882 i z r. 1885 míněny jen jako předmět kompenzační pro eventuálně jednání o smlouvy obchodní a celní; zvláště to platí o clech průmyslových, u cel agrárních mohla věc míti účel jen se zřetelem na státy balkánské. Také další zvýšení cel retorsních tomu nasvědčuje.

Celní tarif z r. 1887 zvýšil sice jen nemnoho položek celních, ač to byly právě sazby nejdůležitějších průmyslových tovarů, a hleděl spíše přesunem zboží do jiných tříd přitužit sazby celní, ale přes to léta 1887 až 1890 znamenají vyvrcholení autonomní ochranné politiky naší. Zbyly totiž již jen dvě podrobné celní smlouvy tarifní: s Itálií, s níž byla 7. pros. 1887 učiněna další smlouva, vypověditelná k 1. pros. 1892, a se Srbskem; nově mimo to byla 23. listop. 1888 uzavřena smlouva se Švýcarskem, platná do 1. února 1892, a s Řeckem učiněna byla 11. (30.) dub. 1887, č. 95 ř. z., zatímná obchodní konvence; na druhé pak straně autonomní ochranná cla průmyslová i agrární byla na tehdejší poměry značná. Ale tato doba značí i vyvrcholení stinných stránek tehdejší autonomní politiky naší a také jinde, zvláště v Německu. Tím totiž, že jeden stát přes druhý každou chvíli zvyšoval celní tarif, nastala všude větší ještě neustálenost poměrů a nejistota do budoucna než byla v letech 1860., v dobách ukvapeného snižování cel, éry smluvního liberalismu. K tomu připojila se ještě v Německu nespokojenost průmyslových vrstev s drahotou obilí a obavy z úplné hospodářské osamocení. Proto za bočilo Německo zpět k politice smluvní a jalo se propagovati myšlenku střeoevropské smluvní soustavy, aby totiž uzavřena byla současně smlouva všech střeoevropských států na delší řadu let, jež by zjedнала potřebné stability u vývoji hospodářských poměrů těchto zemí ve styku s cizinou, a to na základě vzájemné mírnější ochrany smluvních zemí mezi sebou a zostřené ochrany vůči ostatním zemím, hlavně vůči Unii severoamerické a Rusku. Plány Německa mířily tenkrát asi dále a měly snad i politické cíle, jež by v Rakousko-Uhersku sotva byly našly obecného ohlasu, ale v užším oboru vlastní obchodní politiky byly tyto proudy podporovány, zvláště i zemědělci. (Srovn. str. 169.) Došlo pak r. 1891 na uzavření vzájemných podrobných smluv se zeměmi: Německem, Itálií

(v náhradu za smlouvu ze 7. pros. 1887), Belgií (vesměs 6. pros. 1891) a Švýcarskem (10. pros. 1891, č. 18 ř. z. z r. 1892), jež všechny platily pro dobu od 1. února 1892 do konce r. 1904.

Rakousko-Uhersko neučinilo tu sice v sazách celních v celku značnějších snížení, nýbrž zvýšilo po většině sazby tarifu z r. 1878 a dokonce i některé položky tarifu z r. 1882, ale jinak nepochodilo při nich zvláště dobře, poněvadž vyjednávání o celní ústupky se čtyřmi státy zároveň — a nové sazby platily i pro Anglii a Francii na základě platných smluv o největších výhodách a mimo to byla do všech nyní uzavíraných smluv pojata též doložka o největších výhodách — bylo poměrně mnohem nesnadnější, než kdyby se vyjednávalo jen se státem jedním. Také se některé státy, jako Švýcarsky a Italie, včas na toto jednání opětným vydatným zvýšením svých sazeb připravily, tak že vůči těmto státům nedosaženo značnějších ústupků; zvláště Italie dovedla si zachovati klausuli vinnou a nesnížila cla na tovary lučné. Rovněž ústupky, jež Německo za snížení sazeb celních tovarů průmyslových Rakousko-Uhersku poskytlo, byly poměrně malé; snížilo totiž sazby na dovoz obilí, dříví a dobytka, ale snížení toto pozbylo z valné části praktické ceny, když Německo uzavřelo r. 1894 smlouvu s Ruskem, v níž mu povolilo tytéž výhody, uživši vůči němu jako zbraně poukazování na umožněný dovoz obilí z Rakousko-Uherska po snížení sazeb smlouvou z r. 1891.

Jediný prospěch, který zbyl pak Rakousko-Uhersku ve styku s Německem, byla snesitelnější úprava poměrů při vývozu dobytka; byla s ním totiž učiněna zároveň (6. pros. 1891, č. 16 ř. z. z r. 1892) řádná konvence o opatřeních proti šíření nakažlivých nemocí dobytčích a přestala tu bývalá libovůle.

V oboru průmyslovém se celkové poměry dokonce spíše zhoršily, ježto na jedné straně se učinily jednostranné ústupky Německu a ostatním průmyslově pokročilým státům v oboru cel průmyslových, aniž by se na druhé straně hleděla zjednatí rovnováha umožněním vývozu průmyslových výrobků rakouských do států balkánských a do Ruska, přirozených to odbytišť našich tovarů průmyslových. Rakousko nebylo totiž již ani v letech 1890. státem agrárním, nýbrž spíše již státem průmyslovým; uznalo-li se na jedné straně, že jeho průmysl se v určitých oborech tak slibně vyvinul, že se nemusí příliš obávat na domácích trzích cizí soutěže zemí průmyslově pokročilejších a vystačí se mírnější ochranou celní, mělo se mu na druhé straně dostati možnosti, aby mohl své tovary vyvážeti do zemí průmyslově méně pokročilých, kde přirozené poměry takřka k tomu nabádají a skýtají mnohých dopravních i jiných výhod našim tovarům u přirovnání s tovary jiných států průmyslových. Ale poněvadž tento jediné správný postup by byl křížoval částečně zájmy agrárních Uher, jež se obávaly a dosud obávají soutěže obilí a dobytka států balkánských na trzích zdejších a obavy ty byly a jsou dosud sdíleny i zemědělci v Rakousku: neučinilo se r. 1891 ničeho, aby zmíněné obtížné poměry rakouského průmyslu byly napraveny a opatřeny mu slušné podmínky pro vývoz na východ.

V jednotlivých oborech průmyslových osvědčily se nové sazby přes to jako prostředek cizí dovoz zabrzdující a vznik domácích nových závodů nebo rozšiřování a zdokonalování výroby dosavadních závodů podněcující. Zvláště to platí o průmyslu textilním, hlavně bavlnářském, který učinil u nás v letech 1890. velké pokroky a zatlačoval různé dovoz z Německa; rovněž železářský průmysl zmohtnul a vytlačil v té době téměř úplně v hrubých tovarech a polotovarech odsud německé výroby; v některých jiných oborech speciálních se dokonce i vývoz do ciziny vzmohl. V mnohých oborech průmyslových dovedly říšskoněmecké závody tento vliv cel paralyzovati tím, že založily poblíž hranic, zvláště při dolním Labi, odbočné výroby svých továren říšskoněmeckých a dovážely z Německa jen buď suroviny, nebo hrubé polotovary, z nichž byla cla mnohem nižší. Tak vznikly tam továrny na inkoust, etherické oleje, na plechová pouzdra, na fotografické aparáty, na bicykly, na zboží gumové a j. Naopak, dovoz se v uvedeném období let 1892—1903 poměrně zvětšil u jemnějšího zboží konfekčního, hedvábného, papírového, koženého, kaučukového, kostěného, u hodin, chemických produktů, zboží drobného a knih. V některých nemnohých oborech nastal sice i pokles vývozu, ale příčinou nebyla asi zvýšená ochrana celní v cizině, jako spíše ostatní poměry vůbec. —

Se Švédskem a Norskem byla smlouva z r. 1873 prodloužena 25. dub. 1892, č. 122 ř. z. z r. 1893. Rovněž smlouva o největších výhodách se Španělskem z 3. června 1880, platná do 1. ún. 1892, byla prodloužena 29. led. 1892, zprvu jen do 30. června 1892 a s výjimkou, že pro lihoviny a alkohol platí při dovozu do Španělska nové sazby tamního tarifu, od 1. ún. 1892 zavedeného, ovšem s výhradou doložky nejvyšších výhod; ale platnost smlouvy byla pak stále zatím prodloužována až do ratifikace její 8. pros. 1893.

S Ruskem učinilo Rakousko-Uhersko obchodní smlouvu teprve dohnáno nebezpečím, že byl by jeho průmyslový vývoz nadobro z Ruska zatlačen, když bylo Rusko uzavřelo smlouvu s Francií v srpnu 1893 a s Německem 10. února (29. led.) 1894. Nejprve učiněna byla s Ruskem zatím smlouva o největších výhodách (nařiz. veškerého minist. z 31. břez. 1894, č. 61 ř. z.) a provisorium toto bylo smlouvou z 18./6. květ. 1894, č. 142 ř. z., upraveno tak, že mimo oboustranný závazek největších výhod povolilo Rusko vázanost svých sazeb, smlouvou s Německem z 29. led. (10. ún.) 1894 ustanovených, a rovněž Rakousko zavázalo se nezvyšovati sazeb celních tarifu z r. 1887 na obilí, luštěniny a pod. (tř. VI., čís. 23, 23 bis, 24 a 26) — nikoli však na slad, mouku a jiné mlýnské výrobky. Tím se ovšem mnoho našemu průmyslovému vývozu do Ruska, ani vývozu obilí z Ruska do Rakousko-Uherska nepomohlo, poněvadž Německo má ve styku s Ruskem příznivější podmínky komunikací a byly tedy styky rusko-německé za ostatních okolností stejných ve výhodě.

Se Srbskem učiněna byla nová smlouva 9. srpna 1892, již byla jen dosavadní smlouva prodloužena, a zajištěna Srbsku i nadále výjimečná nižší cla na obilí pod titulem styků pohraničných a upraven

lépe dovoz dobytka ze Srbska konvencí o nakažlivých nemocech dobytčích.*)

Hůře dopadlo jednání s Rumunskem o zastavení dlouholeté vzájemné celní války, jež trvala od 22. květ. 1886; nedocíleno tu navázaným jednáním úplně dohody, nýbrž uzavřena jen smlouva o největších výhodách (21./9. pros. 1893, č. 116 ř. z.).

Podobně prodloužena byla smlouva o největších výhodách s Bulharskem, učiněná 2. pros. 1880, č. 206 ř. z., a platná do 31. pros. 1891, i nadále (zákonem ze 17. pros. 1891, č. 187, a minist. nařízením z 29. pros. 1891, č. 192 ř. z.), až byla nahrazena podrobnější smlouvou z 21./9. pros. 1896, č. 120 ř. z. z r. 1897, platnou od 21. květ. 1897. V této smlouvě ustanovena byla pro dovoz do Bulharska cla dle hodnoty (seznam A), pohybující se v mezích od 8% do 20% (jen u zboží obuvnického a konfekčního jsou cla specifická), ale zároveň zaručeny největší výhody, kdežto pro dovoz do Rakousko-Uherska smluvena jen zásada největších výhod. Mimo to ustanoveno, že by byla zůstavena dovozci volba mezi různými způsoby cel, kdyby Bulharsko zavedlo jiný způsob cel než uvedeno v seznamu A, kdyby změnilo totiž cla hodnotná v specifická.

Rovněž ve styku s Tureckem prodloužena dosavadní smlouva o největších výhodách nadále, až pak minist. vnesením z 15. ún. 1891, č. 35, bylo ohlášeno, že přisuzují se mu největší výhody neobmezeně, kdežto dosud obmezena byla tato výhoda jen na dovoz tureckého zboží po lodích tureckých.

S Černou Horou nemělo v oné době Rakousko-Uhersko smlouvy vůbec.

Celkem možno shrnouti úsudek o obchodních smlouvách rakousko-uherských z prvních let 1890. asi v ten rozum, že nepřinesly přímých prospěchů ani zemědělství, ani zvláště průmyslu, ježto průmyslového vývozu nepodnítily a dovoz spíše usnadnily; ale jedné výhody dosaženo jimi u přirovnání s obdobím autonomních tarifů přece, totiž, že byly jimi celní sazby stabilisovány na další řadu let a souborně jednotně upraveny skoro s veškerými zeměmi, poněvadž smluvní sazby nabyly téměř obecné platnosti smlouvami a doložkami o největších výhodách, jež tehdy byly v platnosti vůči všem zemím evropským a jich koloniím — s výjimkou Černé Hory, jak řečeno, a Portugalska, s nímž smlouva z 13. led. 1872, č. 7. z r. 1873, od 1. ún. 1892 nebyla obnovena a platil vůči němu obecný tarif (nařiz. min. z 9. ún. 1892, č. 31 ř. z.) — i vůči čelnějším zemím mimoevropským. Dle sdělení minist. z 25. května 1892 a dodat. z 10. července 1894 o Rumunsku a Rusku a zmíněné úpravy z 15. ún. 1894 u Turecka platila úmluva o nejvyšších výhodách ve styku s těmito státy: s Belgií, s V. Británií a državami, Bulharskem, Dánskem, Egyptem, Francií, Itálií, Libérií, Německem, Nizozemím, a koloniemi, Persií, Rumunskem, Ruskem, Srbskem, Španělskem, Švédskem

*) Srbsku šlo tenkrát více o finanční úpravu poměrů než o poměry národohospodářské, poněvadž bylo v tísní, a spokojilo se proto tím, že Rakousko-Uhersko nebránilo, aby se vybrala z dováženého zboží daň (srovn. str. 149) a připustilo, aby Srbsko zavedlo další monopoly: na petrolej, cigaretový papír, zápalky a alkohol.

a Norskem, Švýcarskem, Tureckem a s Uníí severoamerickou. Později ještě přibýly Japan (5. pros. 1897, č. 118 ř. z.) a Mexico (26. květ. 1902, č. 108 ř. z. [prov.]); nejd. rozh. z 19. dub. 51, č. 135 ř. z., prohlášena i vlajka Chile za nejvyšší výhody pořizavící. —

Další autonomní celní tarif z 13. února 1906, č. 20 ř. z., platný od 1. března 1906, a smluvní tarify z r. 1906 mají ostřejší ráz ochranný, a to jak průmyslový, tak agrární. Autonomní cla průmyslová jsou zstřenější, zvláště u lepších jakostí tovarů. V této podrobnější specialisaci tovarů v lepších jakostech a v rozšiřování sazeb celních čím dále na jakosti vyšší, zvláště u průmyslu textilního a kovového, proniká kvalitativní rozvoj domácího průmyslu. Nejdůležitější průmyslové suroviny zůstaly i nadále prosty cla, zvláště suroviny textilního a kožního průmyslu, ale na některé, ovšem podřízenějšího významu, zavedena cla, jako: na dubovou a jedlovou kůru, na mletou a plavenou křidu, pálenou sádru a j.

Agrární cla autonomní pak jeví dílem náhlý vzestup u všech významnějších položek, jako u obilí, luštěnin, mouky a mlecích výrobků, u rýže, dobytka jatečného i tažného, zvěřiny, ryb, mléka, vajec, tuků, u lihovin, vína a j., dílem byla zavedena nově cla na některé produkty racionálnější zemědělské výroby, jako na čerstvé ovoce, některé druhy zelenin, na med v plástech, živou drůbež a j. Je zajímavé, že za důvod zvýšení cla obilního uvádí se v motivaci tarifu obava před poklesem cen na domácím trhu návalem obilí z ciziny, které by bylo nuceno po zvýšení cel v jiných zemích dovozních, jež se tam zároveň provádí, vrhati se do Rakousko-Uherska větší měrou než dosud; u rýže a kukuřice odůvodňuje se zvýšení jako důsledek vyšších cel ostatních druhů obilných, poněvadž obě tyto plodiny mohou nahrazovati obilí. Na druhé straně je jen důsledkem zvýšené ochrany celní u této důležité potraviny a zajisté i obavy z možné vlastní nesoběstačnosti obilní, že byly obě vlády zmocněny, aby směly celní sazby na obilí nebo na jednotlivé jeho druhy buď pro celou říši nebo pro část hranic na určitou dobu zrušiti nebo snížiti. (V celním tarifu z r. 1882 bylo vymíněno jen zrušení sazeb.) Tohoto svolení bylo zvláště za války r. 1914 a 1915 užito. Mimo to smí rakouská vláda dovoliti bezcelný dovoz stanoveného potřebného množství kukuřice, pšenice a prosa pro potřebu Dalmácie a ostrovů Kvarnerských (dle tarifu celního z r. 1906 nejvýš ročně 50.000 q kukuřice a 30.000 q pšenice a prosa, viz pozn. u třídy VI. t. tarifu) a vláda uherská dovoz kukuřice pro komitát Lika-Krbava (nejvýš 20.000 q).

Autonomní sazby mají po r. 1906 ještě více než dosud význam spíše jen jako prostředek nátlaku ke kompensacím se strany států druhých při uzavírání smluv s nimi, poněvadž vlivem doložky o největších výhodách, do všech podrobných smluv pojímané, ovládají styky tržební ve styku s význačnějšími státy cla smluvní. Tento účel nejlépe prozrazuje autonomní celní tarif u položky obilí, uváděje tu u čtyř hlavních druhů obilí a kukuřice dvojitou sazbu, po způsobu francouzského tarifu z r. 1892: maximální (autonomní) a minimální, jež značí

nejnižší mez, po kterou smí celní clo býti sníženo, ač jinak rozpětí (K 120) není příliš značné.

I v tom jeví se tendence, učiniti autonomní tarif spíše podkladem a podnětem k uzavírání smluv celních, že byla mez přípustných retorsních cel vůči státům, které by vůči rakouskému zboží nepříznivěji se chovaly, opětně zvýšena a ustanovena přípustná přírázka až na 200% cla, nebo na 100% hodnoty u zboží cla prostého.

Na podporu domácího obchodu námořského zachovány i v tomto tarifu u některého zboží dvojí sazby: levnější pro dovoz po moři, vyšší pro dovoz jinudy.

Sazby celní ustanoveny v novém tarifu včetně ažia.

Z obchodních smluv, jež byly r. 1906 na základě nového autonomního tarifu uzavřeny, má největší důležitost se zřetelem na rozsáhlé vespolné obchodní styky smlouva s Německem z 25. ledna 1905 („Zusatzvertrag“ zum Handelsvertrage von 1891). Jednání o novou tuto smlouvu bylo tenkrát velmi úporné, ale ne jako druhdy s vysloveným pozadím politickým, nýbrž vskutku povahy hospodářské. (Poněvadž nebylo jednání o nové smlouvy po vypršení platnosti obchodních smluv dosavadních 31. pros. 1903 zkoncováno, nastalo automatické jich zatímné prodloužení v nezměněném znění nadále; jen smlouva s Itálií byla zatímně modifikována: byla totiž po dohodě s vládou italskou nařízením veškerého ministerstva z 17. října 1904 zrušena od 1. led. 1905 vinná klausule, kterou zdejší vinaři stále stále ostře potírali, a na odškodněnou Itálii snížena dovozní cla na mandle, lískové oříšky a olivový olej; do konce r. 1901 dovolen ještě dovoz určité udané množství vína.)

Souběžně se zvýšenými tendencemi ochrannými agrárními i průmyslovými, v autonomním tarifu z r. 1906 uplatněnými, charakterisují novou smlouvou obchodní s Německem téměř vesměs zvýšené sazby smluvní na jedné i na druhé straně u přirovnání se sazbami smluvními z r. 1891; smluvní sazby pohybují se, jak samozřejmo, pod úrovní nových sazeb autonomních. Jen v nemnohých případech zůstaly smluvní sazby tytéž, jako byly ve smlouvě z r. 1891, anebo naopak povolena u některých položek vázanost sazeb nového tarifu autonomního, tak že nesmějí se ve vzájemném styku po dobu trvání smlouvy zvýšiti. Zároveň uzavřená konvence o ochraně proti nakažlivým nemocem (č. 25 ř. z.) stanoví přesněji podmínky, za nichž ochranná opatření smějí se prováděti, a spíše tedy vzájemný styk uvolňuje.

Rovněž provedena v nové smlouvě další větší specialisace sazeb průmyslových tovarů, u nás hlavně se zřetelem na pokročilejší výrobu lepších kvalit. Poněvadž vývoz Rakousko-Uherska do Německa týkal se v prvé řadě produktů agrárních: obilí, sladu, dříví a dobytka, kdežto naopak zájem vývozu říšskoněmeckého tkví v oborech průmyslových: textilním, kaučukovém, kožním, železářském a strojnickém, usilovalo Rakousko-Uhersko o to, aby nebyla německá smluvní cla agrární příliš proti stavu dosavadnímu zvýšena a naopak Německo bránilo se zvýšení dosavadních smluvních cel průmyslových v řečených oborech.

Zvýšení říšskoněmeckých smluvních cel obilních r. 1906 u přirovnání se smluvními a generálními cly dřívějších let jeví se takto:

	Clna za 100 kg v M					
	r. 1879 (auton.)	1885 (auton.)	1887 (auton.)	1891/94 (smluvní)	1902 (aut., gener.)	1904/05 (smluv., minim.)
pšenice	1·0	3·0	5·0	3·5	7·5	5·5
žito	1·0	3·0	5·0	3·5	7·0	5·0
ječmen sladový	1·5	1·5	2·25	2·0	7·0	4·0
ječmen krmný						
oves	1·0	1·5	4·0	2·8	7·0	5·0
mouka	2·0	7·5	10·5	7·3	18·75	10·2
kukuřice	0·5	1·0	2·0	1·6	5·0	3·0

(Smluvní cla z r. 1906 u pšenice, žita a sladového ječmene jsou minimální sazby autonomního tarifu z r. 1902; clo ječmene krmného sníženo na M 1·30 v pozdější smlouvě s Ruskem, ve smlouvě s Rakousko-Uherskem bylo ustanoveno clo M 2.—). Hlavní zájem obou stran soustředil se na ječmeni; ten totiž byl té doby čelnou vývozní obilinou Rakousko-Uherska — dnes je téměř již jedinou —, kdežto naopak Německo hledělo se tu se zřetelem na značný význam tamního pivovarství vymaniti ze své závislosti na cizině. Výsledkem jednání bylo na jedné straně ztížení dovozu ječmene do Německa zavedením rozlišování ječmene sladového a krmného, a ustanovením velikého rozpětí obou jejich sazeb, při čemž učiněna důkladná opatření, aby se nemohl ječmen sladový dovážeti a vylivati jako krmný, kdežto na druhé straně vymohlo Rakousko-Uhersko, aby smluvní clo ze sladu nebylo přespříliš zvýšeno, jak snad Německo mělo v úmyslu učiniti, soudíme-li dle zvýšení jeho autonomní sazby ze sladu z r. 1891 M 4.— na M 10·25 r. 1902. Také u dříví byl úspěch Rakousko-Uherska spíše povahy negativní, ježto Německo dosavadní smluvní clo ze surového dříví sice poněkud snížilo, ale clo ze zboží řezaného, jež bychom měli spíše než surové dříví vyvážeti, snížilo jen také o tutéž částku, tak že rozpětí zůstalo totéž, a ne-usnadnil se tedy nijak jeho vývoz. Cla z dobytka (mimo koně) byla poměrně značně zvýšena; bylo tu zavedeno totiž vylivání dle živé váhy místo dosavadního vylivání dle počtu kusů a stáří, a tímto způsobem nastalo v podstatě zvýšení vůči dosavadnímu stavu, ač nové sazby zdají se poměrně nízké. Za to získal vývoz dobytka z Rakousko-Uherska úpravou poměrů veterinářské zdravotní policie zmíněnou již konvencí o potírání nakažlivých nemocí dobytčích. Rovněž smluvní cla ostatních produktů prvovýroby byla u přirovnání s dosavadními cly smluvními zvýšena, mimo věci, na jejichž dovozu mělo Německo téměř větší zájem než Rakousko-Uhersko na jich vývozu. Zvláště byla zachována dosavadní bezcelnost pro zelené krmivo, seno, čerstvou zeleninu, kůru na tříslo, peří, živé kapry, c e m e n t, pro čerstvé ovoce (s obmezením časovým), nebo dosavadní cla nezvýšena (pro vejce, zvěř, okurky nakládačky, víno [do 14% dle váhy obsahu lihu]), a z téhož důvodu byly dokonce sazby produktů průmyslu petrolejového sníženy.

V oborech průmyslových bylo zvýšení cla sice rovněž téměř všeobecné, ale u žádného druhu zboží nebylo příliš strmé. Dosavadní stav

cel smluvních zachován byl v novém smluvním tarifu říšskoněmeckém u těch tovarů, jejichž dovozu se Německo příliš nemusilo obávat, jako: u zboží jantarového, kos a srpů, lněné příze, zboží hedvábného a j., anebo kde v Německu se poměrně málo příslušný průmysl pro nedosta- tečné přirozené předpoklady provozuje, jako: u zboží košíkářského, kar- táčnického, papírnického, hrnčířského, porcelánového a skleněného, per- leťového, ozdobného zboží jabloneckého, zboží měděného a mosazného, hudebních nástrojů a j.

Rakousko-uherské smluvní sazby obilní z r. 1906 ve styku s Ně- meckem jsou rovněž vyšší než sazby z r. 1887, jako smluvní sazby ně- mecké; jsou to minimální sazby tarifu autonomního, pohybující se o rozpětí K 1·20 pod sazbami maximálními. Poměr smluvních sazeb z r. 1887 a 1906 a jich zvýšení jeví se takto:

Čís. položky ta- rifu z r. 1906		Sazby r. 1887	Smluvní (minim.)	Aut. (gener.)
		aut. i smluv. zl. (ve zlatě) za 100 kg	sazby r. 1906	sazby r. 1906
		K za 100 kg		
VI. 23.	pšenice	1·50	6·30	7·50
24.	žito	1·50	5·80	7·00
25.	ječmen	0·75	2·80	4·00
26.	oves	0·75	4·80	6·00
27.	kukuřice ..	0·50	2·80	4·00
33.	mouka	3·75	—	15·00
30.	slad	1·50	—	5·40

Ale význam rakousko-uherských dovozních cel obilních ve styku s Německem není veliký, poněvadž Německo k nám produktů agrárních nedovází, a rovněž nedalo se využítkovati ústupků, jež Německo vývozu obilí a dobytka z Rakousko-Uherska učinilo, neboť jsme sami od r. 1903 nuceni obilí dovážeti, mimo léta úrodnější, a rovněž naše zásobování masem má obtíže, zvláště i proto, poněvadž dovoz živého dobytka ze zemí balkánských jest zastaven. (Dodatkem ke konvenci z 23. dub. 1906 byl totiž pod záminkou, aby zamezeno bylo šíření dobytčích ne- mocí, dovolen jen dovoz poraženého dobytka hovězího, vepřového a ovcí a byl kontingentován.)*

Vysoké, téměř prohibiční clo rakouského generálního tarifu z r. 1906 na mouku (K 15.—, dosud zl. 3·75) a na víno (K 60.— za víno v sudech, K 75.— za víno v lahvích a K 150.— za vína šumivá, dosud zl. 20.— pro vína nešumivá a zl. 50.— [smluv. 40.—] pro vína šumivá) nebylo smlouvami sníženo; sazba K 60.— a K 75.— je sice v smluvním tarifu s Německem uvedena, ale jen aby byla vázána. (Smluvní obilní cla ve styku s Německem jsou uvedena na str. 206; ve styku s Ruskem

*) Na zachování vývozu hovězího dobytka a vepřů kladen s naší strany ve- liký důraz, a zatím náš vývoz hovězího dobytka příkře klesá a vývoz vepřů téměř přestal. (R. 1914 bylo na př. vyvezeno do Německa jen 34.837 kusů hov. dobytka a 858 vepřů.) Vzestup rakousko-uherských cel na dobytek a neochotu v smluv-

stanoveno novou smlouvou clo na slad 0·30 R., ve styku se Švýcarskem smluvní clo na ječmen a oves 0·30 fr., na slad 0·80 fr.

Více záleželo Německu na tom, aby průmyslová cla smluvní v jeho vývozních oborech průmyslových nebyla značněji zvýšena u přirovnání se stavem z r. 1891; ústupky, jichž se podařilo Německu dosíci v tomto směru, může býti spokojeno, ač celkem obě strany uláhly jaks taks svých zájmů, a jeví se smluvní sazby v uvedených oborech průmyslových: textilním, papírnickém, kaučukovém, kožním, železářském, strojnickém a chemickém více než ostatní smluvní sazby sazbami kompromisními. U bavlněných tovarů textilních zvýšena byla smluvní cla rakousko-uherská značně, zvláště u lepších jakostí, rovněž u tovarů hedvábných; u některých tovarů vlněných zůstalo dokonce v platnosti nové clo autonomní a učiněn jen ústupek v tom, že povolena vázanost těchto sazeb (uvedením v tarifu smluvním, viz na př. čís. 229 a—c). Totéž stalo se u polotovarů všech textilních průmyslů, zvláště u příze. Tovary lněné a jutové zachovaly celkem bývalé sazby smluvní. Papír a zboží papírové a zboží kaučukové má smluvní cla sice nižší než vykazují nové vysoké sazby autonomní, ale přece jsou nové sazby smluvní mnohem vyšší

ních ústupcích ukazuje tento přehled:

		Sazby za kus			
		r. 1887		r. 1906	
		aut.	smluv.	aut.	smluv.
		(od 1. ún. 1892)		(od 1. břez. 1906, po příp. od pozdější doby)	
		zl. ve zlatě		K	K
IX.	63. volí	15.—	12·75 ¹⁾	60.—	60.— ³⁾
	64. býci	4.—	—	30.—	30.—
	65. krávy	3.—	—	30.—	30.—
	66. mladý dobytek	3.—	2·50	18.—	18.—
	67. telata	1·50	—	5.—	5.—
	68. ovce, kozy	0·50	—	2·50	2·50
	69. jehňata a kůzlata	0·25	—	1·50	1·50
	70. vepři:				
	a) selata ne těžší než 10 kg	0·30	—	1·50	—
	b) od 10—120 kg váhy	} 3.—	1·50	12.—	11.—
	c) přes 120 kg			22.—	22.— ⁴⁾
	71. koně:				
	hříbata u klisen	—	—	—	—
	b) koně o statní do 2 let	10.—	5.—	50.—	30.—
	a) koně přes 2 léta stáří	10.—	—	100.—	60.—
	72. muli, mezci, osli	2.—	—	5.—	—
XIV.	117. maso: a) čerstvé	} 6.—	—	45.—	45.—
	b) upravené (uzené) ... }				

Pozn.: ¹⁾ Ze Srbska ve velkém řízení pohraničním 4 zl. — ²⁾ Smluvní sazby jsou vesměs vázány, mimo pol. 70, b; jsou to smluvní sazby s Itálií z 11. ún. 1906, mimo u koni, jež jsou ze smlouvy s Ruskem z 15. ún. 1906, pak u krav, mladého dobytka telat a koz, jež jsou ze smlouvy se Švýcarskem z 10. března 1906, platné od 1. srp. 1906, a u masa upraveného, jež jest ze smlouvy s Rumunskem z r. 1909. — ³⁾ Anebo za 100 kg živé váhy K 9·40, dle volby dovozcovy. (Smlouva se Srbskem ze 27. června 1910 a s Rumunskem z 23. dub. 1909). — ⁴⁾ Anebo K 10.— za 100 kg živé váhy (dle týchž smluv se Srbskem a Rumunskem).

než smluvní sazby bývalé. Totéž platí o zboží kaučukovém a koženém. V oboru železářského průmyslu nebyla dosavadní cla smluvní z polotovarů (železa surového, tyčového, plechů a drátu) na rozdíl od výše uvedených oborů zvýšena. U mnohých tovarů železných nebyla nová vyšší cla autonomní smlouvou snížena, jako u litých rour, kolejnic, seker, lopat, hřebů, šroubů, řetězů, per, nábytků a j.; u jiných jest smluvní clo nižší než autonomní, ale přes to je značně vyšší než smluvní clo bývalé. Rovněž tovary strojnického průmyslu mají smluvní sazby nižší než sazby autonomní, ale vyšší než cla smluvní bývalá. Pro chemické hmoty pomocné a tovary a barviva dehtová sníženo nové clo autonomní značně. —

Zároveň se smlouvou s Německem zkoncovány byly obchodní smlouvy s Itálií (11. února 1906, č. 44 ř. z.), s Belgií (12. února 1906, č. 55 ř. z.) a s Ruskem (15. února 1906, č. 49 ř. z.); se Švýcarskem učiněna byla smlouva 9. března 1906, ale byla nejprve zavedena jen zatímně na dobu od 12. břez. do 30. června 1906 a pak do 1. srpna 1906 a teprve pak nastoupila její platnost definitivní. Obsahem svým jdou týmž směrem jako smlouva s Německem a hleděly v nich obě smluvní strany dosíci větší ochrany domácí své produkce agrární nebo průmyslové, nebo obojí, ale na druhé straně hleděly získati příznivějších anebo aspoň ne o mnoho zhoršených podmínek pro své suroviny a výrobky vývozní.

Smlouvou s Itálií zůstala i nadále zrušena vinná klausule, která byla druhdy předmětem nejprudších útoků vinařů rakousko-uherských, jakož i zůstaly v platnosti ústupky celní pro dovoz jižního ovoce a jiných plodin zemědělských, jak již od 15. říj. 1904 zatímně bylo stanoveno (nařiz. minist. z 13. říj. 1904, č. 110); mimo to musilo se strpěti zvýšení některých dovozních agrárních cel italských (na koně), a rovněž dosavadní úlevy italskému rybářství poskytované zůstaly zachovány (dod. prot. k čl. 19. sml.), ač i proti nim byl v Rakousku silný odpor. Pro vývoz dříví a zboží dřevěného vymohlo si Rakousko-Uhersko, že zůstaly sazby italské nezvýšeny, u některých tovarů drobného průmyslu železářského, strojnického a elektrářského zaručilo si, že nebudou sazby autonomního tarifu italského zvýšeny (prot. dod. k čl. 13. k tarifu B smlouvy).

Smlouvou s Belgií byly dosavadní smluvní sazby poměrně málo změněny.

Rusko vymohlo si jednak přímo značné úlevy celní pro svůj vývoz plodin agrárních: pro obilí vázanost smluvních (minimálních) cel, pro husy a vejce bezcelnost a pod., jednak nepřímo tím, že vymohlo, aby byly úlevy celní ve styku pohraničním, na něž se tedy dle dosavadní praxe doložka o největších výhodách jiným státům povolená nevztahuje, výslovně obmezeny jen na pruh 15 km, a nemohlo se v Rakousko-Uhersku zneužívatí úlev tímto způsobem poskytovaných, jako se dělo u dovozu ze Srbska. Za to povolilo Rusko nejdůležitějším rakousko-uherským vývozním tovarům průmyslovým snížení dosavadních autonomních cel nebo smluvních cel, dle doložky o největších výhodách mu poskytnutých; předměty ty byly zvláště: srpy a kosy, lepší nábytek z ohýbaného dřeva, drobné zboží sklářské, zboží papírové a j. Mimo to získalo Rakousko-Uhersko některých celních výhod povšechných: smlouveno, že doložka o největších výhodách týkati se bude také

výhod celních, poskytnutých v řízení zušlechťovacím; dále snížilo Rusko cla při dovozu pozemním na nižší úroveň cel, stanovenou pro dovoz po moři Baltským, a zavázalo se nových cel diferenčních pro dovoz po moři nezaváděti. Naopak obmezena byla platnost doložky o největších výhodách ze strany Ruska v tom směru, že neposkytnou se Rakousko-Uhersku zvláštní úlevy, povolené Švédsku a Norsku smlouvou z 8. dub. (26. dub.) 1838 a ve styku se státy asijskými, jak ostatně si Rusko již ve smlouvě s Německem z r. 1894 bylo vymínilo, dále úlevy povolené obyvatelstvu gubernie Archangelské a severnímu a východnímu pobřeží Sibiře. Také dosáhlo Rakousko-Uhersko četných výhod mimo řízení celní, totiž ulehčení pro styk cizinecký, v otázce cestovních pasů, pro návštěvy obchodních cestujících a pro působení zdejších akciových společností a pojišťoven v Rusku. Poměrně docílilo Rakousko-Uhersko smlouvou s Ruskem dosti, se zřetelem na to, že nemohlo nabídnouti mu značnějších ústupků v oboru cel agrárních.

Podobnou nesnáz mělo Rakousko-Uhersko při pozdějším uzavírání smluv se státy balkánskými, při nichž mimo to ještě vadilo, že byly činěny velmi opožděně; náš vývozní průmysl tím velmi trpěl.

S Rumunskem byla nová dodatková smlouva (k smlouvě z 21. pros. 1893) uzavřena 23. (10.) dubna 1909, ale musila být uvedena v platnost zatímně (zákon z 29. pros. 1909, č. 218). (Týmž zákonem zmocněna vláda, aby pro případ, že budou učiněny nové smlouvy se Srbskem, Bulharskem, Řeckem a Černou Horou, směla je uvést rovněž v zatímnou platnost, nebude-li v nich připuštěn dovoz živého dobytka do Rakousko-Uherska, mimo přesně stanovený kontingent, což zajisté poměry nejlépe charakterisuje.) Trvale vešla smlouva s Rumunskem z 23. dub. 1909 v platnost 1. září 1910. Z věcného obsahu je nejzávažnější ustanovení kontingentu poraženého dobytka, jež se smí dovézt z Rumunska do Rakousko-Uherska v jednotlivých letech trvání smlouvy: ovcí ročně 100.000 kusů, hovězího dobytka stupňované množství od 10.000 do 35.000 kusů, vepřů 50.000 až 120.000 kusů; za živa smějí se za určitých předpokladů dovážeti jen koně a drůbež.*)

Se Srbskem jednalo se o smlouvu začátkem r. 1906; ale když náhle došla zpráva, že Srbsko a Bulharsko učinily (9. července 1905) celní jednotu (srov. str. 225), bylo jednání ve Vídni přerušeno. Srbsko sice celní spolek s Bulharskem odvolalo, ale přes to nevedlo jednání k cíli. Rakousko-Uhersko zahájilo pak s ním celní válku. (Nařízením veškerého ministerstva ze 7. břez. 1906, č. 56 ř. z., bylo v Rakousku ohlášeno, že od 1. března 1906 užívati jest zatím vůči Bulharsku a opačně celních sazeb, platných pro provenience největších výhod požívajících, kdežto vůči Srbsku že platí zatím nový všeobecný tarif. Nařízením veškerého ministerstva ze 17. břez. 1906, č. 65, byly však Srbsku povoleny od 1. břez. 1906 největší výhody, ale nařízením ze 6. července 1906, č. 133 ř. z., ohlašuje se opět, že vůči Srbsku platí nový všeobecný celní tarif. Od 24. července 1906 byl zakázán ze Srbska dovoz i průvoz do-

*) Ale ač Rumunsko dělalo při jednání o tyto kontingenty značné obtíže, nevyužívá ani zdaleka povoleného dovozu. R. 1911, 1912 a 1913 dovezlo dle počtu kusů: hovězího dobytka 1905, 1798, 598, vepřů 30, 447, 467, ovcí 37, 37, 94.

bytka, drůbeže a dobytčích produktů. Srbsko užívalo vůči dovozu z Rakousko-Uherska tarifu generálního.) Nová smlouva byla se Srbskem učiněna 14. břez. 1908, č. 182 ř. z., a byla zatím uvedena v platnost od 1. září 1908 do 31. břez. 1909, ale nařízením minist. z 1. dub. 1909, č. 52, byly opět vůči Srbsku zavedeny sazby obecného tarifu celního; až konečně uzavřena byla s ním obchodní smlouva s podrobnými sazbami celními 27./14. července 1910, č. 12 ř. z. z r. 1911. Velké řízení pohraničné v obou těchto smlouvách již není, malé řízení pohraničné obmezeno na pruh 15 km. *) Smluvní sazby celní v Rakousko-Uhersku zůstaly v této druhé smlouvě tytéž jako ve smlouvě prvé z r. 1908, kdežto smluvní sazby v Srbsku byly v četných položkách zvýšeny (na př. u náhražek kávových z 12 din. na 35 din. za 100 kg a j., viz též str. 225), a jen u nemnohých sníženy nebo vůbec odstraněny (na př. u koní).

Černé Hoře povolilo Rakousko-Uhersko největší výhody zatímně nařízením minist. z 15. břez. 1906, č. 63 ř. z., s platností od 1. břez. 1906, a učiněna s ní smlouva o největších výhodách dne 24. led./6. ún. 1911, č. 44 ř. z., platná do 31. pros. 1917. (Vymíněno tu také, že pro spotřebu okres. hejtmanství kotorského bude z Černé Hory v řízení pohraničném propuštěno na obou stranách bez cla: 6000 kusů hovězího dobytka, ne těžších kusů než 300 kg, 20.000 ovcí, koz, kůzlat, jehňat a 1000 q uzeného skopového masa [kostradiny]).

S Bulharskem byl trvale upraven styk dle zásady o největších výhodách teprve za světové války r. 1915. (Smlouva z 22. dub. 1912 nenabyla dosud platnosti.)

S Tureckem prodloužena smlouva 25. dub. 1907. (Srovň. str. 227.)

Ze zemí vzdálenějších učiněna v novější době ještě smlouva o největších výhodách s Portugalskem (8. července 1911, č. 165 ř. z. z r. 1912), když dlouhé jednání o podrobnou smlouvu stále nevedlo k dohodě.

Rovněž s Japanem učiněna byla 28. říj. 1912, č. 118, smlouva reciproční a o největších výhodách (na místo dosavadní smlouvy téhož obsahu z 5. pros. 1897, č. 218 ř. z. z r. 1898, v níž však bylo vymíněno, že může odstavec o paritě s ostatními cizími zeměmi kdykoli býti na 12 měsíců vypověděn.) Nepodařilo se totiž pohnouti Japan k snížení autonomních sazeb celních pro nejdůležitější rakousko-uherské vývozní předměty a učiniti s ním podrobnou smlouvu tarifní, ač jednání se velmi dlouho vleкло. — Podobnou smlouvu uzavřelo Rakousko-Uhersko též s Ethiopií 21. břez. 1905 (č. 206 ř. z. z r. 1910).

Starší smlouvy nebo konvence Rakousko-Uherska, dosud nebo před nynější válkou platné, jsou (vesměs pouze smlouvy o největších výhodách, pokud není uvedeno výslovně jinak):

s Francií z 18. ún. 1884, č. 27 ř. z. (jednostranná dohoda tarifní, a plavební smlouva o největších výhodách z 9. dub. 1884),
s Anglií z 5. pros. 1876, č. 144 ř. z., 26. list. 1877, č. 117,

*) Velké řízení pohraničné bylo zrušeno hlavně na nátlak Ruska, s nímž Rakousko-Uhersko uzavřelo smlouvu dříve (15. ún. 1906) než se Srbskem a bylo odstranění jeho vymíněno, kdežto ústupek, který kdysi za tuto výhodu Srbsku povolenou Rakousko-Uhersko mělo, že byla totiž dovozní cla některých průmyslových výrobků snížena na polovici, byl zrušen na nátlak Německa.

s e Švédskem a Norskem z 3. list. 1873, č. 60 ř. z. z r. 1874, a z 25. dub. 1892, č. 122 ř. z. z r. 1893, a dod. se Švédskem z 22. července 1911, s Dánskem z 14. břez. 1887, č. 91 ř. z., se Řeckem z 11. dub. 1887, č. 95 ř. z. (provis. konvence), s Nizozemím z 26. břez. 1867, č. 102 ř. z., a dodat. z 12. pros. 1888, se Španělskem z 28. června 1895, č. 84 ř. z. (provis.), s Mexikem z 26. květ. 1902, č. 108 ř. z. (provis.), s Unii severoamer. z 27. srp. 1829 a 8. květ. 1848, č. 179 z r. 1850, s Persií z 17. květ. 1857, č. 74 ř. z. z r. 1858, s Čínou z 2. září 1869, č. 58 ř. z. z r. 1872 (s podrob. tarifem), se Siamem z 8. květ. 1871, č. 8 z r. 1873 (s podrobným tarifem), s Liberii z 1. září 1866, č. 129 ř. z. z r. 1867.

(Nemá Rakousko-Uhersko smlouvy s Argentinou, což by na přístě mohlo míti význam při dovozu tamního obilí. Rovněž není smlouvy s Chile, Brazílií*) a Kanadou.)

Celkem je na všech v té době uzavřených smlouvách patrna tendence více specialisovati a individualisovati styky s jednotlivými smluvními státy, ale uvéstí i více jasnosti v podmínky smluvní, aby nevznikala nedorozumění a nedávala podnětu k třenicím; proto vsunuto do všech těchto smluv i ustanovení o rozhodčím soudě pro případy sporných výkladů, jak se na jiném místě zmiňujeme. Jaké výhledy do budoucna v otázce obchodní politiky měly státy v této éře, nejlépe ukazuje okolnost, že se považovalo již za vymoženost u mnohých položek smluvních, po případě i autonomních, podařilo-li se je vázati a tím se ochrániti proti dalšímu jich zvyšování.

Platnost všech uvedených nových smluv Rakouska-Uherska s cizinou končí 31. prosince 1917. Příslušné oba smluvní státy mají právo dáti výpověď 12 měsíců před 31. pros. 1915 a smlouva přestala by 31. pros. 1915; neučiní-li toho, ani neprohlásí 12 měsíců před 31. pros. 1917, že platnost smlouvy toho dne končí, trvaly by smlouvy i dále s podmínkou, že mohou býti na 12 měsíců předem vypověděny. —

V Prusku uplatnil se proud svobodné tržby v státní hospodářské politice poněkud opožděněji než v zemích západnějších, totiž teprve v celním tarifu z 26. květ. 1818, ale pronikl tu tím směleji. Tímto tarifem byla prohibice úplně odstraněna v dovozu — mimo dovoz hracích karet a soli —, ve vývozu i průvozu a zavedena cla celkem mírná: dovozní průmyslová cla byla přibližně 10% hodnoty, dovozní cla ze zboží koloniálního 20%, dovozní cla ze surovin (i ze surového železa) zůstala téměř jen pro jméno a rovněž zemědělská cla byla velmi nízká; značnější clo bylo na vývoz důležitějších surovin a clo průvozní (1/2 tolaru za celní cent při dovozu a příslušné clo vývozní). Tento celní tarif, jímž provedeno i celní sjednocení území Pruského, působil velmi

*) V květnu 1914 zahájeno bylo s Brazílií, Argentinou a Chile jednání o smlouvu největších výhod, ale nebylo skončeno. Brazílie žádá totiž, aby sníženo bylo v zemích, jímž výhody povoluje, clo na kávu, jako učinily Spojené státy americké za úlevu cel o 20% jim poskytnoutou. Ale ústupků u cel na kávu Rakousko-Uhersko ze zřetelů finančních činiti nechce. O tento požadavek se rozbilo dříve také již jednání o smlouvu Brazílie s Německem. (Srovn. str. 135 a 229.)

příznivě a byl přijat s menšími změnami z let pozdějších i pro Celní spolek německý, v podstatě od 1. led. 1834 v život uvedený (a dovršený 1. lednem 1854).*) Ale o snížení sazeb rozhodl tu hlavně požadavek, aby odstraněny byly závory, styk mezi jednotlivými státy ztěžující, než ideje hospodářského liberalismu Smithova, jež docházely spíše ohlasu u národohospodářských theoretiků než v praktickém životě. Ty ozvaly se u severoněmeckých obchodních měst Berlína, Hamburku, Štětína a j. teprve jako protitlak proti ochranářskému směru Listovu a byly zaneseny i do Celního spolku. Širšího zájmu však nevzbudily, protože nově vznikající průmysl německý vskutku ochrany potřeboval, a ani vzplan idejí politické svobody r. 1848, i na pole hospodářského života všude přenášené, ničeho nezmohl. Spíše naopak se ochranářství přituzovalo: r. 1846 byla v území Celního spolku německého zvýšena průmyslová cla na nátlak přádlářů bavlny, jimž se postavily po bok jihoněmecké státy. Bylo tu zvýšeno clo na bavlněnou a lněnou přízi, na jemnější zboží vlněné; mimo to bylo znovu zavedeno clo na dovoz surového železa. Když pak 19. ún. 1853 uzavřel Celní spolek německý na naléhání jihoněmeckých států obchodní a celní smlouvu s Rakouskem a byl spolek ten mezi dosavadními členy, tedy bez Rakouska, 8. dub. 1853 na dalších 12 let prodloužen, staly se se zřetelem na Rakousko některé změny cel nutné: zrušena vůči němu opatření prohibiční a vůbec spolkové sazby celní výrobků průmyslových sníženy (o 25—50%), cla na suroviny odstraněna, kdežto některá finanční cla zvýšena. Ale i tu nebylo vůdčí myšlenkou zavést svobodu tržby, nýbrž spíše jen usnadnit obchodní styky uvedených zemí.

*) Celní spolek německý (Deutscher Zollverein) připravoval se dlouho. Již od r. 1819 dožadovaly se průmyslové kruhy jednotlivých států německých peticemi u vlády, aby celní spolek na obranu proti anglickému importu, který zvláště po válkách Napoléonských zaplavoval trhy evropské, byl ulvořen. Také jednotný pruský celní tarif z r. 1818 působil na menší státy německé značným tlakem. (Koncem stol. 18. byla v Německu 324 samostatná území a 1475 rytířských statků, tedy celkem 1799 celních okrsků!) Akei tuto podnítil a vedl vedle pozdějšího badenského ministra Karla Nebena Bedřich Lisl. Byly konány četné porady a sjezdy, ale neměly výsledku. Zacátek byl učiněn až 18. ledna 1828, kdy ulvořily celní unii Bavorsy s Württemberskem a rovněž Prusko se spojilo 14. února 1828 s Hessen-Darmstädtem, když bylo již dříve v l. 1819 až 1828 pohnulo menší knížectví, tvořící enklavy v jeho území, k celnímu sloučení. O státy středoněmecké usilovaly pak obě skupiny: severoněmecká i jihoněmecká, ale státy ty prohlásily Frankfurtskou konvencí 21. května 1828, že se nepřipojí k žádné z nich a ulvořily 24. září 1828 v Kaselu středoněmecký obchodní spolek. Když však mimo očekávání ani řečené obě velké skupiny se dohodly 27. května 1829 o společné úpravě cel na základě soustavy cel differencních, a 22. března 1833 uzavřely celní smlouvu s platností od 1. led. 1834, byly středoněmecké státy téměř nuceny se připojit: Sasko a durynské státy tak učinily r. 1833, Baden a Nassavsko r. 1835, r. 1841 přidaly se Brunšvík a Lippe, r. 1851 pak Hannovera s Oldenburskem, a celní spolek států německých byl proveden. Rakousko zůstalo mimo spolek; ostatně Uhersko bylo z důvodů národnostních, hlavně vlivem Košůto v ý m, proti připojení k němu. Košut uváděl i hospodářské důvody proti připojení se k Německu: vyváží prý uherské země tytéž plodiny (vlnu, obilí a dříví) jako Německo a mimo to odcizily by se prý Uhry tím Anglii, jež byla jim výhodným odbytištěm. — Cla vůči cizině byla v Celním spolku německém zavedena dle jednotné soustavy, byla vybírána společně a rozdělena mezi jednotlivé státy dle počtu obyvatelstva. Vnitřní cla byla zrušena, zůstaly jen některé dávky u předmětů monopolních a různé daní společební zatížených. Náklady na správu celní hradil si

Náhly obrat v těchto poměrech způsobila uzavřená smlouva Pruska, Saska, Badenu, Brunšvíku a durynských států s Francií 29. břez. (2. srp.) 1862. Pohnutkou k ní byla Prusku jednak obava z nových poměrů, jež vzniknou vývozu německému do Francie po učiněných smlouvách jejích s Anglií a Belgií a připravovaných dalších smlouvách s Itálií a Švýcarskem, jednak i nátlak severoněmeckých přívrženců svobodné tržby, kterým snížení celních sazeb smlouvami bylo vhod a zvláště doložka o vzájemných největších výhodách je lákala. Hlavní důvod, který Prusko k tomuto kroku pohnul, byl však politický: měl se vstup Rakouska do Celního spolku německého znemožniti a měla se odčiniti zvláště uvedenou doložkou o největších výhodách celní snížení, jichž Rakousko smlouvou z r. 1853 nabylo.

Tím způsobem bylo zahájeno v Německu období rozhodné politiky liberální a všechny další smlouvy i tarify z této doby mají velmi umírněné sazby celní, totiž: obchodní a celní smlouva Pruska s Rakouskem z 11. dub. 1865, tarif Celního spolku z 16. květ. 1865 a z 8. července 1867 a smlouva Celního spolku s Rakousko-Uherskem z 9. března 1868.

Také v nově r. 1871 utvořené říši Německé po válce s Francií *) zachoval si vrch směr svobodné tržby; autonomní celní tarif z r. 1873 (i dřívější z r. 1870) jest týmž duchem řízen, a ježto mírem Frankfurtským si Německo a Francie zajistily navzájem výhody, jež jeden neb druhý stát smlouvami povolil Anglii, Belgií, Nizozemí, Švýcarsku, Rakousko-Uhersku nebo Rusku, platily pro hlavní položky vnější tržby vesměs mírné sazby smluvní. Celkem byla v období tomto vůbec ochranná cla snižována, clo na surové železo posléze zrušeno a i dovozní clo na

každý stát sám, ale na výlohy způsobené vybraním cel a kontrolou na hranicích vůči cizině obdržely příslušné státy úhrnečně stanovený peníz. Uzavíratí smlouvy s cizími státy zustalo vyhrazeno jednotlivým státům i nadále. Zástupci zúčastněných států scházeli se nejméně jednou v roce na generální konferenci. Doba trvání původní spolkové smlouvy z 22. břez. 1833 byla ustanovena do konce r. 1841, a byla smlouva obnovována pak vždy po 12 letech, ne bez značných obtíží, jež vyvolaly zápasy ochranářů s obhájci svobody tržby a spory o vstup Rakouska do celního spolku. Již na národním shromáždění ve Frankfurtě n. M. r. 1848 propukly příkré tyto rozpory: příznivci tužší jednoty zemí německých pod vedením Pruska, bez Rakouska (konali v Gothě v červnu 1849 porady, r. 1859 se organizovali v Eisenachu), kteří byli hospodářskými liberalisty, stáli proti Velkoněmcům, usilujícím připojiti i Rakousko, zprvu jen volnějšími svazky, později těsněji. Tyto zápasy trvaly v l. 1850. a 1860. stále. Po r. 1866 byl Celní spolek reorganizován a stal se 8./VII. 1867 spolkem Severoněmeckého svazu s jihoněmeckými státy; správní jeho ústřednou byla pak spolková rada, ústřednou zástupců obyvatelstva celní parlament. R. 1871 vznikla z Celního spolku nynější říše Německá a věci celní staly se společnou záležitostí říšskou.

*) Hansovní města Hamburk a Bremy a jejich okolí tvořily do r. 1888 samostatné celní území a byly teprve toho roku celně sloučeny s říší Německou; ale u Brem a u Emdenu utvořeny celní výlučné okruhy (Zollausschlüsse), jež platí celně vůči říši Německé za cizinu. Mimo to jsou v Německu čtyři svobodné přístavy: Hamburk, Cuxhaven, Bremerhaven a Geestemünde, dále celně není připojen ostrov Helgoland a odloučeny jsou některé badenské osady a dvory na hranici švýcarské. Naopak mají celní režim říšskoněmecký z místních důvodů tyrolská obec Jungholz a vorarlberská obec Mittelberg (dle smlouvy Rakousko-Uherska s Německem z 22. června 1868 a 2. pros. 1890) a podléhají celní správě bavorské. Rovněž velkovévodství Lucemburské jest od r. 1842 připojeno v záležitostech celních k Německu, ač jinak jest úplně státem suverenním.

zboží železné mělo býti později odstraněno, aby tak ponenáhlu zachována byla po vzoru anglickém jen cla finanční. Stížnosti průmyslníků železářských proti tomuto směru, zvláště na užívání dovozních listů ve Francii v řízení zušlechťovacím u železa, nedocházely s počátku pozoru.

Ale krise r. 1873 způsobila u vývoji tom ponenáhly obrat. Všeobecně přičítala se totiž v Německu vina na neutěšených poměrech hospodářských svobodě tržby, jako před tím všecken hospodářský rozkvět let 1850. za důsledek svobodné tržby byl považován. Nejen průmyslníci, hlavně zástupci železářského průmyslu a bavlnářských přádelen, ale i zemědělci, ač byli dosud přívrženci svobodné tržby, volali, jakmile je počala tísniti soutěž zámožského obilí, po celní ochraně. Dilem pod tímto vlivem veřejnosti, dilem i z vlastního přesvědčení, aby Německo vůči cizině částečně uzavřel a tím spíše uvnitř hospodářsky usjednotil, i aby dopomohl říši k potřebným prostředkům finančním, zabočil Bismarek r. 1878 ostře v proud ochranářský a vytkl pro nově připravovaný tarif smluvní tyto vůdčí zásady: smlouvy celní nebudou uzavírány, nýbrž budou rozhodovati autonomní celní sazby; zavedou se napořád ochranná cla, mimo na nejnutnější suroviny, aby všechna výrobní odvětví byla chráněna. Nový celní tarif z 15. července 1879 byl pak dle těchto zásad sestaven. Ochrana průmyslu jevila se v něm, mimo obnovou cla na surové železo, ani ne značnějším zvýšení sazeb, jako spíše podrobnějším jich odstupňováním dle jakosti tovaru, ochrana zemědělství pak zavedením mírných dovozních cel na obilí (1 *M* za 1 *q* pšenice, žita a ovsu), na dobytek a užitkové dříví.

Ochranářský směr stupňován pak ještě tarify z 19. června 1881, 22. květ. 1885 (hlavně u tovarů textilních, mimo to i u obilí, dobytek, dříví a j.) a z 22. pros. 1887; v posléze uvedeném tarifu zvýšena opětně cla obilní (u pšenice a žita na 5 *M* z 1 *q*).

Podrobných smluv celních Německo pak s ostatními státy neuzavíralo mimo smlouvy s Itálií a Španělskem z r. 1883 a s Řeckem z r. 1884, nýbrž spokojovalo se smlouvami o největších výhodách; neboť tím, že Francie tenkrát měla podrobné smlouvy s téměř všemi státy, trávající většinou do 1. ún. 1892, platily zároveň smluvní její sazby ve smyslu míru Frankfurtského i pro Německo, kdežto naopak Francie neměla ve styku s Německem výhod žádných. Ale když pak ve Francii počala pronikati snaha, aby nové smlouvy nebyly uzavírány, hrozilo tím Německu úplné hospodářské osamocení, ježto všechny státy, ani Švýcarsy nevyjímajíc, chystaly se cla zvýšiti. Mimo to nastalo r. 1891 velké podražení cen obilních a nutilo k snížení sazeb, kdežto na druhé straně některá cla průmyslová byla zbytečná, neboť přes celní ochranu nedovedl se příslušný průmysl, na př. výroba jemné příze, v Německu zakotviti, tak že mohlo snadno jeho dosavadních celních sazeb býti užito jako kompensace při vymáhání slev celních na jiné straně. Tyto úvahy vedly k tomu, že Německo — říšským kancléřem byl tenkrát Caprivi — vrátilo r. 1891 ve vnější politice obchodní k politice smluvní a uzavřelo řadu obchodních smluv: s Rakousko-Uherskem, Itálií, Švýcarskem a Belgií, vesměs s platností od 1. ún. 1892, a později

(r. 1893) další smlouvy se Srbskem a Rumunskem. Clo na pšenici a žito bylo tu smluvně sníženo s 5 M na M 3·50, ale jinak nebyla úleva na nových smluvních clech ani na straně Německa, ani na straně druhých států značná. Význam nových smluv záležel mimo vzájemné ulehčení ve stycích dopravních spíše v tom, že byly poměry na 12 let stabilisovány. (V úvodu ke smlouvě s Rakousko-Uherskem z 6. pros. 1891 se výslovně praví, že „oba smluvní státy vedeny přáním, učiniti vzájemné obchodní a dopravní styky důvěrnější [„inniger“], uzavřely proto novou obchodní smlouvu na delší dobu, aby tvořila pevný základ vzájemné výměny plodin půdy a výrobků průmyslových a ji podporovala a zároveň zaručovala vhodné styčné body pro náležitou smluvní úpravu obchodních vztahů k jiným státům“.) Všechny uvedené smlouvy obsahovaly podrobné sazby celní, jen smlouva se Srbskem byla na straně Německa smlouvou o nejvyšších výhodách, již byly některé sazby na obilí a jiné zemědělské plodiny vázány, kdežto Srbsko povolilo Německu u četných položek smluvní slevy s tarifu z r. 1893.

Z význačnějších událostí té doby nutno se ještě dotknouti celních válek Německa se Španělskem a Ruskem. Španělsko zvýšilo totiž v tarifu z r. 1892 clo na lih, hlavní vývozní předmět Německa do Španěl, a nejevilo valné ochoty uzavíratí obchodních smluv. Spor měl býti urovnán zatím dohodou o vzájemné platnosti největších výhod, ale španělská sněmovna úmluvu tu zamítla a nastala po vypršení provisoria 15. květ. 1894 celní válka. Obě strany užily nejprve pravidelných vyšších sazeb, Německo autonomních, Španěly maximálních; později (od 25. květ. 1894) zavedlo Německo celní přírážku 50%ní a od 30. června 1895 přírážku 100%ní u zboží clu podléhajícího a 20%ní clo hodnotné u věci cla prostých. R. 1896 byla zatímně válka celní zastavena a užívalo se navzájem nejnižších autonomních sazeb celních; trvale byl spor urovnán zároveň s koupí ostrovů Karolinských dne 12. února 1899 smlouvou o nejvyšších výhodách.

Celní spor s Ruskem vznikl pro sazby na obilí. Rusko žádalo totiž na Německu, by mu byly poskytnuty nejvyšší výhody, aby tak bylo účastno nízkých sazeb celních, povolených Rakousko-Uhersku pro dovoz obilí do Německa smlouvou z 6. pros. 1891. Když Německo požadavek odmítlo, užilo Rusko vůči Německu sazeb maximálních; načež Německo zavedlo od 29. července 1893 pro ruské zboží 50%ní celní přírážku. Na to Rusko zavedlo od 1. srp. (st. sl.) 1893 tutéž přírážku k sazbám maximálním a zvýšilo dávku z nákladu lodí německých do ruských přístavů zajíždějících ze 3 kop. na rubl. Celní válka byla skončena až obchodní smlouvou z 10. ún. 1894; celní sazby byly tu sníženy na úroveň, jež platila vůči ostatním smluvním zemím, a Rusko povolilo dovozu německému značná snížení průmyslových sazeb celních tarifu z r. 1891. Aby se agráři němečtí s novými sazbami usmířili, byl zrušen průkaz totožnosti při vývozu obilí, o němž jsme se roze-psali na jiném místě.*)

*) Ostatně nezpůsobilo přerušení dovozu obilí z Ruska očekávané podražení obilních cen v Německu, poněvadž ruská pšenice dovážela se pak do Londýna a odtud působila i na ceny v Německu, a dovoz žita z Ruska byl poměrně snadno nahrazen dovozem z jiných zemí smluvních, tedy s clem nižším.

Ale smír zemědělců s novými poměry nebyl úplný a když rokem 1894 nastalo období pokleslých cen obilných, počala po celém Německu ostrá agitace za zvýšení cel obilných, již se podařilo přes neméně prudký odpor strany průmyslové a dělnické vymoci v novém tarifu z 25. pros. 1902 vyšší cla; rovněž průmyslová cla byla zároveň mírně zvýšena. Mimo sazbu autonomní ustanovena po vzoru francouzském pro obilí sazba minimální, pod níž se při uzavírání smluv nesměly ústupky činiti. (Srov. tabulku na str. 206.)

Tato zostřená tendence ochrany, zvláště agrární, vyvolala však zvyšování cel i v jiných státech a ztížila uzavírání smluv pro nové období po r. 1903; teprve po dlouhém jednání podařilo se dojíti k cíli a uzavřeny r. 1903 až 1906 obchodní smlouvy s Itálií, Belgií, Ruskem, Rumunskem, Švýcarskem, Srbskem, Rakousko-Uherskem, Bulharskem a Švédskem, platné do konce r. 1917, mimo smlouvu se Švédskem, jež byla původně smlouvena do konce r. 1910, ale byla pak prodloužena. Později učiněny ještě podrobné obchodní smlouvy s Portugalskem (r. 1909) a se Spojenými státy severoamer. (1910, srov. str. 230). Pouhé smlouvy o největších výhodách ujednány v novější době se Španělskem (1899 a 1907), Černou Horou (1907), Ethiopií (1905), Venezuelou (1909), Kanadou (1910, srov. str. 119) a Bolivií (1910). Starší podrobnou smlouvu má Německo s Řeckem (1884), starší smlouvy o největších výhodách z evropských zemí má nebo před válkou mělo s Francií (1871), Nizozemskem a osadami (1851) a Tureckem (1890), jakož i téměř se všemi státy zámořskými, jako s Argentinou (1857), Chile (1862), Japanem (1896 a 1898), Mexikem (1882), Kolumbií (1892), Ecuadorem (1887), Paraguajem (1887), Uruguay (1892) a j. Jednostranně povolují největší výhody: Čína (1861), Kongo (1884), Korea (1883 a Siam (1862). Bez smlouvy povolovány navzájem největší výhody ve styku s Dánskem, Norskem a Vel. Británií. Nejsou smlouvy s Brazílií, Costarikou, republikou Dominico, s Haiti, Peru, Kubou, Filipinami a Salvadorem.

Rusko*) zůstalo stále zemí krajně ochranářskou. Ozvuky hospodářského liberalismu pronikly do Ruska poměrně záhy, již za Kateřiny II., jak svědčí celní tarif z r. 1766, a poznovu v l. 1830, v kterýchžto letech byla soustava prohibiční z let 1798 a 1810 zmírněna, ale zavedená cla byla vysoká. Další náraz uvolnění pronikl do Ruska po letech 1850., a byly tu v tarifech z let 1857 a 1868 celní sazby sníženy. Ale koncem let 1870. nastal zpětný obrat jako v zemích středoevropských: od 1. led. 1877 zavedeno placení cla ve zlatě, čímž zvýšeny sazby o více než 30%, a od r. 1881 do r. 1891 byly celní sazby zvyšovány v krátku několikrát, posléze tarifem z 11. června 1891. Tento tarif nabyl pak od 20. července st.

*) Finsko, jež mívalo samostatnou soustavu celní se cly přednostními vůči Rusku, tvoří nyní celně s Ruskem jednotné území. Rovněž východní poamurská Sibiř, do níž se smělo do r. 1909 dovážeti zboží z ciziny po moři přístavy při ústí Amuru, jakož i po souši z Korey, Mandžuska a Mongolska bez cla, nemá již této výhody. Za to povolena přednostní cla zboží dováženému z Persie a rovněž ruský vývoz do Persie se všemožně politikou celní podporuje; že naopak Rusko brání průvozu do Persie, zmíněno na jiném místě (str. 50). Také o těsnější hospodářské přímknutí vnějšího Mongolska úlevami celními v poslední době usilovalo,

sl. 1893 platnosti jako tarif minimální a vydán zároveň tarif maximální, jehož sazby byly zvýšeny o 30% většinou u tovarů a o 20% u polotovárů, kdežto suroviny nebyly vůbec do maximálního tarifu pojaty. Poměry se ustálily pak uzavřením obchodních smluv s Francií, Německem a Rakousko-Uherskem, kterými byly celní sazby ve styku s těmito státy sníženy i pod sazby tarifu minimálního a vůbec styky obchodní usnadněny; zároveň přestala dosavadní politika naprostého uzavírání vůči Německu a Rakousko-Uhersku, jež se jevila zvláště v tom, že na př. dovoz uhlí a železa po moři byl mnohem níže zeclen než dovoz po suché zemi, i že vnitrozemským krajinám byly u přirovnání s pohraničními poskytovány výhody. Také proniká již znatelně snaha, odbočiti od dosavadní soustavy cel fiskálních v soustavu cel národohospodářských, zvláště zavedením zemědělských cel ochranných na surovou vlnu, kůže, tuk, sýr a j., ale přes to nebyla v zájmu zemědělství odstraněna cla na umělá hnojiva a hospodářské stroje, a rovněž nebyla v zájmu průmyslu odstraněna cla na nejnütnější jeho suroviny: na uhlí a koks (platná od r. 1868), na surovou bavlnu (platné od r. 1878), z části snad se zřetelem na domácí produkci bavlny, na jutu (platné od r. 1881), dílem ovšem v zájmu domácího lnářství, podobně byly podrobeny clu: hedvábí, rudy, síra, ledek a j. — R. 1903 následovalo Rusko politiku celní ostatních států evropských a vydalo 13./26. led. 1903 nový autonomní tarif celní, platný od 16. ún. st. sl. 1906, v němž byly sazby cel průmyslových značněji zvýšeny, aby mělo v rukou kompenzační objekt při obnově smluv r. 1904. Smlouvami z té doby s Německem (dodat. z 15./28. července 1904 k smlouvě z 29. led./10. ún. 1894), Rakousko-Uherskem (z 2./15. února 1906), Francií (obch. konvence ze 16./29. září 1905), Itálií (z 15./28. června 1907) a ostatními některými zeměmi byly sice sazby tyto zmírněny, ale přes to jsou i nové smluvní sazby, od 1. břez. 1906 platné, vyšší než smluvní sazby dřívější. Nyní má Rusko podrobné smlouvy tarifní mimo s uvedenými 4 státy ještě s Persií (z 10. ún. 1828, změněna deklarací ze 27. říj./9. pros. 1901) a s Portugalskem (z 9. července 1895). Pouhé smlouvy o největších výhodách má nebo mělo před nynější válkou dále s Belgií (a belg. Kongem), V. Británií, Bulharskem, Černou Horou, Čínou, Dánskem, Japanem, Mexikem, Nizozemím, Norskem, Peru, Rumunskem, Siamem, Srbskem, Španělskem, Švédskem, Švýcarskem, Tureckem a s Unii severoamerickou.

Některá význačnější snížení obecných celních sazeb ruských smlouvami nyní platnými jsou na příklad (v rublech za pud): chmel (15.— : 5·25), víno v sudech (9.—, 15.— : 5.—, 9.—), víno v lahvích (12.—, 25.— : 6.—, 14.—), cement (0·15 : 0·12), skleněné nádoby (6.— : 4·80), skleněné zboží broušené a pod. (9.— : 7·20), nástroje (12.— : 9.—), elektrotechnické měřicí přístroje (15.— : 12.—), piana (za kus, 198.— : 168.—), pianina (za kus, 120.— : 96.—), cigaretový a hedvábný papír a pod. (16.— : 12.—), zdobené papíry a zboží papírové (17.— : 14·50), lištěné knihy (17.— : 12.—), mapy (8.— : 4·80), hudebniny (8.— : 4·80), kapesníky (2.— : 1·80), prádlo (za libru, 3·24, 4·32 : 2·70, 3·60), pánské obleky (za libru, 2·79, 3·60 : 2.—, 3.—), dámské a dětské obleky (4·86, 7·20 : 4.—, 6.—), klobouky (1·80 : 1·35), deštníky a slunečníky (za

kus, 2·20—5·— : 2·— až 4·—), perleťové knoflíky (za libru, 1·32 : 0·90), ozdobná péra (za libru, 18·— : 5·—), umělé květiny (za libru, 12·— : 9·—), skleněné perly a pod. (za libru, 16·50 : 9·—), psací nářadí a pod. (za libru, 0·66 : 0·52); mnoho obecných sazeb bylo smlouvou s Německem a Rakousko-Uherskem vázáno.

Za nynější války vydalo Rusko nový autonomní celní tarif, platný od 1. dubna 1915, v němž byly dovozní sazby celní zvýšeny mimo některé výjimky o 25—30% a zavedeno vývozní clo na dříví a dřevěné kmeny.

V Belgii křížily se po jejím odloučení od Nizozemí r. 1833 v hospodářské politice vnější dva proudy. Na jedné straně záleželo zemi na tom, aby osamostatnila se i hospodářsky a tuto samostatnost svoji vůči cizině pomocí ochranných cel budovala, na druhé straně byla země svoji polohou určena a odkázána prostředkovatí průvoz mezi střední Evropou a Francií, Anglií a zámořím. Zprvu ovládal směr prvý, ale také druhý zájem byl mocný a nalezlo proto v Belgii hnutí po svobodě tržby z Anglie a Francie propagované ohořelé podpory. Od r. 1852 počíná se poněkud i v praktické politice uplatňovati proud liberální a dosavadní ochranářství ustupuje: r. 1853 byla zrušena většina cel vývozních, r. 1856 zrušeny dávky diferenční při dovozu zboží na cizích lodích a r. 1858 zrušena cla průvozní (mimo na uhlí). Rovněž období liberálních smluv v obchodních získalo v Belgii záhy půdy a uzavřeny v letech 1861 až 1865 obchodní smlouvy s Francií, Anglií, Celním spolkem německým a s jinými zeměmi. Až konečně byly sazby cel dovozních vůbec sníženy na úroveň nízkých cel smluvních tarifem z 14. srpna 1865 a svoboda tržby ovládla tedy úplně. Netrvala však dlouho, ježto obratem v jiných zemích nastalým byla i Belgie donucena návratiti se k ochranářství. Ale na rozdíl od jiných zemí uplatnilo se tu nejdříve (tarifem z 8. června 1887) ochranářství směrem agrárním; průmysl belgický totiž dlouho ochrany nepotřeboval a teprve v novější době, když počaly jej přerůstati jiné země, domohl se ochrany také on. Ale i nejnovější belgická ochranná cla dovozní jsou poměrně mírnější než jinde. (Pšenice a žito jsou cla prosty; clo na mouku z nich je 2 fr.)

Novější obchodní a plavební smlouvy má Belgie nebo měla před válkou zvláště s Rakousko-Uherskem (z 12. ún. 1906), s Německem (z r. 1903), s Dánskem, Řeckem, Norskem, Švédskem, Portugalskem, Srbskem, Rumunskem (23. květ./5. června 1906), Bulharskem (16./29. srpna 1908) a j., kdežto s Anglií platily zatím, pokud nebyla obnovena smlouva z 23. července 1862, navzájem největší výhody, a rovněž ve styku s Francií a se Španělskem povolují se recipročně fakticky největší výhody (rozhod. královské z 30. led. 1892). Starší smlouvy obchodní a plavební měla s Nizozemím (dodat. sml. ze 7. pros. 1865 k smlouvě z 12. květ. 1863), s Ruskem (z 9. června/28. květ. 1858), s Tureckem (z 3. srp. 1838), s Itálií (z 11. pros. 1882), se Spojenými státy severoamer. (z 8. břez. 1875), s Čínou (z 2. listop. 1865) a j.

V Nizozemí byly poměry obdobné jako v Belgii. V letech 1830. a 1840. bylo chráněno zemědělství i průmysl značnými cly dovozními a rovněž měla země průvozní a vývozní cla, ale zájmy obchodních měst Rotter-

damu a Amsterdamu, opatřujících ještě větší měrou styk Evropy se zámořím než Belgie, záhy zvítězily a od r. 1850 nastal trvalý obrat k svobodě tržby. Nejprve zrušeny různé dávky ztěžující plavbu, až tarif celní z 15. srp. 1862 zrušil veškerá vývozní cla, mimo clo na hadry, a sazby cel dovozních upravil tak, že dovoz surovin byl cla zproštěn, cla na polotovary snížena na 2—3% a pro cla na tovary stanovena mez nejvýš na 5% hodnoty. Na rozdíl od Belgie setrvalo Nizozemí i v dalších letech při směru volné tržby; tarifem celním z r. 1877 provedeno bylo další snížení cel dovozních a cla vývozní a průvozní byla nadobro odstraněna. Agrárních cel tu není, průmyslová cla jsou zavedena jen u cenějších tovarů a pohybují se v mezích do 5%; i finanční cla jsou poměrně nízká. Směru volné tržby zůstává Nizozemí věrno až do doby nejnovější, ač i tam pokračuje agitace ochranářská.

Podobné poměry jako v Belgii byly ve také Švýcarsku. I tato země měla již v letech 1850. dosti značný průvoz a mimo to v některých odvětvích velmi vyvinutý průmysl, kterému záleželo na svobodě tržby, aby se vývoz tovarů a dovoz z ciziny usnadnil. Proto když v sousední Francii a Itálii razil si cestu směr svobody obchodu, našel ve Švýcarsku ochotného ohlasu. Již prvý jednotný tarif pro celé Švýcarsko, který spolková rada ve smyslu spolkové ústavy z 12. září 1848 vypracovala, měl velmi mírné sazby celní; táž směrnice ovládala tarif z r. 1877, v němž stanoveny tyto sazby celní: 1% na suroviny, 2% na polotovary, 3% na tovary, 4% na zboží konfekční a 10% na zboží přepychové. Liberálnější směru zůstalo Švýcarsko v podstatě věrno i v letech dalších, ač nejednou musilo pocítiti, že z důvodů taktických snad lépe by se osvědčilo stanovisko méně upřímné svobody tržby. Tak již při uzavírání obchodní smlouvy s Francií z 30. června 1864 bylo potřebí dlouhého jednání, než se Francie odhodlala k celním ústupkům Švýcarsku, právě poněvadž Švýcarsko nemohly nabídnouti navzájem kompensací, majíce již autonomní sazby velmi nízké.

Jakýsi mírný obrat k ochranářství nastal v letech 1880., ale zavedená zvýšenější cla na tovary hodinářské, krajkářské a hedvábnické měla spíše účel fiskální, poněvadž tento speciální průmysl švýcarský ochrany nepotřeboval. Spíše byla výrobcům prospěšna cla na tovary průmyslu bavlnářského, lnářského a vlnářského, tarifem z 10. dubna 1891 zavedená; tímž tarifem byla na naléhání zemědělců zvýšena cla na dobytek a produkty dobytčářské, kdežto cla na obilí jsou ve Švýcarsku z pochopitelných příčin velmi nízká. Nové zvýšení všech cel provedeno bylo tarifem z 10. října 1902 (platným od 1. led. 1906) a také v nově uzavřených smlouvách jsou sazby téměř vesměs vyšší než byly dle dřívějších smluv a jsou to většinou jen vázané sazby obecné.

Podrobné sazby tarifní má Švýcarsko nyní s Francií (z 20. říj. 1906), s Itálií (z 13. července 1904), s Německem (dod. z 12. list. 1904 k smlouvě z 10. pros. 1891), Rakousko-Uherskem (z 9. března 1906), se Srbskem (z 28. ún. 1907) a se Španělskem (z 1. září 1906); pouhé smlouvy o největších výhodách mají s ním tyto země: Belgie, V. Britannie, Bulharsko, Černá Hora, Dánsko, Ecuador, Francie, Chile, Japan, Kolumbie,

Kongo, Nizozemí, Norsko, Persie, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Řecko, Salvador, Spojené státy severoamerické, Švédsko, Turecko.

V *Itálii* byli po jejím sjednocení nadšeni svobodou tržby spíše z důvodů politických než hospodářských. Byloť mladé sjednocené království utvořeno pod praporem liberalismu, a není divu, že přenášel se tento směr i na pole hospodářské. Již první celní tarif sjednoceného království ze 27. června 1861 znamenal veliký pokrok od dosavadní ostře prohibiční soustavy, v jejímž duchu celní sazby bývalých jednotlivých území byly sestrojeny; musilo se sice u mnohých položek cel průmyslových jednati opatrně se zřetelem na domácí průmysl, teprve se v některých odvětvích probouzející, a nový tarif nebyl tarifem svobody tržební v plném slova smyslu, ale další vývoj v tomto směru záhy následoval. Ve smlouvě s Francií ze 17. led. 1863 byly učiněny nové značné ústupky: u více než dvou třetin položek cla dovozního byly sazby dílem dále sníženy, dílem prohlášeny za vázané, a nízké tyto sazby staly se pak smlouvami s Anglií a ostatními státy obecně platnými. Ale reakce nastala neočekávaně a dříve než jinde, a to opět z příčin vedlejších. Finanční tíseň státu nutila, aby se hledaly prameny příjmů, a tu se v první řadě užilo cel. První ochranný tarif celní vydán byl 30. květ. 1878; zavedl mimo zmíněná značná cla finanční také ochranná cla průmyslová, aby se státní pokladně nahradil úbytek příjmů, zrušením neudržitelných již průvozních cel utrpěný. Další tarif ze 14. července 1887 má také ochranná cla agrární a rovněž v dalších letech bylo zvláště zemědělské ochrannářství utuženo. V nejnovější době stala se Itálie zemí silně ochrannářskou.

Podrobné smlouvy tarifní má nebo měla Itálie před nynější válkou s těmito zeměmi: s Bulharskem (z 31. pros. st. sl. 1906, [24. květ./6. června 1911]), s Čínou (z 26. říj. 1866 [a 28. břez. 1903]), s Francií (21. list. 1898), s Japanem (25. list. 1912), s Německem (z 6. pros. 1891 a 3. pros. 1904), s Rakousko-Uherskem (z 11. ún. 1906), s Rumunskem (z 22. list./5. pros. 1906), s Ruskem (z 28./15. června 1907), se Siamem (z 3. říj. 1868 a 8. dub. 1905), se Srbskem (z 1./14. led. 1907), se Švýcarskem (z 13. července 1914). Pouhé smlouvy o největších výhodách platí: nebo platily s Argentinou, Belgií, V. Britannií, Černou Horou, Chile, Dánskem, Ecuadorem, Habeši, Hondurasem, Kanadou, Kongem, Kolumbií, Liberii, Mexikem, Nikaraguou, Nizozemím, Norskem, Paraguay, Persií, Peru, Portugalskem, Řeckem, Salvadorem, se Spojenými státy severoamer., Španělskem, Švédskem, Tureckem, Venezuelou, Zanzibarem.

Obdobné osudy jako v Itálii prožil směr svobody tržby ve *Španělsku*. Nastal tu pod vlivem anglického proudu svobodného obchodu veliký obrát od prohibice tarifem z r. 1868, jímž byly zákazy vývozu zrušeny, mnohá vývozní cla odstraněna, dovozní cla snížena. Další snížení dovozních cel mělo se provésti postupně v příštích 12 letech až na 15% hodnoty zboží. Ale finanční tíseň státu způsobila obrát a místo snížení musila býti záhy cla zvyšována. Nejprve byla r. 1872 zavedena t. ř. konsumní přírážka, byla totiž cla na zboží koloniální, obilí, lín a petrolej zvýšena o daňovou přírážku; r. 1875 bylo suspendováno postupné snížení sazeb,

ve smyslu tarifu z r. 1868 prováděné, a tarifem z 11. července 1877 zahájena vydatná ochrana průmyslová. Tento tarif zavedl prvý dvojité sazby, maximální a minimální, jak jsme na jiném místě uvedli. Od r. 1882 do r. 1890 nastala dočasná přerucha vývoje cel ochranných. Byla totiž 6. února 1882 uzavřena obchodní smlouva s Francií, v níž byla většina průmyslových cel snížena, aby se na Francii vymohl snazší dovoz španělských vín, jimž tenkrát po škodách ve Francii phylloxerou způsobených kynul veliký odbyt, a smluvní tato cla byla pojata do tarifu celního z 5. července 1882. Také v dalších smlouvách byly ještě některé položky cel průmyslových sníženy a snížení tato byla pojata do celního tarifu z 6. června 1886, tak že jeho sazby minimální byly vesměs již vlastně jen sazby smluvní dříve uzavřených smluv. Po tomto krátkém přerušení nastal návrat k ochranářství pod nátlakem dohody z r. 1889 průmyslníků kastilských s agrárníky katalonskými o společné ochraně celní a vydán 1. února 1892 celní tarif se sazbami ochrannými obojího směru. Zároveň nastal ve Španělsku proud proti smlouvám obchodním; dosavadní smlouvy byly k 1. únoru 1892 vypověděny a ustanoveno, že se doložka o největších výhodách příště povolovati nebude. Ba s Německem došlo r. 1894 i k celní válce (srov. str. 216).

V témž duchu vedena jest obchodní politika Španěl až dosud. Novelou z 28. prosince 1899 byla zvýšena některá finanční cla a cla průmyslová byla specialisována. Podrobné smlouvy obchodní i v dalších těchto letech neuzavírány, nýbrž pouhé smlouvy o největších výhodách; jen se Švýcarskem měly Španěly podrobnou smlouvu (z 13. července 1892), mimo méně významné smlouvy s Nizozemím a Švédskem. Když byla r. 1905 smlouva tato Švýcarskem vypověděna, vydán byl nový tarif celní se značně vyššími sazbami celními, odstupňovanými v celku tak, aby clo uvalené na potřebné suroviny pohybovalo se v mezích 1 až 10% hodnoty, cla cizích dovážených surovin, jež soutěží s domácími, mezi 5 a 15%, cla chlebovin a potravin a cizích tovarů, jichž Španěly nevyrobějí, mezi 15 a 35%, a konečně cla jiných cizích tovarů mezi 20 a 50%. Také v novější době Španěly podrobných celních smluv neuzavírají; mají podrobnou smlouvu na př. opět se Švýcarskem (z 1. září 1906), kdežto s ostatními státy platí po většině pouhé smlouvy o největších výhodách, totiž s Anglií, Francií, Německem, Itálií, Rumunskem, Srbskem, Bulharskem a j.

V *Portugalsku* zavedeny byly velmi vysoké sazby celní tarifem z 10. května 1892; hlavní účel jejich byl však finanční. Podobně dalším zvýšením tarifu r. 1904 měly se opatřiti zemi zvýšenější příjmy. Důsledkem tohoto vysokého ochranářství bylo, že ostatní státy užívaly vůči *Portugalsku* sazeb autonomních a neuzavíraly s *Portugalskem* smluv obchodních, jak nejlépe vlekle jednání o obchodní smlouvu s *Rakousko-Uherskem* z let 1910. ukazuje.

Prudké spory mezi ochranáři a přívrženci svobodné tržby vzplanuly zároveň jako v jiných zemích i ve *Švédsku* a skončily vítězstvím ochranářského směru, a to ochranářství agrárního i průmyslového. Prvý ochranářský tarif je z r. 1888 a další zvýšení cel provedeno bylo tarify z 24. října 1898 a 1. ledna 1905.

Norsko stálo dlouho stranou sporů mezi ochranáři a přívrženci svobodné tržby, poněvadž ochranářství nemělo tu půdy; země nepotřebovala ani ochrany průmyslové, ani agrární, neboť živí se hlavně rybářstvím a obchodem. Vybíraná cla na zboží koloniální a hořlavé oleje měla ryze účel fiskální. Teprve tarif zavedený 1. dubnem 1900 zavedl celní ochranářství; byly totiž dosavadní sazby celní prohlášeny za sazby minimální a přidány k nim nové, vyšší sazby maximální. Obojí tyto sazby byly pak nově zvýšeny tarifem z 25. dubna 1903.

Dánsko jest zemí zušlechtněné výroby agrární, jež vyvází maslo, vejce, drůbež a maso vepřové, a naopak některé druhy obilí dováží. Nepotřebuje tedy ani ochrany průmyslové, ani agrární, a zůstalo až do nejnovější doby při svém starém tarifu celním ze 4. července 1863, kterým zavedena cla hlavně, aby se opatřily státu příjmy; byla v něm i finanční cla na suroviny: uhlí a dříví, a velmi mírná cla průmyslová. Spory o zvýšení sazeb celních v dalších letech vedly se spíše mezi fiskalisty a mezi přívrženci volnější obchodní politiky. Novým tarifem, od 1. led. 1909 platným, byla cla sice zvýšena, ale ne příliš, tak že v celku zůstává Dánsko dodnes v podstatě zemí svobodné tržby.

Neobyčejně vysoká cla ochranná zavedlo Řecko tarifem celním z 30. pros. (st. sl.) 1892 — tarif tento byl dvojitý — a později je několikrát ještě zvýšilo. Z části byly tu sice pohnutkou finanční poměry (srov. str. 50), zůstalyť bez cla jen nepostrádatelné suroviny, ale na druhé straně svědčí vysoká cla průmyslová, poměrně značně vyšší než cla agrární, že rozhodovalo také stanovisko národohospodářské, totiž vybudovati domácí průmysl.*)

Totéž stanovisko zaujalo Rumunsko**) tarifem z 9. června 1886 a dalšími tarify, zvláště z r. 1903 i posledním tarifem z 28. led./10. ún. 1906 a dodatky k němu z 24. květ. 1906, 1. dub. 1911, 28. ún. 1912 a 6. července 1913. Ani smlouvami, jež v novější době uzavíralo, nečinilo značnějších ústupků celních, nammnoze jen sazby vázalo, zvláště ve smlouvě s Německem (z r. 1904) a s Rakousko-Uherskem (dodat. sml. z 23. dub. 1909 k obch. konvenci z 21. pros. 1893).***) Důvod je ten, že

*) Po připojení Soluně k Řecku bylo pochybno, které clo se má v zabraném tomto území vyhrátí a podobná pochybnost byla v ostatních územích druhdy tureckých, jiným státům balkánským přidělených. (Rakousko mělo svého času se zřetelem na připravované připojení Bosny a Hercegoviny ve smlouvách zvláštní aneksní klausuli.) Až do příští úpravy vybíraly pak tyto státy dále 11% ní clo.

**) Obě knížectví moldavské a valašské nabyla samostatnosti ve vnitřní správě mírem drinopolským r. 1829 a zvyšovala pak i svémocně cla (přes odpor Rakouska); pařížským traktátem z 30. břez. 1856 přiznáno jim právo nezávislosti v obchodních a plavebních záležitostech na Turecku. Ale Rakousko trvalo i pak ještě na stanovisku, že platí pro ně smlouvy turecké; obrat nastal za Andrásyho, a prvá samostatná smlouva Rumunska byla pak učiněna s Rakousko-Uherskem 22. června 1875.

***) Poměrně nejvíce sníženy byly tyto sazby důležitějších průmyslových celních tkaných a pletených látek (místo 130— až 380— lei za 100 kg: 150— až 275—), bavlněných nití (75— a 100— : 50— a 60—), bavlněných tkanin (75— a 400— : 55— a 300—), krajek, mimo hedvábné (600— a 1200— : 400— a 800—), cellulosu (8— a 12— : 5— a 8—), lepšího papíru (45— : 28— až 35—), lepšího papírického zboží (400— : 200—, 250—), skleněných perel, knoflíků a pod. (120— : 60—), kolejnic (5— : 3—), železných plechů pocinovaných a pod. (11—, 12·50, 15— : 7—, 7·50, 8—), obyčejných železných rour (4— a 7— : 3— a 6—), nožářského

v Rumunsku má mnoho přívrženců směr proti smluvním člům vůbec; proto nechťelo Rumunsko po r. 1890, vypověděvši všechny smlouvy k témuž roku, nových smluv uzavíratí, aby si zachovalo volnou ruku. Vydaný pak r. 1891 tarif měl sice mírnější cla než tarif z r. 1866, poněvadž Rumunsko chtělo za vázání jich získati od jiných států nevýsších výhod; ale když se úmysl tento nezdařil a Rumunsko vidělo se nuceno uzavříti r. 1893 podrobnou smlouvu s Německem a také jinde se ochranářství přitůžovalo, zesílil proud ochranářský v tarifu z 1906 znovu. Proto ani v nově uzavíraných smlouvách nečinilo Rumunsko vydatnějších úlev celních. Ostatně také Rakousko-Uhersko povolilo Rumunsku smlouvou z r. 1909 jen nepatrné nové slevy, jež by nebyly již dříve povoleny jiným státům smluvním a na něž Rumunsko mělo ovšem také nárok.*)

Nyní má Rumunsko nebo mělo před válkou podrobné tarifní celní smlouvy jen s těmito státy: s Belgií (z 23. květ./5. června 1906), V. Británií (z 18./31. října 1905), Francií (z 21. ún./6. břez. 1907), Itálií (z 22. listop./5. pros. 1906), Německem (z 21. říj. 1893 a dodatečnou smlouvu z 8. říj. 1904), s Rakousko-Uherskem (z 21. pros. 1893 a dodatečnou smlouvu z 23. dub. 1909), s Tureckem (z 30. července/12. srp. 1901). Smlouvy o největších výhodách má nebo mělo s Bulharskem (ze 7./20. listop. 1907), Dánskem (z 29./11. března 1910), Nizozemím (z 3./15. března 1899), Norskem (z 31. břez. 1910), Ruskem (z 24. ún./9. břez. 1906), se Srbskem (z 23. pros. 1906/5. led. 1907), Španělskem (z 18. listop./1. pros. 1908), Švédskem (z 3. břez. 1910), Švýcarskem (z 19. ún./3. břez. 1893 a dodateč. smlouvu z 16./29. pros. 1904).

Srbsko učinilo již 3. května 1845 náběh osamostatniti se v obchodních záležitostech od Turecka, vydavši samostatný svůj autonomní celní tarif, ale musilo jej odvolati na protest porty. Jakousi emancipaci ve styčích s cizinou, hlavně s Rakousko-Uherskem, způsobil autonomní celní tarif knížete Michala z r. 1864. Úplné samostatnosti i v tomto směru nabylo Srbsko teprve kongressem berlínským r. 1878. Prvou obchodní konvencí (o největších výhodách) s ním učinila Anglie 5./17. března 1879, pak následovaly Itálie, Rusko, Švýcarsko a Belgie. Rakousko-Uhersko proti těmto konvencím protestovalo (19. břez. 1879), ale marně. Také Francie a Německo neuzavřely se Srbskem konvencí. Anglie pak učinila se Srbskem 26. led. (7. ún.) 1880 prvou stálou obchodní smlouvu, na niž Rakousko-Uhersko odpovědělo tím, že žádalo (16. června 1880), aby mu Srbsko přiznalo právo největších výhod bez smlouvy na základě smlouvy Rakouska s Tureckem z r. 1862. Spor byl urovnán 30. října 1880 a 6. května 1881 ujednána s Rakousko-Uherskem obchodní smlouva. (Srovn. str. 198.)

zboží a zbraní (80— až 400— : 60— až 200—), strojů 12— až 30— : 6— až 12—), šicích strojů (50— : 20—), dynam (30— až 50— : 18— až 35—), elektrických přístrojů (100— : 80—), vozidel 12— až 22— : 7— až 15—), pian (50— : 35—), pianin a harmonií (50— : 25—) a u některých chemických tovarů.

*) Byly to tyto položky: vinné hrozny (0·0 místo 40—), řepkové a řepní semeno (3— : 3·50), živé husy (0·0 : 8—), ostatní živá drůbež (4— : 8—), zabitá drůbež (16— : 25—), čerstvé ryby, mimo kapry (0·0 : 20—); sazby cel obilních a dobytka (zabitého) jsou uvedeny jen proto, aby byly vázány. Dovoz živého dobytka nebyl povolen. — Německo povolilo Rumunsku smlouvou z r. 1904 minimální cla obilní a snížilo a vázalo sazby na maso, drůbež a vejce, zeleninu, minerální oleje a benzin.

Tarify z 10./22. července 1893 a z 8./20. led. 1899 zavedlo Srbsko mírnější ochranářské sazby cel agrárních a vysoká cla průmyslová. Ježto však uzavřelo se státy, s nimiž mělo živější styky, totiž s Rakousko-Uherskem a z části i s Německem, podrobné smlouvy tarifní, ztrácela vysoká autonomní cla průmyslová na dosahu.

Ale úprava poměrů vůči Rakousko-Uhersku stávala se stálým předmětem sporů. Rakousko-Uhersko hledělo totiž nabýti v Srbsku na poli hospodářském další půdy, a rozhodovaly tu i vlivy zahraničné politiky, kdežto naopak Srbsko hledělo se osamostatniti. Zvláště příkrý spor vznikl po vydání tarifu z 31. břez. 1904, tarifu to dvojitého se sazbami maximálními a minimálními, a v jednání o novou smlouvu po r. 1906, jež vedlo k ostré celní válce, když v druhé polovici prosince 1905 pronikla do Vídně zpráva o celní unii Srbska s Bulharskem.*) Za ní změnily se částečně poměry srbského vývozu.***) Spor byl konečně urovnán smlouvami z r. 1908 a 1910.

Hlavní nesnáž v jednáních o obchodní smlouvy srbsko-rakousko-uherské působil dávný zápas o povolení dovozu dobytka ze Srbska do Rakousko-Uherska. Rakousko-Uhersko r. 1908 vymohlo, že dovoz živého dobytka byl vůbec zastaven a dovoz poraženého dobytka hovězího kontingentován na 35.000 kusů, dobytka vepřového na 70.000 kusů, a r. 1910 byly tyto kontingenty sníženy na 15.000 kusů hovězího dobytka a 50.000 kusů vepřů. Na druhé straně vymohlo Srbsko velmi značné zvýšení svých dovozních cel smluvních (minimálních) vůči Rakousko-Uhersku na tovary oboru průmyslu cukrovarského, pivo-

) Smlouva této celní unie byla učiněna 9. července 1905, ale pro odpor Rakousko-Uherska nevešla v život. Byla formálně vypracována dle Matlekovitsova návrhu celní unie Rakousko-Uherska s Německem z r. 1891 (srov. str. 253), ale pokud se věci týče, byla založena na principu úplné protilehlém: měl totiž vnitřní styk mezi oběma zeměmi býti volný — jen předměty monopolní a výrobní a spotřební) dani podrobené a některé nemnohé zvláště vyjmenované věci, na př. kůže ovčí a koží, měly podléhati clu a dávkám vyrovnávacím, obchod dobytkem zůstaven i na dále autonomnímu zákonodárství obou zemí — kdežto vůči ostatní cizině měly obě země volnost úpravy cel i obchodních smluv a teprve po 1. březnu 1917, po vypršení prvé éry celní unie, měl býti vydán společný celní tarif vnější a měly se uzavíratí s cizinou smlouvy společné. Jako poradný a dilem i rozhodčí společný orgán zřízena byla šestičlenná kommisie, po třech zástupcích obou států. Také parita v železnicích a plavebních záležitostech byla ujednána a mimo to bylo úmyslem později ujednotiti i ostatní záležitosti hospodářské správy, ba i mincovní jednota byla projektována. — Rakousko-Uhersko považovalo tuto obmyšlenou celní unii za pouhou zástěnu, aby byla zavedena differentialita cel pro dovoz zboží z jiných zemí. Také Turecko podalo proti ní Bulharsku rozklad, ale dovolávalo se neplatnosti úmluvy na základě berlinské smlouvy, dle níž nemá prý Bulharsko práva uzavíratí smlouvy povahy unie.

**) Dosud vyváželo Srbsko hlavně obilí, ovoce (švestky), dobytek a dobytčí produkty, celkem 90—95% úhrnného vývozu, a 3—7% úhrnného vývozu připadalo na ostatní zboží (zvl. mouku, konopí, jež šly větším dilem do zemí balkánských). R. 1906 velmi poklesl vývoz dobytka a dobytčích produktů, později však se vývoz hovězího dobytka vzmohl, navázány totiž styky s Itálií, kdežto vývoz vepřů v době celní války vázl stále (býval průměrem 120.000 kusů, r. 1907 byl jen 14.825 kusů). Za to začalo se značnější měrou vyvážeti i jiné zboží: rudy a kovy, pak dříví a lesní produkty, vařiva, nápoje a pod. Celkový dovoz do Srbska klesl r. 1906 na 44.3 mill. dinarů (r. 1904 byl 60.9 mill. din.) a týkal se hlavně dovozu z Rakousko-Uherska (r. 1905 byl 33.3 mill. din., r. 1906: 22.2 mill. din.). R. 1907 se srbský dovoz

varského, mlynářského, kožního a dřevařského a menší zvýšení pro tovary průmyslu textilního, sklářského, keramického a j. *)

Nyní má nebo mělo Srbsko před válkou podrobné tarifní smlouvy s těmito státy: s Belgií (11./24. dub. 1907), s V. Británií (4./17. ún. 1907), s Černou Horou (1./14. led. 1905), s Francií (23. pros./5. led. 1906/7), s Itálií (z 1./14. led. 1907), s Německem (z 9./21. srp. 1892 a dodat. sml. z 16./29. list. 1904), s Rakousko-Uherskem (z 14./27. července 1910), se Švýcarskem (z 15./28. ún. 1907) a s Tureckem (z 15./28. květ. 1906 a dodat. ze 17./30. říj. 1906); pouhé smlouvy o největších výhodách mají nebo měly s ním státy: Bulharsko (6. pros. 1906), Dánsko (17./30. list. 1909), Nizozemí, Norsko, Rumunsko (23. pros./5. led. 1906/7), Rusko (15./28. ún. 1907), Spojené státy severoamerické, Španěly, Švédsko.

Tutéž politiku obchodní provádělo po svém osamostatnění *Bulharsko*. **) Celní ochranářství projevilo se ostřeji tarifem ze 17./31. pros. 1904 a novější tarify celní ochranu ještě přitížily. — Se Srbskem učinilo Bulharsko po marných pokusech r. 1884, 1888 a 1892 prvou obchodní smlouvu r. 1897, platnou do konce r. 1904. V ní poskytly si oba státy skryté přednosti velkým řízením pohraničním, aby nemusily týchž ústupků činiti ostatním státům, největší výhody požívajícím. Tato smlouva byla prodloužena nejprve do 1./14. září 1905, pak do 1./14. led. 1906. Na to uzavřena byla 9. července 1905 smlouva o celní unii obou zemí, ale nevešla v život (viz str. 225) a místo ní učiněna byla 6. pros.

z ciziny značně zlepšil; Rakousko-Uhersko mělo na tomto zlepšení poněkud sice také podíl (dovezlo do Srbska zboží za 25·6 mill. din.), ale hlavní prospěch sklídilo Německo (kol 20 mill. din.) a Anglie (kol 10 mill. din.). Také ve vývozu r. 1907 mělo hlavní podíl Německo (32·9 mill. din.); pak šla pořadem Belgie (13·0 mill.) a po ní teprve Rakousko-Uhersko (12·9), dále Itálie (5), Rusko (3) atd.

*) Důležitější snížení cel smluvních vůči sazbám generálním, stanovená smlouvou s Rak.-Uherskem z 14./27. července 1910, č. 12 ř. z. z r. 1911, jsou (v dinarech za 100 kg) u těchto položek: slad (4—: maxim. 5—), kávové náhražky (50—: 35—), mouka (mimo rýžovou, bramborovou a z luštěnin, 6·50: 20—), cukr surový (20—: 25—), rafináda a práškový cukr (30—: 40—), pivo v sudech (12—: 25—), cement románský (1·35: 2·50), ostatní (2·35: 4—), gasolin, ligroin, benzín a pod. (2·50: 60—), olovnatá běloba, červená a žlutá (30—: 60—), bronzová barviva (30—: 50—), ostatní barviva (45—: 100—), provaznické zboží: lana a pod. přes 5 mm síly (25—: 50—), ostatní motouzy (40—: 80—), deštníky a slunečníky (za kus, 0·60—5—: 2— až 12—), košíkářské zboží (20—, 125—: 40—, 180—), papír tiskový (11—: 20—), kreslicí (25—: 45—), ostatní (14—: 35—), skleněné láhve přírodní barvy (7—: 25—), jiné sklo (10— až 60—: 25— až 150—), zboží kartáčnické a košťata (méně jemné zboží, 35— až 140—: 180— až 400—), železo kujné (0·50 až 2—: 2·50 až 4—), železný plech (5—: 6—), železný drát (6— a 8—: 8—, 10— a 15—, kolejnice (1·50: 6—), hospodářské stroje (12— a 18—: 20— a 30—), nábytek (25— a 35—: 40— a 50—) a j.

**) První (provisorní) smlouvu uzavřelo Bulharsko s Anglií 14./26. listop. 1889; bylo tu dovozní clo zvýšeno z 8% na 8½% dle hodnoty. Smlouvou s Rakousko-Uherskem z 5. led. 1895 bylo dovozní clo zvýšeno na 10½%. — Dle čl. VIII. berlínské smlouvy z r. 1878 mělo zatím Bulharsko zachovati v platnosti veškeré smlouvy, jež různé státy byly dříve s Tureckem učinily a jež byly dosud v platnosti; vůči signatárním mocnostem měla platiti „věčně“ ve smyslu kapitulační doložka o největších výhodách. Teprve po vypření smluv s Tureckem (r. 1890) mělo si Bulharsko vymoci po případě změny přímým jednáním s jednotlivými státy, a pokud se tak nestane, měly platiti tyto smlouvy i nadále. Úplné formální svobody smluvní nabylo Bulharsko r. 1905.

1906 pouhá smlouva o největších výhodách. — S Rakousko-Uherskem mělo Bulharsko stále jen smlouvu o největších výhodách; jednání o podrobnou tarifní smlouvu nevedlo k cíli, poněvadž Bulharsku záleželo na povolení značnějšího kontingentu pro vývoz dobytka. Teprve 22. dub. 1912 byla s ním uzavřena prvá smlouva podrobná, ale nebyla do vypuknutí války ratifikována. — S Tureckem učinilo Bulharsko (5./18. července a 21. říj. 1900) smlouvu o přednostních clech; dle ní neplatilo zboží z Turecka při dovozu cla, mimo mýdlo, kůže vydělané a surové a zboží bavlněné, jež platily 8%ní clo, kdežto dovoz soli, tabáku a lihových nápojů byl z důvodů fiskálních vyloučen. Tato smlouva byla r. 1906 poněkud upravena, ale v podstatě zůstaly výhody obou zemí ve vzájemném styku u přirovnání s ostatní cizinou zachovány. Nyní má Bulharsko nebo mělo před vákou podrobné smlouvy tarifní: s Belgií (16./29. srpna 1908), s V. Británií (z 26. list./9. pros. 1905 a dodat. z 27. led./9. ún. 1909), s Francií (z 31. pros. st. sl. 1905), s Itálií (z 31. pros. st. sl. 1905 [24. květ./6. června 1911]), s Německem (z 1. srp. 1905 [z 29. září 1911]), s Tureckem (z 6./19. ún. 1911). Pouhé smlouvy o největších výhodách učiněny s Černou Horou, Dánskem, Nizozemím, Norskem, Portugalskem, Rakousko-Uherskem, Rumunskem, Ruskem, Řeckem, se Spojenými státy severoamer., se Srbskem, Španělskem, Švédskem, Švýcarskem.

Posléze vydaný celní tarif Černé Hory z 15./28. led. 1905 má dvojí sazby: maximální (obecné) a minimální (pro státy smluvní). Uvádí celkem jen 38 tarifních čísel (dovozních); sazby jsou stanoveny většinou dle hodnoty a mají spíše povahu cel fiskálních. Smlouvy obchodní s cizinou byly mimo smlouvu se Srbskem z 1. ledna 1905 ve směr jen o největších výhodách, a to s Belgií, V. Británií, Bulharskem, Francií, Itálií, Německem, Nizozemím, Rakousko-Uherskem, Ruskem, Řeckem, Švýcarskem, Tureckem.

Zvláštní byly poměry ve státech: Turecku, Egyptě, Marokku a částečně v Číně. Tu byla cla ve smyslu kapitulační (srovn. o nich str. 130) stanovena mezinárodní dohodou zúčastněných států, aby nekladly se mezinárodnímu obchodu překážky, a změna sazeb celních byla rovněž vázána na jejich schválení.

V Turecku byla také ještě vybírána vnitřní cla i za zboží, jež se dováží z jednoho přístavu do druhého (od r. 1902 2%ní). Přívozní cla byla v Turecku do 25. července 1907 8%ní (dle hodnoty); od tohoto dne bylo povoleno na dobu 7 let zvýšení cel na 11%. (U nás zákon z 23. září 1907, č. 236 ř. z., o změně „modu vivendi s Osmanskou říší“; v. též str. 203.) Tato cla mají, jak patrno, výhradně účel finanční. *)

*) Turecko činilo s evropskými státy původně smlouvy ve formě kapitulační (srovn. str. 130 a 139). Ve styku se zeměmi našimi prodlouženy byly dosavadní poměry mírem Požarevackým ze 27. července 1718; cla dovozní i vývozní byla 3%ní. Když pak Francie a Anglie ujednaly r. 1838 s Tureckem souhlasnou smlouvu (srovn. str. 142), kterou byla jejich příslušníkům zabezpečena v Turecku volnost pohybu, aby směli zboží kupovati, vyvážeti a dovážeti, domohlo se Rakousko smlouvou z 21. října 1839 týčích výhod, ale s tím, že v pěti hraničných provinciích tureckých zůstanou v platnosti ustanovení dosavadní, patrně příznivější; clo bylo zvýšeno na 5%. Dne 29. dubna 1861 učinily Anglie a Francie novou obchodní a

Egypt nabyl práva uzavíratí samostatné smlouvy obchodní firmám z 7. srp. 1879, a učinil vskutku některé smlouvy se státy evropskými, v nichž zvýšil dosavadní clo přívozní z 8% na 10%. Jak se utváří poměry jeho dále, není zatím možno předvídati.

V *Marokku* upraveny byly poměry po zrušení kapitulací jako v ostatních koloniích francouzských.

V *Číně* byla zavedena mezinárodní kontrola cel a vybírání cel svěřeno zvláštní mezinárodní kommissi, když musila Čína r. 1901 zaručiti celními příjmy odškodné za potlačení tamního „boxerského“ povstání Anglií a Francií. Vnitřní clo (likin, akciz) bylo zrušeno obchodní smlouvou s Anglií r. 1902 a s Uníí severoamerickou r. 1903; ale za to zvýšila Čína cla dovozní.

Ve *Spojených státech amerických* (severoamer.) vládne od let 1820. ostrý směr ochranářský. Vedl se tam sice zápas mezi ochranáři a liberalisty se střídavým štěstím po celé 19. století stále a ovládal a ovládá dosud veškerou politiku a volební zápasy representantů, ale celkem i za vlády liberalistů zůstávala a zůstala dodnes Unie silně ochranářskou vůči Evropě. Ochranářství toto, zprvu vlastně výhradně jen vůči Anglii, vzniklo hlavně po válce s Anglií (v letech 1808—1815), ježto zachytil se v té době přerušovaných styků s Evropou v Unii silný průmysl, podobně jako se stalo ve státech evropských po válkách Napoléonských v důsledku anglické blokády a kontinentální výluky. Průmyslovou oblastí byly tenkrátě však jen střední státy Unie, kdežto jižní státy bavlnářské (demokratické, federalistické) byly pro svobodu tržby, a rovněž severní státy byly spíše příznivci svobodné tržby, poněvadž v nich tehdy převládaly ještě zřetele obchodní, a teprve později přešly státy ty k industrialismu (republikáni, centralisté). Bezprostřední podnět k ochranářství vyšel jako v některých státech evropských z krise po r. 1815, a směr ochranářský zřejmě pronikl v tarifu celním z 20. března 1816; na tovary lněné, vlněné a bavlněné, na zboží kovové, porcelánové, skleněné a j. bylo uvaleno clo 25% hodnoty, na tovary kožené, papírové, na obleky a j. clo 30% a na mnohé jiné zboží uvalena cla specifická. (R. 1817 zavedena odvetná ochranná opatření domácí plavby vůči Anglii dle obdoby navigační akty.) Další zvýšení cel nastalo tarify z let 1818, 1824, 1825 a zvláště tarifem z r. 1828, který

plavební smlouvu s Tureckem, kterou jim dosavadní nabytá práva „navždy“ potvrzena. Obdobné smlouvy uzavřely pak i jiné státy: Belgie, Itálie, Nizozemí, Rusko, Španěly, Spojené státy severoamer. a později (22. květ. 1862) i Rakousko. Clo přívozní bylo ustanoveno na 8% hodnoty, kdežto vývozní clo 8% mělo se ročně o 1% stále snižovati až na 1% a podobně 3% clo přívozní mělo se postupně snížit na 1%. Jako ve všech uvedených dřívějších smlouvách jest i v této smlouvě doložka o největších výhodách. Smlouva s Rakouskem byla ujednána na 28 let (do 22. květ. 1890). Zároveň upraven dodatečnou aktou pohraniční styk s Bosnou a Hercegovinou. R. 1890 vypovědělo Turecko všechny smlouvy a chtělo nové smlouvy uzavíratí dle mezinárodního práva západoevropského, hodlaje mimo to zavést místo cel hodnotných cla specifická. Ale učiněna podrobná smlouva jen s Německem, a ani ta nenabyla platnosti, poněvadž jednání s ostatními zeměmi nevedlo k cíli a rovněž úprava celnictví, která měla předcházeti, se neprovedla. (Viz k tomu též smlouvu s Rakousko-Uherskem z 26. ún. 1909 na str. 272.) Zůstalo pak vše při starém. Také za války r. 1915 připravilo Turecko nový celní tarif se cly specifickými, ani ten však zatím nevešel v platnost.

podrobil značným clům i některé suroviny, jako vlnu, konopí, len a uhlí. Když nabyli později vrchu demokraté, nastal proud opačný a byla cla pone áhlu snižována, posléze tarifem z 3. břez. 1857, v němž sazby poklesly průměrem na 20% hodnoty zboží a nepřesahovaly v žádné položce 24%; ale propuklá krise téhož roku vyvolala odpor proti dalšímu snižování cel a nastal obrat. Za války občanské v l. 1860, byla cla zvyšována (r. 1862 průměrem na 37% hodnoty, r. 1864 na 47%) pod heslem opatření úhrad na výdaje válečné, ale zvýšení tato nesla se duchem ochránářským a — zůstala v platnosti i po válce. R. 1870 a 1872 byla sice některá cla mírně snížena, ale krise r. 1873 způsobila r. 1875 opětný návrat k bývalým sazbám. I v dalším tarifu z r. 1883 zůstaly v celku v platnosti dosavadní vysoké ochránářské sazby a byly pak ještě známým Mac Kinley tarifem (z 1. říj. 1890) stupňovány průměrem na 50% hodnoty, jen cla na výrobky průmyslu pevně v Unii zakotveného, zvláště tovarů železářských, byla snížena. Účelem této nově zostřené celní politiky bylo, Unii severoamerickou průmyslově úplně od Evropy odbaviti — v Německu si stěžovali, že utrpěl hlavně vývoz průmyslu textilního, lihovarského a papírnického — a rovněž domácí agrární výrobu chrániti vůči dovozu z Kanady; mimo to odstraněním finančních cel na kávu, cukr a j. mělo se působiti na jiné státy americké, aby se připojily v celní politice k Unii proti Evropě, dle hesla Monroe-ova „Amerika Američanům“. Jako prostředku bylo užito podmínky reciprocity i při sazbách autonomních. Byl totiž president zmocněn zprostiti cla třtinový cukr, melasu, kávu, čaj, surové kůže a jiné podobné zboží jen vůči těm zemím, které dle jeho názoru přístup vyváženým zemědělským a průmyslovým výrobkům ze Spojených států zbytečně neztěžují. Pod tímto nátlakem učinila většina středo- a jihoamerických států r. 1891 a 1892 vskutku s Unii smlouvy reciproční, kdežto vůči státům Haiti, Kolumbii a Venezuele, jež smluv s Unii neučinily, užito bylo proklamací presidentovou z 5. března 1892 cel diferenčních.

Když pak r. 1894 zvítězili demokraté a mimo to byl i úbytek výnosu cel snížením cel finančních způsobený nemile pocíťován, ježto se Unie začala vystrojovati válečně, provedena úprava tarifu Wilsonem, pozdějším (od r. 1913) presidentem (Gorman-Wilson bill ze dne 24. srpna 1894); byla tu opět zavedena cla finanční (na cukr a j.), kdežto cla na průmyslové suroviny, zvláště vlnu, byla většinou odstraněna, clo na železo sníženo, a rovněž cla průmyslová příslušných tovarů z uvedených surovin byla poměrně zmírněna; také byla poněkud snížena i cla na ostatní tovary, i na plodiny zemědělské. Celkem poklesly celní sazby průměrem o 10% u přirovnání s tarifem Mac Kinley-ovým. Ale toto snížení sazeb netrvalo dlouho. R. 1897 byl zvolen presidentem opětně Mac Kinley a nastalo (dle Mac Dingley bill z 24. června 1897) nové zostření sazeb, průměrem na 55% hodnoty, clo na vlnu bylo opět zavedeno, cla na dovoz tovarů vlněných a jiného zboží textilního bylo zvýšeno a mnohé zboží, dosud cla prosté, clo podroběno. Ba ochránáři šli tak daleko, že částečně jejich vlivem bylo zmařeno i uzavírání smluv na podkladě reciprocity se státy jiho-

americkými. Mac Dingley bill zavádí totiž trojí druh celních poměrů recipročních, jež president může dle svého rozhodnutí vůči cizím státům zavést: a) Může prominouti cla na kávu, čaj, boby tonkové (ve voňavkářství užívané) a vanilku a zavést cla v tarifu uvedená, když některý stát uvaluje na produkty Spojených států cla nebo jiné dávky, jež president považovati musí se stanoviska reciprocity za nerovná nebo nepoměrná. b) Může povolití vyčleně slevy celní na vinný kámen, kořalky a lihoviny, šumivá vína, vína obyčejná a vína pelyňková, obrazy a díla sochařská, učiní-li příslušná vývozní země se Spojenými státy smlouvu, v níž učiní vzájemné nebo rovnocenné slevy. c) Může se souhlasem senátu uzavíratí do 2 let smlouvy, v nichž se smějí platné autonomní celní sazby až o 20% snížití, po případě svobodu celní, jež u některého zboží jest stanovena, smlouvou zmocněním mířilo se na státy jihoamerické, aby se jejich odpor proti panamerikanismu zlomil, ale nemělo téměř účinku, mimo pro styky s Brazilií; druhým měla býti získána Francie a Itálie a podařilo se vskutku s nimi učiniti smlouvy (s Francií 28. květ. 1898, s Itálií 8. února 1900, s Portugalskem 22. května 1899). Také s Německem byla 10. června 1900 uzavřena reciproční smlouva dle způsobu b).*)

Dne 5. srpna r. 1909 vydán byl nový celní tarif Payne-Aldrichův; zachoval po většině vysoké sazby dosavadní, ba některé dokonce ještě zvýšil, jen u nepatrného počtu položek byly sazby zmírněny nebo clo úplně zrušeno. Jest vlastně tarifem minimálním, se sazbami dle hodnoty zboží, a to dle hodnoty tamní, nikoli trhu evropského, jehož se užívá jako celku vůči státům, s nimiž je smlouva o největších výhodách, kdežto vůči ostatním státům připočítává se k jeho sazbám 25%ní přírážka; mimo to má se počítati na zboží dovážené po neamerických lodích další přírážka 10%, pokud platné obchodní a plavební smlouvy tomu nepřekážejí, jak již starší celní zákony, zvláště Dingley bill, stanovily.**)

Návrat k mírnějšímu směru nastal r. 1912, kdy zvolen presidentem stoupenec směru demokratického, Wilson; provedené snížení cel tarifem Underwoodovým z 3. října 1913, průměrem se 40% hodnoty na 26%, dalo se pod heslem umožnění cizině dovoz, aby cizí zboží soutěžilo na trzích a rušilo monopolní diktování cen skartelovaných výrobců domácích. Zvláště bylo značně sníženo i dovozní clo na cukr. Ale přes to náležejí Spojené státy k zemím, jejichž sazby celní jsou z nejvyšších (srovn. str. 57).

*) Pro styk Spojených států s Německem po r. 1871 platila smlouva o největších výhodách s Pruskem r. 1828 uzavřená. Když však začaly Spojené státy prováděti ostřejší boj proti smlouvám a doložkám o největších výhodách a povolily jen Francii ústupky u b) zmíněné, přiznalo jim Německo smlouvou z 10. června 1900 tytéž smluvní sazby celní, které platily pro Belgii, Itálii, Švýcarsy, Rakousko-Uhersko, Rumunsko, Srbsko a Rusko. Zároveň odvolána prohibiční opatření proti dovozu amerického sušeného ovoce.

***) Tarif Payne-Aldrichův rozdvojił stranu republikánskou ve dvě; t. ř. insurgentí se přiklonili totiž v otázce snížení cel a v boji proti trustům k straně demokratické.

f) Příští obchodní politika Rakousko-Uherska, zvláště se zřetelem na obě poloviny říše; stanovisko zemí českých.

Úprava obchodních styků Rakousko-Uherska s cizinou velmi se ztěžuje vzájemným státoprávním poměrem obou polovin říše. Poměry vzájemných obchodních styků jejich jsou zůstaveny totiž dle čl. XII. uher. zák. 1867 a zákona z 21. pros. 1867, č. 146 ř. z. (rak.), volné jejich dohodě a upravují se dočasnými smlouvami. (Obchodní a celní spolek.) (§ 2 rak. zák. praví, že se „mají“ vzhledem ke společenství zájmů obou polovin říše občas ujednávatí stejné zásady v záležitostech obchodních, zvláště v zákonodárství celním, o nepřímých daních s průmyslovou výrobou úzce souvislých, o měně a minci a o opatřeních železničních, dotýkajících se zájmů obou polovin říše, aby tyto záležitosti mohly býti v obou polovinách říše dle umluvených zásad srovnale řízeny; kdežto uh. čl. XII. vyslovuje pouze ochotu v tomto směru.) Odtud se vyvozuje důsledek, že jsou oba státy Rakousko a Uhersko v záležitostech obchodních úplně samostatny a mohly by se nejen ve vzájemném styku zavéstí poměry jako mezi dvěma státy cizími, zvláště tedy že by mohla nastati celní rozlučka a mohla by se zavéstí mezi oběma státy i cla, ale mohly by oba státy i pro styk s cizinou stanovití zákony odlišné, na základě jichž by společný ministr vnějších záležitostí uzavíral smlouvy s cizími státy pro obě poloviny říše různé.*) Dosud podařilo se docílití dohody i v úpravě otázek vzájemných styků obou polovin říše se týkajících, i ve příčině základu pro styk jich s cizinou a byly totožny dosud příslušné zákony v obou polovinách říše vydané (r. 1867, 1878, 1887, 1899, 1907), jimiž se řečené záležitosti vždy pravidelně na 10 let upravily. Ale kam věci v budoucnu spějí, o tom výmluvně svědčí okolnost, že ve vyrovnání z r. 1907 nemluví se již o „rakousko-uherském společném celním území“, jako v dřívějších vyrovnáních, nýbrž o „územích obou smlouvu činících stran [jinde „států“], jež obvyklá jednotná celní hranice“, a „o celním tarifu v obou územích jako »smluvním« zavedeném a k vyrovnání připojeném“, a praví, že se shoduje „s autonomním tarifem platným pro království a země na říšské radě zastoupené a (s autonomním tarifem platným) pro země svaté koruny uherské“. I to je příznačno, že se tu možnost celní rozlučky výslovně připouští, byť i jen negativně, praví se totiž, že se obě smluvní strany zavázaly po dobu platnosti smlouvy a ve smyslu jejím, „celní čáry mezi sebou nezřizovati“. Státní a smluvní samostatnost Uherska i tím se nepřímou osvědčuje, že v otázce úpravy tarifů a provozu drah ve styku s Rakouskem dovolává se vyrovnání ob-

*) Pokud se týče vlivu obou států Rakousko-Uherska na uzavírání obchodních smluv, sjednává je ministr vnějších záležitostí, ale oba parlamenty je musí schváliti. Chce-li jedna polovina říše některou smlouvu vypovědětí, má podatí o tom zprávu druhé nejpozději 6 měsíců před vypršením smluv a nedosáhne-li se dohody, má ministr vnějších záležitostí smlouvu vypovědětí, i když toho žádá jen jedna polovina říše. (Všeobecný celní tatrif z r. 1906 byl vydán ve smyslu čl. XXV. celní a obchodní jednoty s Uherskem výslovně na dobu platnosti této jednoty, t. j. do konce r. 1917 (čl. XXII cel. zákona z 13. ún. 1906).

dobných ustanovení obchodní smlouvy Rakousko-Uherska s Němcem. (Srov. str. 107.) Konečně je pro příští úpravu styků s cizinou závažno, že trvání všech obchodních smluv od r. 1906 ujednaných ustanoveno do konce roku 1917, tedy do téže lhůty, po níž platí vyrovnání z r. 1907; také privilegium banky Rakousko-uherské bylo později (r. 1910) jen do téže lhůty prodlouženo, ve vyrovnání z r. 1907 stala se však i zásadná dohoda o tom, že by si oba státy trvajících vzájemných závazky platily dle měnné jednotky korunové, kdyby r. 1910 nedošlo k prodloužení privilegia banky a oba státy se v záležitostech měny rozloučily.

Ale ač tlak politický, který se o předešlých vyrovnáních ve směru hospodářského osamostatnění Uher rostoucí měrou uplatňoval, bude i příště silný, přece jen rozhodující vliv na úpravu vzájemných celních poměrů obou států mocnářství i úpravu jejich vůči cizině budou mít zřetele hospodářské. Hlavní otázkou jest, v čem liší se hospodářské poměry obou států a pokud má tato různost hospodářských zájmů dosah na jejich tržební styky s cizinou?

Odpověď je v hrubých rysech známa. Rakousko pokročilo v industrialisaci mnohem dále, zvláště v zemích českých, než Uhersko. Svědčí o tom nejlépe poměr počtu osob výdělkově zaměstnaných v zemědělství a v průmyslu:

	Osoby výdělkově činné (v % osob vůbec výdělkově činných)		v Rakousku		v Uhrách	
	r. 1890	1900	1910	1890	1900	
v zemědělství	62·41	58·16	(-4·25)	53·08	(-5·08)	71·0 69·7 (-1·3)
v průmyslu	20·02	20·87	(+0·85)	22·64	(+1·77)	12·4 13·6 (+1·2)

V Rakousku byla r. 1900 činna průmyslově více než $\frac{1}{5}$ obyvatelstva, v Uhersku o něco více než $\frac{1}{8}$.

Tato povaha Rakouska jako země spíše již průmyslové a Uherska jako země agrární obráží se i v jejich tržebních bilancích, i v podrobnějších položkách jejich vývozu vzájemného, i do ciziny. Byly totiž příslušné obraty tržby (speciální a řízení zušlechťovacího, bez obrátů drahých kovů): (Viz tabulku na str. 233.)

Povaha Rakouska jako země průmyslovější u přirovnání s Uherskem jeví se jednak vyššími obraty dovozu i vývozu (viz oddíl II. a III.), jakož i vyšší passivitou tržební bilance.

Ještě výmluvněji vyniká průmyslová povaha Rakouska, rozduží-li se vývoz i dovoz na oddíly: tovary, polotovary a suroviny; je tu patrné, že dováží Rakousko hlavně suroviny (hojně i z Uherska) a vyvází tovary (velmi mnoho i do Uherska). Uvádíme za příklad r. 1912 (obraty obchodu speciálního a řízení zušlechťovacího, bez průvozu a bez obrátů drahých kovů). (Viz tabulku na str. 234; obraty Rák.-Uh. za r. 1913 a 1914 viz pod čarou na str. 236.)

Tržební bilance (tržby speciální, včetně řízení zůšlechťovacího, bez obrátů drahých kovů).

R.	I. Rakousko-Uherska s cizinou.		II. Rakouska s cizinou (včetně Uherska).		III. Uherska s cizinou (včetně Rakouska).		IV. Rakouska s Uherskem.			
	Dovoz do R.-U.	Vývoz z R.-U.	Převaha dovozu (-) n. vývozu (+)	Dovoz do R.	Vývoz z R.	Převaha dovozu (-) n. vývozu (+)	Dovoz z U.	Vývoz do U.	Přev. vvv. R. do U. (+) n. dovozu R. z U. (-)	
1900	1748	2061	+312	2454	2590	+135	1100	921	885	36
1901	1694	1981	+286	2367	2510	+142	1101	901	873	27
1902	1770	1999	+229	2464	2518	+54	1123	944	873	70
1903	1936	2236	+300	2606	2765	+159	1177	944	903	41
1904	2111	2181	+70	2785	2811	+26	1233	993	974	18
1905	2213	2390	+177	2867	3017	+149	1337	988	1003	14
1906	2411	2598	+186	3159	3387	+228	1524	1082	1190	108
1907	2587	2658	+70	3436	3545	+109	1617	1204	1262	58
1908	2467	2389	-77	3304	3210	-94	1526	1164	1199	34
1909	2821	2475	-346	3637	3411	-225	1776	1286	1306	19
1910	2929	2587	-342	3792	3588	-204	1827	1294	1396	101
1911	3275	2582	-692	4125	3724	-400	2059	1377	1532	154
1912	3669	2926	-743	4532	4042	-489	2176	1457	1582	124
1913	3508	2987	-521	4322	4007	-315	2049	1380	1483	103
1914	2829	2165	-664	—	—	—	—	—	—	—

(Statistika Uherska uvedena jest dle dat rakouských. — Obraty r. 1914 dle časopisu „Handelsmuseum“ s cenami z r. 1913.)

D o v o z r. 1912 (v obchodě speciál. a říz. zůslechťovacíim, bez obrátů drahyých kovů)

	Rakouska		Uherska		Rakouska		Uherska		R.-U. do cel. ciziny
	Rak.-Uh. z celní ciziny	z ciziny, včetně Uherska	z celní ciziny	z Uherska	z ciziny, včetně Rakouska	z celní ciziny	z Rakouska	z Uherska	
Suroviny T	2006	2511 (55.4%)	1705	805 (55.3%)	464 (22.5%)	301	163 (10.3%)	961	
Polotovary	574	650 (14.3%)	549	101 (6.9%)	250 (12.1%)	25	225 (14.3%)	511	
Tovary	975	1370 (30.3%)	819	550 (37.8%)	1349 (65.4%)	156	1193 (75.4%)	1261	
Úhrn	3555	4532 (100.0%)	3074	1457 (100.0%)	2063 (100.0%)	482	1581 (100.0%)	2733	

V ý v o z r. 1912 (v obchodě speciál. a říz. zůslechťovacíim, bez obrátů drahyých kovů)

	Rakouska		Uherska		Rakouska		Uherska		R.-U. do cel. ciziny
	do ciziny, včetně Uherska	do celní ciziny	do Uherska	do ciziny, včetně Rakouska	do celní ciziny	do Uherska	do Rakouska		
Suroviny	946 (23.4%)	782	163 (10.3%)	984 (56.9%)	179	805 (55.3%)	805 (55.3%)		
Polotovary	664 (16.4%)	438	225 (14.3%)	174 (10.0%)	73	101 (6.9%)	101 (6.9%)		
Tovary	2432 (60.2%)	1239	1193 (75.4%)	572 (33.1%)	22	550 (37.8%)	550 (37.8%)		
Úhrn	4042 (100.0%)	2460	1582 (100.0%)	1730 (100.0%)	274	1456 (100.0%)	1456 (100.0%)		

Tržební bilance

	Rakouska		Uherska		Rakouska		Uherska	
	ve styku s Uher- skem	s celní cizinou	s cizinou, včetně Uherska	ve styku s Ra- kouskem	s celní cizinou	s cizinou, včetně Rakouska	s cizinou, včetně Rakouska	
Suroviny	-642	-923	-1565	+642	-122	+520	+520	
Polotovary	+124	-111	+13	-124	+48	-76	-76	
Tovary	+643	+420	+1063	-643	-134	-777	-777	
Úhrn	+125	-614	-489	-125	-208	-333	-333	

(Mezi polotovary počítá naše statistika mimo jiné: přízi, papírovinu, vydělanou kůži, cement, vosk, tuky, tučné oleje, léčivé a voňavkářské látky, barviva a třísliiva, dehet a j.)

U Rakouska tvořily r. 1912 dovezené suroviny více než polovici obrátu dovozu, kdežto vyvezené tovary tvoří $\frac{3}{5}$ obrátu vývozu; Uhersko dovezlo v témž roce surovin jen něco přes $\frac{1}{5}$ obrátu a téměř $\frac{2}{3}$ úhrnu obrátu dovozu byly tovary, vyvezlo pak surovin téměř $\frac{3}{5}$ úhrnu obrátu vývozu. Panuje tedy u obou zemí poměr protilehlý. Z dovezených surovin do Rakouska jsou $\frac{2}{5}$ z Uherska, z vyvezených tovarů z Rakouska jde $\frac{1}{2}$ do Uherska; naopak ze surovin vyvezených z Uherska jde přes $\frac{4}{5}$ do Rakouska a z dovezených tam tovarů je téměř $\frac{9}{10}$ z Rakouska. Ryzí vývoz tovarů z Rakouska do Uherska, t. j. po odečtení opačného vývozu tovarů (ale mimo mouku), byl r. 1912 911 mill. K; ryzí dovoz surovin z Uherska byl 642 mill. K, mouky 268 mill. K, úhrnem 910 mill. K, tak že se obé vyvažuje, a zbývá Uhersku uhraditi hotově jen 125 mill. K (asi tolik, kolik je ryzí dovoz polotovarů z Rakouska do Uherska). Platí tedy Uhersko Rakousku tovary hlavně surovinami a moukou.

Prve než utvoříme z těchto dat závěr, všimněme si ještě, které věci Uhersko do Rakouska hlavně vyváží a které tovary Rakousko vyváží do Uherska.

Největší položky dovozu Rakouska z Uherska r. 1912 byly:

	Dovoz do Rakouska r. 1912		Dovoz do
	z Uherska	z celní ciziny mill. K	celého R.-U. z celní ciziny
pšenice	110·4	1·1	111·5
žito	62·1	5·4	67·6
ječmen	44·8	0·4	45·2
oves	45·5	2·2	47·7
kukuřice	34·9	68·1	103·1
mouka a mlýnské výrobky ..	269·9	1·8	271·8
hovězí dobytek	160·7	14·9	175·6
vepři	90·8	9·5	100·3
koně	15·5	12·9	28·4 ... 13·6
drůbež a zvěř	26·5	3·8	30·3
vejce	14·7	65·7	80·5 ... 66·6
mléko	11·7	2·8	14·6
vepřové sádlo a slanina	24·2	3·1	27·4
máslo	7·5	13·0	20·5
tučné oleje	7·6	12·7	20·4
vino	67·2	7·6	74·9 ... 9·2
pálenky	10·7	1·4	12·1
maso, šunky a uzené zboží .	24·8	1·6	26·4
železné rudy	10·4	17·9	28·3
vlna	12·0	152·0	164·1 .. 162·0
atd.			

Úhrn, ... 1457·9

3074·2

4532·1

Dovoz obilí, luštěnin atd. a mouky (tř. VI. cel. tarifu, dovoz 587·4), dovoz dobytka (tř. VIII., 270·1), jiných zvířat (IX., 27·7), zvířecích produktů (tř. X., 46·2), tuků (XI., 38·0) a zboží potravinného (XIV., 36·1) tvoří úhrnem přes miliardu K (1005·5 mill.); přičte-li se ještě dovoz tabáku (V., 16·7), ovoce, zeleniny a pod. (VII., 43·6), tučných olejů (XII., 7·6), nápojů (XIII., 79·3), jest dán úhrn zemědělských produktů (mimo tř. XV., dříví, uhlí a koks, jichž Uhersko dováží z Rakouska více), totiž 1152·7 mill. K, t. j. 79% všeho dovozu z Uherska do Rakouska.

Naproti tomu dovoz průmyslových tovarů z Uherska do Rakouska je značnější u bavlněné příze (9·2 mill. K), bavlněných tovarů (22·6), konopné a jutové příze (2·6), vlněných tovarů (16·9), šatstva a prádla (4·5), kartáčnického a sířašského zboží (3·3), papíroviny (4·6), papíru (3·6), kaučuku a kaučukového zboží (2·3), voskovaného plátna a zboží z něho (4·2), kůže (20·1) a koženého zboží (6·9), kožišnického zboží (1·1), nábytku a součástí nábytku (5·0), dutého skla (1·1), lupkového a tyčového železa (3·9), železného plechu a ploten (4·9), železného zboží (11·9), mědi (1·5), mosazi (1·0), kovového zboží (mimo ze železa, 5·2), hospodářských strojů (1·8), dynam a pod. (1·8), elektr. lamp a pod. (1·1), škrubu (6·3), třaskavin a pod., torped (2·3), otrub (3·6) a pokrutin (1·4), úhrnem u těchto uvedených položek 154·7 mill. K, t. j. 11% všeho dovozu, kdežto dalších 10% zbývá na ostatní drobnější položky. Ale vývoz téměř všech těchto uvedených věcí je převážen dovozem jich z Rakouska, a to namnoze velmi značně, jak z dalšího přehledu je zřejmo (na str. 237), tak že ryzí vývoz, t. j. převahu vývozu nad dovoz příslušného zboží, vykazuje jen nepatrné množství tovarů a polotovarů, po případě průmyslových odpadků, totiž: příze konopná a jutová (2·6 proti 1·5), zboží sířašské a kartáčnické (3·3 : 1·9), papírovina (4·6 : 1·0), voskované plátno a zboží z něho (4·2 : 4·0), mosaz (1·0 : 0·6), škruba (6·3 : 0), otruby (3·6 : 1·0) a pokrutiny (1·4 : 0·4). Mimo to má značnější ještě převahu vývoz dříví (27·6 proti 24·0), železných rud (10·4 : 0), barviv a třísliv (2·5 : 1·3), raffin, petroleje, benzinu a pod. (6·9 : 5·3), konopí, lnu a odpadků jich (3·1 : 0·1), vlny (12·0 : 1·9), zlatých mincí (9·8 : 7·2), kostních odpadků (0·2 : 0·1) a hadrů (2·0 : 0·5).

Uvážíme-li ještě, že téměř všechny tovary Uherska vyvážejí se do Rakouska — do celní ciziny byla dodána r. 1912 jen 4% úhrnu jich vývozu z Uherska vůbec — vidíme, jak málo ještě pokročila industrialisace Uherska přese všechny výhody, jež se tam průmyslu poskytují, a jak i ten průmysl, který tam jest zaveden, má téměř výhradně odbytiště v Rakousku, právě tak jako Rakousko jest největším odběratelem vývozu surovin z Uherska (do Rakouska se jich r. 1912 vyvezlo 82%, do celní ciziny 18%) a polotovarů (vývoz do Rakouska 48%, do celní ciziny 42%)*.

* R. 1913 a 1914 byly obraty vnější tržby Rakousko-Uherska (srovn. též str. 17):

	r. 1913		r. 1914	
	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz
	mill. K			
Suroviny	1996·6	918·9	1665·7	743·3
Polotovary	498·8	527·7	415·3	398·0
Tovary	911·1	1323·1	747·8	1024·0
	<u>3406·5</u>	<u>2769·7</u>	<u>2828·8</u>	<u>2165·3</u>
Tržební passivum		—636·8		—663·5

Podrobněji vykazuje vývoz Rakouska do Uherska větší obraty u těchto položek:

	Vývoz z Rakouska r. 1912			Vývoz z celého R.-U. do celní ciziny
	do Uherska	do celní ciziny v mill. K	úhrnem	
cukr	14·2	168·1	182·3	254·1
kakao a čokoláda	9·8	1·4	11·2	
cukrovinky	8·3	2·0	10·4	
léčiva a voňavky	1·1			
surová nafta	18·6	0·1	18·7	
bavlněná příze	29·8	21·5	51·4	27·2
bavlněné zboží	245·1	130·3	375·4	123·5
lněné zboží	32·0	34·2	66·2	
jutové pytle	12·8	2·6	15·4	
provaznické zboží	3·1	2·3	5·5	
vlněné zboží	137·0	67·2	204·3	70·6
celohedvábné zboží	22·7	13·7	36·4	} 23·0
polohedvábné zboží	21·5	9·0	30·5	
klobouky pánské, chlapecké a fezy ..	13·7	17·4	31·2	
dámské klobouky	4·8	6·6	11·4	
deštníky a slunečníky	3·3	0·9	4·2	
šatstvo a prádlo	83·9	47·0	130·9	
papír	22·9	21·5	44·5	} 60·8
papírové zboží	13·1	11·7	24·8	
kaučuk a zboží kaučukové	12·0	18·8	30·8	21·1
kůže	62·7	20·2	83·0	23·5
kožené zboží	45·1	54·3	99·4	57·9
nábytek a části nábytku	22·6	23·7	46·3	
duté sklo	10·0	36·7	46·7	} 77·7
zrcadla a tabulové sklo	9·6	2·8	12·5	
porcelánové zboží	5·9	14·4	20·3	
surové železo	12·5	4·8	17·3	
železné zboží	78·8	78·4	157·2	
tyčové železo	16·8	10·0	26·8	
železný drát	4·7	2·3	7·0	
železné plechy a plotny	8·3	7·0	15·3	
kovové zboží (mimo ze železa)	34·8	72·2	107·0	66·1
kotly a pod. přístroje	7·2	3·0	10·3	
hospodářské stroje	13·9	13·5	27·4	
dynamy a pod.	7·8	1·4	9·3	
automobily a pod.	4·2	8·2	12·5	
hudební nástroje a jejich součásti ..	7·0	5·9	13·0	
fermeže	6·3	0·7	7·1	
mýdlo	10·0	2·0	12·1	

atd.

Úhrn ..... 1582·6   2460·0   4042·7

Na prvý pohled je tu zřejma převaha vývozu textilních a konfekčních tovarů; uvedené zde položky „bavlněná příze“ až „šatstvo a prádlo“ samy dávají úhrn 606·6 mill. K, t. j. 38% všeho vývozu Rakouska do Uherska; odečte-li se dovoz týchž druhů zboží z Uherska do Rakouska (56·8 mill. K), tvoří ryzí vývoz u uvedených položek 35% úhrnu všeho vývozu Rakouska do Uherska. (Připočtou-li se i ostatní menší položky uvedených celních tříd XXII.—XXVI., byl úhrn vývozu do Uherska 634·8 mill. K, dovoz z Uherska 88·3; ryzí vývoz tvořil rovněž 35% úhrnu všeho vývozu). Další význačnou skupinu vývozu tvoří železo a železné zboží, totiž 121·3 mill. K, a ryzí vývoz jest 99·9 mill. K; hrubý vývoz jest 7·7%, ryzí vývoz 6·3% úhrnu vývozu do Uherska. Důležitou položkou vývozu jest dále jiné kovové zboží, pak stroje a přístroje atd. Celkový úhrn vývozu všeho kovového zboží i surovin (třídy XXXVIII.—XLIV. celního tarifu) byl r. 1912 338 mill. K, t. j. 21% úhrnu vývozu do Uherska, ryzí vývoz byl 267 mill. K (17%). Dále jde po řadě vývoz koží (vydělaných) a koženého zboží, pak papír a papírové zboží, nábytek, sklo a porcelánové zboží, cukr, mýdlo atd.

Více než polovice vývozu z Rakouska jde do Uherska, jest u těchto druhů zboží tudíž rakouský průmysl na tento vývoz odkázán: u příze bavlněné (vývoz do Uherska tvoří 58% úhrnu vývozu Rakouska vůbec, ale dovoz do celého mocnářství byl 37·1, vývoz 27·2, tudíž schodek 9·9), u bavlněných tovarů (65%), u pytlů jutových (71%), provaznického zboží (57%), u vlněného zboží (67%), u zboží celo- a polohedvábného (65%, dovoz do celého mocnářství byl 57·9, vývoz 23·0, schodek 34·9), u zboží konfekčního (54%), u papíru a zboží papírového (66%), u kůže (75%), zrcadlového a tabulového skla (77%), u železa a železného zboží (54%, dovoz do R.-U. 128·7, vývoz 99·9, schodek 28·8), u strojů a přístrojů (63%), u elektrických strojů a přístrojů (57%), u zlatého a stříbrného zboží (75%), u nástrojů a hodin (63%), u fermeží, barviv, léčiv a voňavek (62%), mýdla, svíček a voskového zboží (83%).

Z uvedených dat plyne, že se za nynějších poměrů Rakousko a Uhersko navzájem výhodně doplňují. Nastane-li rozluka, musilo by Rakousko hledati po případě jiné odbytiště pro své tovary, kdyby totiž uherská cla byla tak značná, že by vývoz do Uherska nebyl možný. Ale zavedení značnějších dovozních cel v Uhersku na rakouské tovary nebo dokonce týchž cel jako na tovary z jiných zemí dovážené bylo by sotva možné, poněvadž by na druhé straně mohlo Rakousko zavést vysoká cla na uherské suroviny. Že průmyslové tovary poměrně spíše snesou cla než suroviny a komu by mohly býti způsobeny těmito cly větší nesnáze, je jasno. Uhersko může sice Rakousku také svojí dopravní politikou ztěžovati pozemní vývoz tovarů do zemí balkánských a překážeti jeho dovozu některých tamních surovin, jež Rakousko bude s rozvojem industrialisace stále větší měrou potřebovati, ale Rakousko mohlo by naopak Uhersku působiti obdobné nesnáze při pozemním vývozu surovin do Německa a Dánska. Tíže by byly tím stavem zajisté zasaženy uherské suroviny, neboť při nich znamená dopravné poměrně značnější podíl ceny a zámořské země působí jim ostrou soutěž, než rakouské tovary, jež by mohly po případě získati odbytiště v sousedním Rusku. Že by se

za nových poměrů rychlejším chodem než dosud vzmohl v Uhersku průmysl, nedá se čekat; budou chyběti potřebné kapitály i schopní domácí lidé, nanejvýš snad by za ostřejší ochrany celní zakládaly závody z Rakouska podružné podniky v Uhrách poblíž hranic, jako činí podniky říšsko-německé v Čechách; z těch však země mnoho nemá, poněvadž majitelé zůstávají po delší dobu v cizině a zisky plynou za nimi rovněž do ciziny. Ale přes to musilo by býti i Rakousko při zavádění cel na suroviny, t. j. hlavně agrárních cel na pšenici, mouku, hovězí dobytek a vepře, vůči Uhersku velmi opatrně, poněvadž dovozu zemědělských plodin nutně potřebuje a zdražení jich znamená zdražení výroby průmyslové a vyvážených tovarů a ztížení jejich soutěživosti na trzích v cizině; ač pokud se pšenice a dílem i mouky týče, mohl by dovoz ze zámoří přes Hamburk a po Labi dále nebo přes Terst dobře dovozu z Uher konkurovati, kdyby se sazby drah přiměřeně upravily.

V Uhrách uvádějí za důvod rozluky i zřetel na státní finance uherské, domnívajíce se, že příjem z cel by mohli využiti více pro sebe než nyní. Kdežto prý nyní nemají z agrárních cel finance obou států ničeho, poněvadž se obilí z ciziny nedováží, a prospívají tato cla jen rakouským a uherským zemědělcům, opatřil by se uherskému státu průmyslovými cly vůči Rakousku zavedenými značný příjem, prý ročně 220—250 mill. K, a podobně stát rakouský získal by ve clech agrárních vůči Uhersku slušný peněz. U nás by agrární cla vůči Uhrám obilí již o mnoho nezdražila, poněvadž měli jsme v posledním čase ceny trhu světového, jak ještě se zmíníme, ale zdražily by se asi značně v Uhrách tovary z Rakouska dovážené, a je jasno, že by toto zdražení neprospěvalo tamnímu konsumu; ovšem, rakouskému průmyslu by se na tamních trzích soutěž s cizinou velmi zhoršila, a záleželo by mnoho na ostatních okolnostech, zvláště i na výši tamních cel vůči Německu a na úpravě dopravních sazeb, zda by si dovedl zdejší průmysl uherský trh zachovati. (Poněvadž se nyní z výnosu cel uhrazují společné náklady státní předem a zbytek se uhrazuje dle poměru kvoty [nyní 63·6% : 36·4%], rozvrhují se cla na oba státy rovněž dle kvoty, tak že Uhersko má z úhrnného ročního příjmu celního ročně přibližně 75 mill. K). Také na vybudování své soustavy daňové — společných poměrů týká se úprava daní nepřímých — mnoho v Uhrách spoléhají a četní tamní státníci (Wekerle a j.) se přimlouvali o rozšíření a usnadnění dosavadních vzájemných styků t. ř. řízením příkazovacím (Überweisungsverfahren), jimž se zachycují nepřímé daně vskotku pro ten stát, v němž příslušný zdaněný předmět byl zkonsumován.

Kdyby tedy přišlo k celní rozluce došlo, byla by nutna v Rakousku a hlavně v Uhersku velmi silná brzda zamýšleného hospodářského separatismu, a musil by se spor řešiti vzájemnými ústupky. Zvláště v prvním období smluvním sotva by bylo možno zavéstí vzájemná cla obou států táž jako vůči ostatní smluvní cizině. Toho náhledu jsou umírněnější strany v Uhrách, které si slibují sice rovněž od rozluky záchranu finančního hospodářství státu uherského a nápravu v národohospodářských poměrech platebních vůči cizině, ale přes to posuzují rozluky s ostatních hledisk velmi opatrně. Vždyť i zřejmě doznávají, že se téměř všem podnikatelům v Uhrách za nynějších poměrů velmi

dobře vede a že soukromohospodářské jejich zájmy a snad i přirozená setrvačnost v daných poměrech činí je mnohdy i odpůrci rozluky.*)

Ale ať se v podrobnostech utváří poměry jakkoli, tolik je jisto, že by se spor mezi Rakouském a Uherskem soustředil na otázku dovozních cel v Rakousku na pšenici, mouku, hovězí dobytek, vepře a víno, a na otázku dovozních cel v Uhrách na zboží textilní a konfekční, železo a železné zboží, jiné kovové zboží, strojnické výrobky, zvláště i hospodářské stroje, papírové zboží, kožené zboží, na výrobky chemického průmyslu, na nábytek, sklo. —

Uvolní-li se celní jednotu mezi Rakouskem a Uherskem, bude nový stav míti rozhodující vliv i na smlouvy obou těchto států vůči cizině.

Rakousku u záleží dle nynějších poměrů v první řadě na úpravě poměrů s Německem a zeměmi balkánskými.

Zůstavíme-li stranou theoretické rozklady o možnosti a důsledcích těsného sloučení s Německem v otázkách hospodářské politiky, zvláště otázku celní jednoty s ním, o nichž jsme se již na několika místech zmínili, a posuzujeme dosavadní styk tržebný obou těchto států, vidíme, že největší položky rakouského vývozu do Německa (německého dovozu z Rakouska) a říšskoněmeckého vývozu do Rakouska (rakouského dovozu) jsou:

*) Fr. V a s, navrhuje (Der österr. Volkswirt, roč. VI., čís. 20), aby po příští rozluce nastalo přechodní období 20 až 25 let, v němž by se úplná celní samostatnost obou států zatím připravila. V tomto přechodném údobí zaváděla by se po skupinách v obdobích 4, později 3 let, průmyslová cla vůči smluvní celní cizině, platná také pro styk Rakouska s Uherskem. Sestavily se by totiž skupiny příbuzných odvětví průmyslových s roční hodnotou výroby po 250 mill. K a v nich by se v jedné po druhé zaváděla postupně dle předem ustanoveného plánu cla ve smyslu doložky o největších výhodách, tak že by v Uhersku mohli budovati jednotlivá odvětví průmyslová postupně, a tím by snáze byli s to věc zmocí. V Rakousku zavedla by se však agrární cla vůči Uhersku na všechny druhy plodin ihned, poněvadž skupinové zavádění cel není možné, ježto se dají snadno jedny plodiny druhými nahrazovati, ale sazby celní byly by jen část sazeb smluvních vůči cizině platných a stupňovaly by se poněmáhu rovnoběžně s cly průmyslovými v obdobích 4- a 3letých, až by po přechodném období 20—25 let dosáhly plně úrovně smluvních cel. (Obdobně chtělo Rakousko r. 1853 řešiti svůj přístup do Celního spłku něm., srov. str. 195.) — Tímto způsobem by se poměrně dobře posloužilo soukromohospodářským zájmům uherských i rakouských agrárníků a uherských průmyslníků, ale účet by nepochoybně zaplatil rakouský průmysl. Neboť jest mu slabou útěchou, že by jednotlivé skupiny průmyslové předem věděly, kdy bude jejich vývoz do Uher ztížen nebo znemožněn, kdyžť je poměrně velmi nesnadno hledati za dnešních poměrů náhradný trh jinde anebo kapitály v těchto odvětví chtrčící vybaviti a obrátiti jinam. Snad jest i správná prognosa, kterou v Uhrách o vývoji budoucích poměrů pronášejí, že rakouský průmysl bude čím dále tím usilovněji vrhati se na trh uherský, protože se mu jinde soutěž ztěžuje a v budoucnu snad ještě více zhorší, kdežto Uhersko poněmáhu přestane vyvážeti plodiny zemědělské a nebude tedy potřebovati odbytiště rakouského, tak že hrozí Uhersku ještě větší passivita vůči cizině než dosud, proti níž jest nutno včas se brániti; ale také Rakousko má své požadavky vůči budoucímu vývoji poměrů a bude je musiti včas hleděti uplatniti a nebude moci složiti ruce v klín vůči snahám v Uhersku. Jednu výhodu by navrhované řešení však mělo: že by nebylo třeba podrobného jednání o jednotlivé sazby celní, když by smlouva spočívala v podstatě na doložce o největších výhodách, ovšem, pokud bude lze v budoucnu smlouvy o největších výhodách udržeti a pokud tak komplikované řešení bylo by vůbec proveditelné.

Pohyb vývozního
zboží z Rak.-Uh.
do Německa 1912

Pohyb vývozního
zboží z Rak.-Uh.
do Německa 1912

	Vývoz R.-U. do Německa		Vývoz Německa do R.-U., je-li značnější			Vývoz R.-U. do Německa		Vývoz Německa do R.-U., je-li značnější	
	mill. K					mill. K			
Plodiny polního hospodářství a příslušného průmyslu:					zboží dřevěné atd. .	19·6		23·2	
obilí a slad ¹⁾	53·3		7·8		Produkty hornictví:				
luštěniny ²⁾	6·7				uhlí hnědé	76·1			
semeno jetelové a j. ³⁾	32·2		14·3		„ kamenné	7·5		173·7	
chmel	26·5		0·6		minerální oleje su-				
ovoce ⁴⁾	22·5				rové ¹⁰⁾	39·9			
mouka	2·0				ozokerit	2·9			
otruby	8·3				paraffin	10·6			
pokrutiny	9·8				kaolin	7·0			
víno	3·3				minerální vody . . .	2·7			
Plodiny produkce živočišné a příslušného zemědělského průmyslu:					Průmyslové výrobky:				
hovězí dobytek ⁵⁾ ..	34·7				lněná a konopná pří-				
koně	4·5				ze ¹¹⁾	14·1		3·4	
drůbež a zvíř ⁶⁾	15·3				lněné tovary	5·1			
vejce	129·2				klobouky a šumpy ¹²⁾	7·7		3·3	
máslo	3·7				šatstvo a prádlo ..	8·7		8·1	
peří ⁷⁾	19·3		4·1		sklo a zboží skle-				
péřa ozdobná, upra-					něné	14·9		7·2	
vená	5·1				pivo	9·9			
kožišiny, surové a					barviva a třísliiva				
nevydělané kůže ⁸⁾	67·8		25·1		(mimo barviva deh-				
vlasý a štětiny . . .	12·0		5·1		tová)	4·7			
vlasové sítky	1·1				tabák a tabákové				
měchýře a střeva .	3·4		3·3		výrobky ¹³⁾	7·0			
Produkty lesnické:					obrazy ¹⁴⁾	4·6		3·3	
dříví k zpracování ⁹⁾	113·8				atd.				
					Celkový úhrn veške-				
					rého vývozu nebo				
					dovozu ve styku				
					s Německem ¹⁵⁾ . .	1141·0		1441·4	

Z úhrnu veškerého rak.-uh. vývozu do celní ciziny r. 1912 K 2926·6 (100%) připadá na uvedený vývoz do Německa 39%, a z úhrnu veškerého rak.-uh. dovozu z celní ciziny K 3669·8 (100%) připadá na dovoz z Německa 39·3%.

¹⁾ Podrobněji: vývoz ječmene 36·6 (r. 1913 26·9), sladu 16·5 (16·9); dovoz žita 5·4 (0·7). — Dovoz z Německa uveden bez sladu. — Dle říšskoněm. statistiky byl dovoz do Německa (v mill. M): u sladového ječmene 29·6, sladu 12·7. — ²⁾ Boby 3·9 mill. M (5·5 mill. K). — ³⁾ Červené jetelové semeno 6·4 mill. M; vývoz z Německa semena řepy cukrovky 6·4 mill. M. — ⁴⁾ Jablka (čerstvá) 3·7 (r. 1913 7·5),

Z uvedeného přehledu vývozu Rakousko-Uherska do Německa, jasně proniká agrární povaha Rakousko-Uherska u přirovnání s Německem, a to pořád ještě dosti neracionální výroba prvotná, ježto vyvážíme namnoze hrubé suroviny a plodiny (dříví, peří, kožišiny a kůže, surové oleje minerální, kaolin) a jen menší měrou zemědělské plodiny ušlechtlejší, cennější, nebo výrobky zemědělského průmyslu (slad, chmel, ovoce, víno, dobytek, drůbež, vejce, máslo a j.). Zároveň však z výčtu vývozu plodin výroby prvotné jest zřejmo, že jde tu po většině o plodiny, jež pro svou jakost budou vždy na světovém trhu hledány (ječmen, slad, chmel, ovoce, minerální vody a j.), nebo o plodiny, jichž cena bude stoupati, poněvadž budou stále vzácnější (dříví, tříslika), anebo o odpadky, jež bychom ani neměli do ciziny prodávati, nýbrž je měli hleděti spotřebovati doma (otruby, pokrutiny a j.). O vývoz těchto plodin nemusíme míti tudíž zvláštních obav, poněvadž téměř více na něm záleží Německu než nám, byť snad se i tvrdil opak, jako se stalo o posledním jednání s Německem o obchodní smlouvu r. 1905 ve příčině ječmene pivovarského, a není radno příliš dávatí znáti, že na položkách těch lpíme. I to je zajímavo, že jde tu u čelných položek o vývoz plodin z Rakouska, vlastně ze zemí českých (ječmen, slad, chmel, ovoce, drůbež, vejce, peří, hnědé uhlí, kaolin), a tato okolnost bude míti svůj význam, dojde-li k odluce Uherska. Vývoz průmyslových tovarů má vrch jen u nemnohých položek, a to jednak u odvětví průmyslových dávno u nás zakořeněných (průmysl lnářský, sklářský), nebo u průmyslu, který vítězí láci tovarů (konfekční průmysl) nebo jakostí (tabákový průmysl, u něhož jsou ostatně se zřetelem na monopol poměry mimořádné).*) U jiných odvětví průmyslových, u nichž vývoz Rakousko-Uherska do Německa je značnější nebo i vynikající, převažuje jej dovoz z Německa; v těchto položkách oboustranného vývozu křížují se protilehlé zájmy zdejšího a říšskoněmeckého průmyslu nejostřeji a o ně svede se asi při nastávající úpravě poměrů boj nejtuzší. Kdežto totiž u položek agrárního vývozu tvoří Rakousko-Uhersko přece jen v podstatě jakýsi protějšek průmyslovému Německu — agrární produkce

hruška a kdoule (čerstvé) 5·1, sušené švestky 2·4 mill. M. — R. 1913 vývoz čerstvých jablek, hrušek a kdoulí 23·1, ostatního ovoce 5·9, sušených švestek a jiného upraveného ovoce 5·5 mill. K. — ⁶⁾ Voli 22·4, krávy 3·2 mill. M. — ⁷⁾ Husy 4·1, kuřata 3·9, zabítá drůbež 3·5 mill. M. — ⁸⁾ Peří do peřin: surové 11·6, upravené 3·3 mill. M. — ⁹⁾ Surová kůže: hovězí 18·3 (dovoz 15·1), telecí 22·1, koží 3·5, kožišiny: surové 4·3, polo- nebo zcela vydělané 7·5 mill. M (dovoz 24·5). — ¹⁰⁾ Dříví: jedlové, nezpracované 38·8, podél rozřezané, neohoblované 14·6, dříví na dřevovinu 7·4, dříví drolové 4·1 mill. M. — ¹¹⁾ Petrolej rafinovaný 9·1, oleje k mazání 4·3 mill. M. — ¹²⁾ Lněná příze 11·5 mill. M. — ¹³⁾ Plstěné klobouky pánské 2·6 mill. M. — R. 1913 vývoz klobouků a štump 12·4 mill. K. — ¹⁴⁾ Cigarety 3·6 mill. M. — ¹⁵⁾ Dle říšskoněm. statistiky vývoz R.-U. do N. 7·8, vývoz N. do R.-U. 3·8 mill. M. — ¹⁶⁾ Dle říšskoněm. statistiky dovoz z R.-U. 829·7 a vývoz do R.-U. 1035·3 mill. M, což jest úhrnu veškerého říšskoněm. dovozu z ciziny r. 1912 mill. M 10691·8 (100%) 7·8% a veškerého vývozu mill. M 8956·8 (100%) 11·6%. Obraty r. 1913 byly: úhrn dovozu z ciziny mill. M 10.770·3 (100%), z Rak.-Uh. 827·3 (7·7%), úhrn vývozu do ciziny mill. M 10.096·5 (100%), do Rak.-Uh. 1104·8 (10·9%).

*) Naumann výslovně uvedl, že německý průmysl sklářský nutně potřebuje cel záchovných vůči nám, a naopak prý také náš průmysl konfekční jich potřebuje vůči Německu.

říšskoněmecká rakouským agrárním vývozem není dotčena: lesů je v Německu méně, ječmen sladový, ovoce se méně daří a pod. — jsou obě soustátí v oboru průmyslovém v mnohých oborech zřejmými soupeři. Nejlépe se dá vztah tento posouditi z přehledu dovozu čelných tovarů říšsko-německých do Rakouska a naopak.

	Pohyb vývozního zboží mezi Německem a R.-U. r. 1912		Pohyb vývozního zboží mezi Německem a R.-U. r. 1912	
	Čelný vývoz Německa do R.-U.	Vývoz R.-U. do Německa, je-li značnější	Čelný vývoz Německa do R.-U.	Vývoz R.-U. do Německa, je-li značnější
	mill. K		mill. K	
Plodiny polního hospodářství a příslušného průmyslu:				
len a koudel lněná ¹⁾ .	8·7	5·7		
zelenina	8·2	7·1		
Plodiny produkce živočišné a příslušného zemědělského průmyslu:				
vydělaná kůže ²⁾	50·8	5·8		
ryby čerstvé	6·9	2·7		
Produkty hornické a příslušného průmyslu:				
koks	22·5			
brikety	3·0	2·6		
surové kovy	72·8			
Průmyslové výrobky:				
bavlněná příze ³⁾	8·0	4·6		
bavlněné tovary ...	21·3	10·6		
hedvábné polotovary a tovary	39·3	11·2		
vlněná příze ⁴⁾	25·1	3·1		
vlněné tovary	18·7	9·7		
železo a železné zboží ⁵⁾	89·3	10·8		
plech, plotny, tyče atd., z nedrahých kovů (mimo železo)	5·1			
			kovové zboží (mimo železné ⁶⁾	19·7
			zlatnické a stříbrnické práce ⁷⁾	23·7
			stroje a přístroje (mimo elektrické ⁸⁾ ..	110·5
			stroje elektrické ⁹⁾ ..	37·0
			elektr. žárovky ¹⁰⁾ ..	4·7
			nástroje a hodiny ..	31·8
			automobily ¹¹⁾	11·6
			kameninové zboží ..	8·1
			hliněné zboží	9·1
			kožišnické zboží ...	25·1
			kůže vydělané	50·8
			kožené zboží ¹²⁾	22·6
			slaměné a lyčené zboží	8·6
			chemické pomocné hmoty a výrobky	40·9
			hnojiva všeho druhu ¹³⁾	14·6
			dehtová barviva ...	17·2
			celluloid a pod. ...	5·8
			filmy, hřebeny a j. z celluloidu a pod.	1·9
			dětské hračky	4·7
			lékařské přípravky a pod.	2·7
			papír	8·6
			zboží papírové	19·6
				2·9

¹⁾ Dle říšskoněm. statistiky len: vývoz 10·7, dovoz 4·2, koudel: dovoz 2·6 mill. M. —

²⁾ Kůže svršková 16·9 mill. M. — ³⁾ R. 1913 dovoz do Německa (pro nepříznivé poměry odbytové v Rakousku) 13·9 mill. M (21·6 mill. K); nití pro drobný prodej 4·3 mill. M. — ⁴⁾ Česaná příze, bílá, barvená, potíštěná, dvojvlnitá 5·7 mill. M. — ⁵⁾ Surové železo 6·9, kamna, roury atd. z kujného železa, zpracov. 7·4, krby, kamna atd. z litiny, zpracované 4·9, železo zlomkové a staré 5·6, surové železo lupkové, surové

knihy a časopisy ¹⁴⁾ .	50·2	13·5	Zesoučtu tohoto do- vozu i vývozu
hudebniny	2·0		2582·4 mill. K
atd.			(1864·9 mill. M)
Úhrn vývozu nebo			jest to..... 55·8% 44·2%
dovozu ve vzá- jemném styku obou			R. 1913: úhrn 2539·4
zemí	1441·4	1141·0	mill. K (1932·1
			mill. M), rozvrh *) 55·0% 45·0%

Veliká převaha průmyslového vývozu Německa do Rakousko-Uherska jest na první pohled zřejma, zvláště u průmyslu kovového a příbuzných oborů, pak u průmyslu chemického a obdobných odvětví. Úhrn čelných položek říšskoněmeckého vývozu v našem přehledu v oddíle vlastního průmyslu uvedených (4. skupina) tvoří sám již $\frac{2}{3}$ miliardy K a po odečtení protilehlých položek dovozních zbývá u nich ryzí vývoz přes $\frac{1}{2}$ miliardy K, což jest téměř 80% všech uvedených čelných položek vývozních; máme-li zřetel i na položky průmyslové výroby hutnické, nechybíme příliš, odhadneme-li poměr průmyslového vývozu Německa do Rakousko-Uherska na 90% všeho tamního vývozu do Rakousko-Uherska, ovšem, nepočítáme-li některé položky vývozu surovin, jako vlny, bavlny a j., jež jsou vlastně pro Německo položkami průvozními. (Dle říšsko-německé statistiky tvořil r. 1912 říšskoněmecký vývoz průmyslových polotovarů a tovarů do Rakousko-Uherska 65% [t. j. 7·5% všeho vývozu do ciziny] a vývoz surovin, potravin, poživatin a dobytka 35% úhrnného vývozu do Rakousko-Uherska; kdežto u dovozu z Rakousko-Uherska je poměr 30% polotovarů a tovarů [t. j. 11·7% veškerého vývozu Rakousko-Uherska do ciziny] k 70% ostatních věcí.)

Položky, u nichž by se zájmy zdejších a říšskoněmeckých vývozců nejvíce střetly, jsou: bavlněné tovary (21·3 : 10·6 mill. K), hedvábné tkaniny (19·7 : 7·9) a zboží (18·6 : 3·3), vlněné tovary (18·7 : 9·7), železo a železné zboží (89·3 : 10·8), kovové zboží mimo železné (19·7 : 16·7), stroje a přístroje, kůže, kožené zboží (22·6 : 13·7), kožišnické zboží (25·1 : 7·6), chemické pomocné hmoty a výrobky (40·9 : 27·8).

Ale ještě druhá obtíž hrozí při jednání o průmyslová cla s Německem. Za nových poměrů bude asi zápas o trh balkánský ostrý. Že

koleje a bloky 6·0 mill. M. — ⁶⁾ Zboží mosazné, ne hrubé (nářadí domácí, kuchyňské atd.) 5·7 mill. M. — ⁷⁾ Zlaté zboží 3·4 mill. M. — ⁸⁾ Stroje obráběcí 11·7, stroje jiné, podrobněji nejmenované 6·7 mill. M. — ⁹⁾ Elektr. zařízení osvětlovací, na převod síly atd. 4·8 mill. M. — ¹⁰⁾ Vývoz Německa do R.-U. dle říšskoněm. statistiky 4·0 mill. M. — ¹¹⁾ Osobní motorové vozy: vývoz z Německa do R.-U. 7·1 mill. M. — ¹²⁾ Kožené obuv s koženými podešvemi 6·4, sedlářské a brašnářské zboží 3·1 mill. M. (Dle rak.-uh. statistiky kožené obuv 3·3, kožené rukavičky 8·8 mill. K). — ¹³⁾ Thomasova moučka 10·2, superfosfáty 5·0, odlišné soli 4·2 mill. M. — ¹⁴⁾ Knihy: vývoz N. 21·4, dovoz 7·5 mill. M.

*) Dle říšskoněmecké statistiky byl rozvrh 57·2% a 42·8%. — Obraty ve styku se svobodnými přístavy Hamburkem a Bremami (r. 1913 vývoz R.-U. 101·2 a 5·6, dovoz do R.-U. 0·014 a 0·691 mill. K) nejsou v obraty započítány.

Vývoz z Rakousko-Uherska a dovoz do Rakousko-Uherska r. 1912 (obchod spec. a říz. zušlechť., v tisících K) ve styku:									
se Srbskem		s Rumunskem		s Bulharskem		evrop.		s Řeckem	
Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz
Maso (čerstvé)	5.054	—	—	—	—	—	—	—	—
Vlna	1.335	518	1.254	—	—	764	292	—	1.008
Měchyře a střeva	188	—	279	—	—	327	374	—	—
Peří	111	—	230	—	—	—	—	—	—
Vejce	—	—	1.465	—	3.013	—	—	—	—
Perly	—	—	—	—	—	1.851	—	—	—
Vosk	—	603	—	—	—	164	—	—	—
Houby mycí	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hedvábí	—	—	—	—	—	975	—	—	1.018
Produkty lesnické:									
Dříví	1.106	24.062	4.293	1.683	—	—	719	—	2.760
Klovatiny a pryskyřice ..	208	—	—	—	—	136	708	95	326
Valonky (duběnký), my- robalány	—	—	—	—	—	122	899	—	655
Produkty minerální:									
Minerálie (vůbec)	—	—	—	—	—	—	—	—	1.271
Uhlí (koks, rašelina)	2.274	78	1.409	290	—	—	—	—	1.140
Rudy:									
k železný	—	1.565	—	—	—	153	—	192	—
Minerál. oleje	—	—	985	—	—	—	—	—	—
Mořská pěna	—	—	—	—	387	—	—	—	—
Magnesia (a borax)	—	—	—	—	—	1.356	235	—	—
Kovy (nedrahé, sur.)	—	—	395	—	—	133	147	—	14
Žulové desky a j.	—	2.739	—	—	—	—	—	—	195
Minerál. vody	—	—	387	—	—	—	—	—	—
Tovary průmyslové:									
Bavlněná příze	2.904	—	7.744	2.249	—	2.685	1.301	—	237
Bavlněné zboží	2.115	—	11.565	3.036	—	18.162	5.065	—	746
Lnné zboží	253	—	806	392	—	—	113	—	—
Jutové tkaniny	223	—	2.903	781	—	—	274	—	—
Vlněná příze	—	—	595	—	—	—	—	—	—
Vlněné zboží	1.754	—	11.823	3.094	102	7.894	6.681	967	953
Hedvábné zboží	—	—	1.511	595	—	911	339	363	—
Železo a železné zboží ..	6.061	—	14.206	11.340	—	4.707	123	1.596	4.453
Kovové zboží (ostat.)	829	—	3.546	1.184	—	1.648	544	—	346

	se Srbskem	s Rumunskem	s Bulharskem	evrop.	Tureckem	s Řeckem
	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz
Plech z nedrahých kovů	—	1.012	—	510	—	—
Stroje mimo (elektr.)	—	—	—	3.646	—	—
Stroje (včet. elektr.)	3.750	12.046	—	—	—	—
Vozidla	3.195	—	—	264	—	—
Vozidla pro železnice	—	2.255	—	776	—	—
Nástroje	—	675	—	360	—	—
Lodi	—	2.944	—	—	—	—
Konfekční zboží:	1.400	4.883	—	10.444	—	281
klobouky	—	887	—	—	—	—
fezy	—	—	360	—	1.354	—
prádlo a šatstvo	—	(2.984)	1.572	1.999	1.228	244
Kaučukové zboží	—	1.277	—	541	128	—
Kožené zboží	1.736	2.273	—	837	—	—
Kuže a kož. zboží a pod.	—	—	1.397	—	877	—
Chemické výrobky a po- mocné hmoty	852	2.669	—	661	356	352
Barviva a třísliiva	165	—	—	—	—	491
Streché, třaskavé látky	—	1.499	2.479	—	—	—
Zápalné zboží, zvl. zápalky }	631	—	—	1.541	1.551	150
Cukr (hlavně rafin.)	834	—	3.511	28.027	11.068	8.242
Lh	164	—	—	586	—	17
Cement	—	—	—	580	—	79
Sklo a skleněné zboží	—	2.112	—	875	655	353
Zlaté a stříbrné zboží	—	653	—	—	—	—
Hliněné zboží	—	947	—	—	184	—
Dřevěné zboží	847	2.931	—	2.419	577	689
Papír a papírové zboží	855	846	—	4.997	1.232	884
Knihy a časopisy	172	427	—	—	—	—
atd.	—	—	—	—	—	—

Celkový obrat z Rak.-Uh.

r. 1912	46.229	40.848	144.973	102.479	51.604	15.927	105.077	42.147	35.595	31.177	24.829	22.266
r. 1913	55.519	22.748	127.990	95.653	38.646	10.963	102.838	38.082	57.625	29.610	35.234	21.390
Celkový dovoz z ciziny a vý- voz r. 1911 (v tisících M)	92.300	93.500	455.800	555.400	159.400	147.700	—	—	—	—	138.800	112.700

nám tento trh jaksi historicky,*) geograficky a dopravně politicky náleží, toť nesporno.

V posledních letech jevíly se tržební styky Rakousko-Uherska se státy balkánskými takto: (Viz tabulky na str. 245—247.)

Z úhrnných obrátů vnější tržby uvedených států a obrátů ve styku s Rakousko-Uherskem je patrno, že jen Srbsko bylo ve své vnější tržbě větší měrou odkázáno na Rakousko-Uhersko. Byly totiž příslušné obraty přibližně v tomto poměru procentním v průměru posledních tří let 1908—1911 (celkový vývoz u každé uvedené země = 100%, celkový dovoz rovněž = 100%):

ve styku:	Srbsko **)		Rumunsko		Bulharsko		Turecko (mimo Egypt)		Řecko***)	
	r. 1911 D.	V.	D.	V.	r. 1912 D.	V.	D.	V.	D.	V.
	procent									
s Rakousko-Uher.	36	38	25	6	25	11	21	11	13	10
s Německem ...	23	26	34	7	16	14	4	6	10	9
s Anglií	—	—	16	13	—	—	35	32	21	30
s Ruskem	—	—	—	—	—	—	6	—	17	—
s Belgií	—	—	3	27	—	—	—	—	—	—
s Francií	—	—	5	6	—	—	8	25	8	7
s Tureckem	—	—	4	5	—	—	—	—	10	—
s Itálií	—	—	5	12	—	—	7	5	—	—
atd.										

Ani u Rakousko-Uherska netvoří obraty se zeměmi balkánskými†) početně příliš význačný podíl jeho úhrnného obrátu vnější tržby, jak z těchto dat zřejmo: (Viz tabulku na str. 249.)

Vývoz do zemí balkánských byl r. 1912 celkem 13·8% úhrnného vývozu Rakousko-Uherska. (Vývoz Německa na Balkán je poměrně ještě menší, tvoří jen 3·5% úhrnného vývozu, vnější obchod Německa je však mnohem všestrannější.)

Ale závažnost otázky tržby se zeměmi balkánskými vězí jednak v tom, že země ty se teprve budoucně vyvinou ve výhodná průmyslová odbytiště a tvoří zároveň most k dalším zemím bližšího Orientu, jež jsou rovněž zeměmi budoucnosti, a jednak v té okolnosti, že některá

*) Do Pařížského míru r. 1856 ovládalo Rakousko obchodně celé vnitrozemí Balkánu; odtud teprve začíná jakási mezinárodní hospodářské dobývání jeho na úkor Rakouska. — V Rumunsku zaujalo Německo trvale prvé místo v dovozu od r. 1901.

**) R. 1909 vyváželo Srbsko hlavně (v mill. dinarů): pšenici (za 29·18), kukuřici (12·6), ječmen (7·5), hovězí dobytek (6·4), maso (3·2), kůže (3·2), suché švestky (2·2), vepře (1·12), drůbež (0·4), úhrnem za 65·7 mill. din. Z tohoto úhrnu připadalo (v mill. din.): na Rak.-Uhersko 29·1, Turecko 21·9, Německo 15·97, Belgie 9·9, Bulharsko 3·6, Itálie 3·0, na Francii 2·4, Rumunsko 2·2, Řecko 0·2, Anglii 0·1.

***) Specialitou řeckého vývozu jsou korintky (1/3 vývozu, kol 45 mill. fr.) a tabák (zvl. z nově získané Makedonie).

†) Černá Hora dováží do Rakousko-Uherska jatečný dobytek (r. 1912 za 0·798 mill. K), surové kůže a kožišiny (0·190), ovčí vlnu (0·102) a j.; přiváží od nás raffin. cukr (0·323), pšeničnou mouku (0·312), rýži (0·146), bavlněné zboží (0·402), vlněné zboží (0·130), šatstvo a prádlo (0·206), kůži a kožené zboží (0·178), mydlářské zboží (0·129). a j. Úhrn jejího vývozu do Rakousko-Uherska r. 1912 byl 1·204 mill. K, úhrn přívozu z Rakousko-Uherska 2·936 mill. K.

	Podíl v % na vnější tržbě (obchod spec. a zušl. řízení) R.-Uh. r. 1912	
	Dovoz R.-U.	Vývoz R.-U.
Německo	39·3	39·0
V. Britannie	7·0	9·1
Italie	4·5	8·5
Rusko (evropské)	6·2	3·4
Švýcary	3·3	6·1
Francie	3·4	3·0
Rumunsko	2·8	5·0
Turecko evropské	1·2	3·6
„ asijské	0·9	1·2
Srbsko	1·1	1·3
Bulharsko	0·4	1·8
Řecko	0·6	0·9
Ostatní země	29·3	17·1
	100·0	100·0

13·8

rakouská odvětví průmyslová, jež na Balkán exportují, mají mimo vývoz do Německa a Švýcar hlavně jen vývoz do zemí balkánských. A jsou to právě dosud naše nejdůležitější odvětví průmyslová, jimiž jsme se do světa probili; kdyby tu vývoz na naše nejbližší, nejpřirozenější odbytiště uvázl, byl by další jejich vývoj velmi citelně dotčen. Zboží, jehož se věc týče, jest na příklad:*)

Vývoz r. 1912 za mill. K

	do uvě- dě- ných zemí balkán. a asijsk. Turecka	do Německa	do Švýcar (u zvlášť význač. položek)	úhrn veškerého vývozu R.-U.
Bavlněná příze	17·1			27·2
bavlněné látky	40·6	10·6	58·1	123·5
vlněné látky	28·0	9·7		70·6
lněné a jutové tovary	6·5	5·1		28·7
hedvábné tovary a polotovary	3·3			77·2
cukr (raff.)	51·6		28·5	
kůže (vydělaná) a kožené zboží	13·6	19·6		81·4
železo a železné tovary a polotovary	45·8	10·8		158·0
kovové zboží (mimo železné)	8·0	16·7		66·1
stroje (i elektr.), nástroje	20·4			84·7 ¹⁾
vozidla	5·7			23·9

1) Úhrn se vztahuje na stroje, přístroje, nástroje, hodiny.

*) Dle Grünberga (Die handelspolitischen Beziehungen Österreich-Ungarns zu den Ländern an der unteren Donau, Lipsko 1902) činil roční průměr vývozu průmyslových tovarů let 1895—1900 do Rumunska 80%, do Srbska 83%, do Bulharska 93% úhrnu veškerého vývozu Rakousko-Uherska do těchto zemí; veškerého průmyslového vývozu Rakousko-Uherska šlo 7·79% na Balkán, nejvíce tovarů železných (20·42% úhrnného jejich vývozu) a vlněných (17·15%).

fezy	1:3			
klobouky	0:3			
konfekční zboží	16:7			} 101:9
šatstvo a prádlo	2:8			
papír a papírové zboží	10:3	9:0		60:8
chemické produkty a pomocné látky	4:8	27:8		52:4
střelné, výbušné a zápalné látky	7:8			20:0
dříví	30:7	113:8	15:1	290:0
dřevěné zboží	8:6	19:6		88:7
sklo a skleněné zboží	6:2	14:9		77:7
koně	11:5			32:2

Největší položky vývozu vykazuje průmysl textilní a konfekční, průmysl kovový, cukrovarský a chemický, mimo vývoz dříví a koní.

U h e r s k ý průmysl má zatím větší zájem na Balkáně jen u vývozu cukru, zboží bavlněného a zboží železářského, ač i on spoléhá na vývoz balkánský v budoucnosti; přes to však nebyla by snad v tomto směru obtížna s Uherskem dohoda o příštím jednání vyrovnávacím.*)

Nesnadnější bylo by dohodové jednání o Balkán s N ě m e c k e m. To vystupovalo na Balkáně, zvláště v Rumunsku a Bulharsku, v nejposlednější době jako velmi ostrý konkurent a nebude asi chtítí dobytých posic opustiti, pokud ovšem poměry po světové válce snad samy neučiní nějakých změn i v hospodářských stycích mezinárodních.

Jak vývoz Německa získával půdy v některých zemích balkánských u přirovnání s Rakousko-Uherskem, ukazují tyto obraty posledních let:

	Vývoz Německa (spec.)		
	r. 1910	1913	Vzestup
	mill. M		v %
do Rumunska	65:7	140:0	113:0
„ Bulharska	19:0	30:3	59:0
„ Řecka	15:1	24:3	60:0
„ Turecka (evr. i asij.)	104:9	112:8 ¹⁾	7:5
„ Srbska	19:1	19:4	1:5

	Vývoz Rak.-Uher. (spec.)		
	r. 1910	1913	Vzestup
	mill. M		(+) n. pokles (-) v %
do Rumunska	102:9	114:7	+ 11:4
„ Bulharska	31:2	29:8	- 4:4
„ Řecka	18:3	29:7	+ 62:2
„ Turecka (ev. i asij.)	127:0	149:2	+ 17:4
„ Srbska	37:3 ²⁾	53:2	+ 42:6

¹⁾ R. 1912; r. 1913 odstoupena Řecku Kréta a není přirovnání dobře možné. —

²⁾ R. 1911; r. 1910 byl vývoz abnormálně nízký 17:3 mill. K pro celní válku.

*) V l. 1891—1900 vyvezlo Uhersko do Srbska, Rumunska a do Bulharska průměrem ročně 11:9% úhrnu veškerého svého vývozu. Z úhrnného vývozu Rakousko-Uherska do těchto tří zemí připadalo v téměř období průměrem na Uhersko 35:7%

Nejvíce vzrostl říšskoněmecký vývoz do Rumunska a Bulharska. Do Rumunska vzmožil se od r. 1910 do r. 1913 zvláště vývoz těchto druhů kovových tovarů:

kamen, rour a pod. z kujného železa	(z 0·5 na 11·2 mill. K),
železných rour, válcovaných, tažených	(, 3·5 „ 8·4 „ „),
kujného železa v tyčích	(, 2·6 „ 5·0 „ „),
parních lokomotiv (pro koleje)	(, 2·0 „ 4·9 „ „),
nákladních vozů železničních	(, 0·3 „ 1·8 „ „),
zboží mosazného, ne hrubého	(, 0·8 „ 1·8 „ „),
motorů výbušných a pod.	(, 0·7 „ 1·5 „ „),
kolejnic pro dráhy	(, 0·4 „ 1·5 „ „),
železného drátu	(, 0·7 „ 1·3 „ „),
krbů, kamen z litiny	(, 0·5 „ 1·3 „ „),
dynam, elektr. motorů	(, 0·6 „ 1·1 „ „),
strojů a přístrojů cukrovarnických	(, 0·2 „ 1·1 „ „),
strojů mlynářských	(, 0·4 „ 0·9 „ „),

Velmi značnou položku vzestupu vykazuje také vývoz střelných patron (0·0 : 8·0), zapalovačů k střelám (0·0 : 4·3 a 0·0 : 2·2), střelného prachu (0·1 : 3·8) a dynamitu (0·0 : 0·8), tedy položek snad náhodných. Vývoz látek vlněných a železných pluhů naopak poklesl.

Vývoz Německa do Bulharska stoupl zhruba u týchž položek (u parních lokomotiv, strojů a přístrojů cukrovarnických, kamen a rour, motorů a j., pak u patron, zapalovačů, prachu) a poklesl rovněž u tovarů vlněných. *)

Také úsilí Německa o s r b s k ý trh bylo od r. 1910 velmi vytrvalé a pracovalo se v tomto směru všemi obvyklými prostředky: napodobovány pečlivě i v nejmenších podrobnostech rakouské tovary (brněnská sukna, česká plátna a j.), jejich balení a pod., organisována tam velmi čilá propaganda, řízená konsuly, zaváděny přímé kombinované tarify mezi pruskými železnicemi a společ. Deutsche Levantlinie a orient. železnicemi pro dovoz přes Turecko do Srbska. Hlavní vzestup dovozu říšskoněmeckého jest pozorovati u strojů a přístrojů, zvláště elektrických.

Ale poměry vývozu rakousko-uherského mohou se státi velmi kritickými, utvářeli se nepříznivě poměry odbytu ve V. Británii, Egyptě a v Indii; jsme totiž na tyto země u některých druhů zboží značně odkázáni. Čelné odbytové tovary do zmíněných tří zemí jsou:

(vývozu do Srbska 42·1%, do Rumunska 34·7%, do Bulharska 29·6%). Hlavně tam vyváží Uhersko výrobky průmyslové; v l. 1896—1910 připadalo průměrem na tovary průmyslové 68·2% veškerého uherského vývozu do řečených tří území (u Srbska 85·5%, Rumunska 80·0%, Bulharska 66·1%). Největší podíl na uherském vývozu má průmysl textilní, pak průmysl mydlářský a obuvnický.

*) Rovněž vývoz z Bulharska do Německa v posledních letech přikře rosti.

Vývoz R.-U. r. 1912

v mill. K

do V. Britannie do Egypta do Brit. Indie

cukru ¹⁾	126·5	(raff.) 1·8	(raff.) 24·6
zboží koženého	21·1	1·1	0·6
„ dřevěného	14·3	2·4	2·2
„ konfekčního	11·7	6·0	0·1
skla a zboží skleněného	8·9	0·9	14·3
zboží kovového (mimo železné zboží)	8·9	0·8	1·6
„ hedvábného	8·0	0·3	0·2
„ vlněného	4·4	3·1	2·6
„ hliněného	4·2		
chemických produktů a pomoc. látek	3·6		
příze lněné	3·1		
papíru a papírového zboží	2·8	2·9	4·3
zboží kaučukového	2·8	0·2	0·5
„ bavlněného	2·7	3·1	3·5
„ lněného	2·5		
žárovek a j. elektr. lamp	2·4		
atd.			
Úhrn vývozu	266·8	36·0	70·3
Z veškerého vývozu Rak.-Uherska			
do ciziny bylo to	9·1%	1·2%	2·4%
Z veškerého jeho vývozu průmyslo-			
vého (40% všeho) bylo to	22·75%	3%	6%
Vývoz Německa r. 1912 (mill. M): 1161·1		38·0	107·5
Z veškerého jeho vývozu bylo to ..	13%	0·4%	1·2%
Z veškerého jeho průmyslového vý-			
vozu (76% všeho) bylo to	17·1%	0·5%	1·5%

¹⁾ Úhrnný vývoz rafinovaný byl r. 1912 4·9 mill. q, a to: do Anglie (1 Německa) 2·031, do Terstu, Turecka, Řecka a Levanty 1·148, do Švýcar 0·648, do Brit. Indie 0·627 atd.

V. Britannie a Britská Indie jsou mimo Švýcary (28·5) a evrop. Turecko (28·0) našimi největšími odběrateli cukru, V. Britannie největším odběratelem zboží koženého (pak Německo [13·7]), jako odběratel zboží dřevěného jde druhá po Německu (19·6), zboží konfekčního je prvním největším kupcem, skla a zboží skleněného je Britská Indie největším odběratelem po Německu (14·9), pak jde pořadem V. Britannie, zboží hedvábného je největším odběratelem V. Britannie, rovněž žárovek.

Na tento stav věci, jakož i na okolnost, že náš vývozní obchod nedá se snadno internacionalisovati, musilo by Německo míti vážný zřetel, kdyby dojíti mělo k jednání o přátelštější úpravu vzájemných cel Rakousko-Uherska a Německa, na rozdíl od cel vůči ostatní cizině.

O tom, že by bylo možno zříditi z obou říší ryzí celní jednotu (ve smyslu Boscově, srovn. str. 140), v níž by nebylo mezicel vůbec, nemůže býti ani řeči, a neozval se za tuto úpravu ani jediný hlas, ale diskutovalo se o celní unii nevlastní, jež by pro vnitřní styk společného

celního území měla cla přednostní, výhodnější, než vůči ostatním zemím, a ovšem, jak celní unie nezbytně předpokládá, vůči ostatní celní cizině tarif jednotný, společný, po případě se sazbami dvojnými: nižšími pro sprátenou cizinu a vyššími pro země jiné.*)

Zkoumejme se stanoviska ryze věcného, jak by se asi dala tato otázka řešiti. Předpokládejme při tom, že by se Uhersko hospodářsky od Rakouska odloučilo, abychom stáli na stanovisku nejširším a řešili otázku principiálně.

Nejlépe bylo by vyjítí ze základny smluvních cel rakousko-uherských a říšskoněmeckých nyní platných, aby se zbytečně nerušil daný stav výrobních poměrů a cen i jejich vývoj, a musila by se tato smluvní cla v jednotlivostech přizpůsobovati se zřetelem na nové poměry.

Zájmy zemědělců v Německu, Rakousku i Uhersku daly by se jakož tak sloučiti a uspokojiti tím, že by se i pro styk svazový, i pro styk se zeměmi mimo svaz přesně zachovala nynější obilní cla smluvní, jež jsou u nás i v Německu táž jako sazby obecné, a zavedla se buď postupně nebo dokonce i najednou táž cla i ve vzájemném styku Rakouska s Uherskem, pokud by ovšem Uhersko vyšlo Rakousku vstříc ve clech průmyslových.

Poměry obilního trhu by zůstaly za nových poměrů v Německu úplně tytéž jako dosud. Ale ani na poměry v Rakousku nemělo by zavedení obilních cel vůči Uhrám značnějšího vlivu, poněvadž se ceny obilné již nyní trvale udržují o plnou sazbu celní a o dovozní výlohy nad cenami světového trhu, a jen za nejúrodnějších let nastává úleva cenová. Na příště by ovšem ani za velikých úrod ceny nepoklesly pod paritu dovozní; leč rostoucí organisace domácích producentů obilí by dovedla budoucně beztak i za dosavadních poměrů paralyzovati v těchto výjimečných případech vliv větší nabídky obilí na ceny. Aby ceny nepodražily značněji nad tuto nynější úroveň, v tom by bránila okolnost, že by byla zachována vůči cizině cla táž jako nyní, tak že by

*) Myšlenka celní unie Rakousko-Uherska s Německem není nová, jak obecně známo; od r. 1818 do let 1860. byla stále na přetřesu a v l. 1880. a 1890. objevila se znovu. Ze starších podrobnějších návrhů zmínky zasluhuje zvláště Schöfflův, z novějších Matlekovitsův. Schöffle chtěl tuto celní jednotu vybudovati dle obdoby smlouvy prusko-rakouské z 19. ún. 1853 (srovn. str. 195): vůči veškeré ostatní cizině měla se zavésti společná celní hranice a jednotné sazby celní, kdežto uvnitř měl býti mezi jednotlivými zeměmi obchod pokud možno většinou plodin úplně volný, pro ostatní zboží pak měly platiti sazby nižší než vůči cizině. Formálně měla býti unie uzavřena buď jako mezinárodní smlouva po způsobu jiných obchodních smluv, anebo jako smlouva státoprávní a měl se zřídití pro záležitosti celní a obchodní společný zastupitelský sbor delegátů, po případě společná delegace zástupců vyslaných jednotlivými zeměmi. Matlekovits (Die Zollpolitik) navrhl dokonce i podrobné znění příslušné smlouvy; jeho návrh je založen rovněž na zásadě, že „Rakousko-Uhersko a Německá říše tvoří celní unii o společném celním a obchodním území a společné celní hranici proti ostatní cizině“, a zboží do celního území unie dovážené podléhá v podstatě týmž sazbám celním, ať se dováží celním úřadem v Německu, nebo v Rakousku, nebo v Uhersku, kdežto dováželi se zboží z Německa do Rakousko-Uherska nebo opačně vyclová se různě: předměty monopolní, daní spotřební a cům finančním podrobené platí clo totéž jako při dovozu z ciziny, ostatní zboží buď cla neplatí anebo podléhá dávce vyrovnávací.

pro případ neúrody v Uhersku mohlo do Rakouska dodáváno býti obilí cizí, jako se ostatně již nyní v některých letech přede žněmi dělo, a rozdíl záležel by snad jen v horší jakosti a v poněkud vyšším dopravném. Ale ani v Uhersku nenastala by po zavedení obilních cel vůči Rakousku znatelnější změna cen a zůstalo by asi nynější mírné rozptýlení cenami v Rakousku a v Uhersku i nadále. Měly by sice ceny v Uhersku dle pravidelných předpokladů poněkud poklesnouti, ježto jsou země ty odkázány vývozem svým výhradně na Rakousko a zavedení cla v Rakousku mohlo by doháněti tamní vývozce, aby ceny snížili a nutili se zboží odbýti, ale tamní vývoz je tak organisován, že sotva lze očekávati pokles cen, zvláště když dobře v Uhrách vědí, že Rakousko je na dovoz z Uher jako na svůj nejprůhodnější pramen odkázáno.*)

Byla také nadhozena otázka, zda by se neměla řešiti souhlasně otázka dovozních listů ve všech třech uvedených zemích, kdyby nastalo nějaké sblížení celní mezi nimi. Ale ani tato instituce by na nynějších poměrech podstatně ničeho nezměnila, i kdyby zůstala v Německu v platnosti v dosavadním způsobu a v Rakousku a Uhersku se nezavedla.

Instituce ta má účel, jak podrobněji na jiném místě zmíněno, umožňovati vývoz přebytečných druhů a jakostí obilí domácího, aby nutným dovozem cizozemského obilí nenastalo na domácím trhu přeplnění, a udržovaly se ceny přes to na úrovni cen trhu světového, zvýšených o dovozní clo. Německo potřebuje dovozu americké pšenice do západních svých krajů i pro její jakost, i pro levnější dopravné; proto je na druhé straně nutno vyvéztí domácí pšenici do ciziny. Podobně potřebuje českého sladového ječmene pro jeho jakost a ruského ječmene krmného pro levnější dopravné do některých krajin; poněvadž dovozních listů lze užiti pro bezcelný dovoz i jiných druhů obilí, než na který byly vydány při dovozu, vyrovnávají se jimi schodky a přebytky všech druhů domácích plodin navzájem, i se zřetelem na příhodný dovoz a vývoz jejich z ciziny a do ciziny. Rozhodující okolností pro instituci dovozních listů jest, zda jest vyvážen ušlý státní příjem na clech a újma spotřebitelům zvýšením cen způsobená na druhé straně prospěchem, který odtud zemědělcům plyne a dílem i průmyslu a konsumentstvu umožněným dovozem lepších jakostí se opatřuje. V Německu jsou, jak se zdá, přesvědčeni, že dovozní listy celku prospívají přes veliké finanční oběti, jichž vyžadují. V Rakousku dosud nebylo třeba podobným umělým způsobem napomáhati dovozu lepších jakostí, ani vývozu přebytečných druhů, poněvadž delší dobu již jsme odkázáni na dovoz pšenice, a vyvážený ječmen je zatím pro svou

*) Differencovati cla obilná tak, aby mezi Uherskem na jedné straně a mezi Rakouskem a Německem na druhé straně platily sazby nižší než vůči ostatní cizině, kterýžto požadavek hájil v Uhrách Matlekovits, aby prý Uhry měly proti cizině při vývozu obilí do Rakouska náskok, bylo by možno jen tenkrát, kdyby se toto clo vůči Uhersku snížilo pod úroveň nynějších cel smluvních; tomu by se však houževnatě bránili rakouští i říšskoněmečtí zemědělci, kdežto differencovati tím způsobem, aby se vůči Uhersku zavedla nynější cla smluvní a vůči cizině se clo zvýšilo, sotva by bylo možno se zřetelem na podražení cen, jež by zvýšené toto clo způsobilo.

jakost zbožím hledaným. A kdyby i nastala snad nutnost dovážeti větší měrou kukuřici nebo jiné druhy obilí pro krmení dobytka, až se jeho chov u nás ještě více zmůže, sotva budeme moci výhodně vyvážeti nějaké přebytky jiných druhů nebo jakostí. Podobně v Uhrách nemohly dosud pomýšleti na výhodnější vývoz jinam než do Rakouska, poněvadž všude jinde bylo by dopravné vyšší, nehledě ani k cům v cizině. A tento stav by se podstatně nezměnil, kdyby zavedena byla obilní cla i mezi Rakouskem a Uherskem týchž sazeb jako vůči Německu. Je-li v Německu nutno dle přirozených tamních poměrů produkce obilné napomáhati vývozu některých druhů obilí, aby se dovoz jiných druhů usnadnil, a uznávají-li tam za vhodné napomáhati tomuto vývozu i prémiemi, jež se pomocí dovozních listů zastřeně poskytují, jest jejich záležitostí, Rakousku ani Uhersku to nevádí, ježto říšskoněmecký vývoz obilí, dovozními listy uměle vzpružený, jde hlavně do zemí severní a severozápadní Evropy, a směr jeho sotva by se za nových poměrů obrátil znatelněji do Rakouska, aby se ho musili zdejší a uherští zemědělci obávat; u nás té nutnosti není, a není ostatně ani té příležitosti k vývozu jako v Německu, jež má v tomto směru velmi výhodnou polohu, a měla by tudíž instituce dovozních listů mimo u sladového ječmene sotva značnější účinek. Změna by však mohla nastati na újmu zemědělců v Rakousku, kdyby zavedli v Uhrách dovozní listy, poněvadž by se pak mohla levněji, pod světovou cenou tržní, nakoupená pšenice rumunská dovážeti do Uher a odtud dále do Rakouska, pokud by cenové rozpětí v Uhrách a v Rakousku toho dopouštělo, anebo by se vyvážela jako mouka, kdyby byl vývoz její na dovozní listy místo obilí přípustěn jako v Německu, a zavedlo se tímto způsobem znovu mlecí řízení, tak že by u nás byly trhy po případě zaplaveny uherskou moukou, zvláště kdyby přepočtení poměr obilí a mouky byl ustanoven pro mouku příznivě. Je jasno, že by zdejší mlýny utrpěly tím velké škody. Poměry by se nedaly ani napravit, kdyby se zavedly dovozní listy i v Rakousku, poněvadž Rakousko nemá odkud cizí levnější obilí dovážeti, mimo Halič, ani nemá kam tak výhodně vyvážeti jako Uhry k nám.

Více ještě než na clech obilních záleží rakouským, uherským i říšskoněmeckým zemědělcům na c l e c h z d o b y t k a, jak se již v jednání o celní tarif z r. 1906 a o poslední smlouvě s Německem a se zeměmi balkánskými ukázalo. Dosud byli tu zemědělci obou polovin říše za jedno a dovedli prosaditi, že byl ve smlouvě s největším zahraničným konkurentem Rumunskem dovoz živého dobytka (mimo koně) vůbec zamezen a dovoz masa kontingentován. Ale na druhé straně odpor proti zachování tohoto stavu bude na straně našich průmyslníků a vůbec konsumentů tím ostřejší, že nedostatečnost hovězího masa vlastní produkce v Rakousku je stále patrnější a jeví se vzestupem cen v posledních letech.*) (Viz tabulku v pozn. na str. 256.)

☞ Rakousko uhrazuje své schodky hovězího i vepřového masa hlavně z Uherska, z ciziny (ze Srbska a z Rumunska) dováží se do Rakousko-Uherska poměrně málo, právě poněvadž je dovoz ten ztěžován. Vývoz do ciziny (vesměs téměř do Německa) je o něco větší než dovoz z cizozemská.

	Dovoz r. 1912			
	Rak.-Uh. z celní ciziny	Rak. z celní ciziny	Rak. z Uherska	Uherska z celní ciziny
	v 1000 K			
hovězí dobytek	18.015	14.903	160.781	3.112
vepřový dobytek	9.520	9.500	90.860	20
maso (veškeré) a uzenina	6.878	1.600	24.887	5.278
Úhrn těchto 3 položek..	34.413	26.003	276.528	8.410
Převaha dovozu (—) ...		— 132	—260.689	

	Vývoz r. 1912			
	Rak.-Uh. do cel. ciz.	Rak. do cel. ciz.	Rak. do Uh.	Uherska do cel. ciz.
	v 1000 K			
hovězí dobytek	36.457	20.234	2.042	16.223
vepřový dobytek	103	88	685	15
maso (veškeré) a uzenina	5.749	5.549	13.102	200
Úhrn těchto 3 položek..	42.309	25.871	15.839	16.438
Převaha vývozu (+)...	+7.896			+8.028

* Poměr cen v celních městech evropských a jejich vzestup byl (dle říšskoněm. pramene: Statistik f. d. Deutsche R., 1914):

	r. 1904	r. 1913	Vzestup v %
	za 100 kg v M		
Vídeň: halič. volí, II. (ceny za živou váhu) ...	60·8	89·2	47
vepři, I.	89·2	102·1	14
Budapešť: uh. volí II. (živá váha)	54·2	67·9	25
vepři, uher., nejlepší (váha ryzí) ..	99·6	115·8	16
Berlín: hov. dobytek (cena za poraž. váhu)	131·5	172·5	31
vepři	102·0	146·3	43
Londýn: hov. dobytek, angl. II. (cena masa)	101·9	119·5	17
vepři, angl. II.	91·7	134·0	46
Paříž: volí II. (cena masa)	113·3	130·5	15
vepři II.	103·0	145·0	41

Vídeňské ceny hovězího dobytka podražily nejvíce, kdežto ceny vepřů zdražily se poměrně nejméně. — Průměrná cena haličských volů na trhu pražském byla r. 1911 92·14 K [za 100 kg živé váhy], kdežto ve Vídni byla cena téhož roku 100·62 K. — O nedostatečnosti produkce masa hovězího v Rakousku svědčí i data o počtu chovaných kusů dobytka; počet chovaného hovězího dobytka v Rakousku od r. 1900 do r. 1910 totiž poklesl, u vepřů stoupl. Příslušná data jsou:

	Počet chovaných kusů v Rakousku	
	hov. dobytek	vepřů
r. 1890	8,643.936	3,549.700
r. 1900	9,511.170	4,682.654
r. 1910	9,160.009	6,432.080
R. 1910 připadá 1 kus na obyv.: 3·1		4·4.

V Německu i chov dobytka hovězího, i chov vepřů stoupá:

r. 1892	17,555.834	12,174.442
r. 1900	18,939.692	16,807.014
r. 1912	20,182.021	21,923.707
R. 1912 připadal 1 kus na obyv.: 3·26		3·0.

(R. 1912 dovezeno ze Srbska hov. dobytka za 4·9 mill. K, vepřů za 8·8 mill. K, z Rumunska hov. dobytka za 2·1 mill. K, vepřů za 0·6 mill. K, a vyvezeno do Německa hov. dobytka za 3·4·7 mill. K, do Italie hov. dobytka za 1·3.)

Celkem jsou tu sice poměry obdobné jako u obilí, ale přiosťrují se pro Rakousko pomalým rozvojem jeho chovu dobytka a obtížemi zásobování masem odjinud, ježto pokusy s masem argentinským nedopadly příliš příznivě, a dovozu ze Srbska a Rumunska mohou v Uhrách činiti překážky. Ale ovšem také Rakousko mohlo by způsobovati Uhersku nesnáze při vývozu a činiti překážky průvozu dobytka mnohem větší než při vývozu obilí. Kdyby došlo k celní rozluce Rakouska a Uherska, musila by se otázka cel mezi oběma těmito státy řešiti tedy kompromissem mezi různými proudy. Rakousko nebude tudíž asi moci užiti cel na dobytek a maso tou měrou za zbraň pro ústupky u cel průmyslových jako cel obilních, a sotva bude možno zavésti vůči Uhersku na dobytek a maso táž smluvní cla, která jsou nyní vůči cizím smluvním státům zavedena. Nejvýhodnější řešení bylo by snad to, kdyby mělo dojiti k užšímu sblížení celnímu s Německem a provedlo se celní osamostatnění Uherska, že by se vzala u položek tř. VIII. a u masa za základ v ů č i c i z i n ě nynější smluvní dovozní cla naše nebo říšskoněmecká, aby tak pokud možná nenastaly značnější poruchy v zásobování proti nynějším poměrům. Ostatně liší se nynější naše sazby obecné od sazeb smluvních jen u položky „volí“, při níž je sazba obecná K 60— za kus a sazba smluvní K 47— za kus nebo K 9·40 za 100 kg živé váhy, tak že ústupek cizím zemím učiněný je nepatrný. Říšskoněmecké smluvní sazby neliší se rovněž znatelněji od našich sazeb, a nenastala by ani tam značnější změna, předpokládáme-li, že nedojde k nějakým opatřením odvetným na té ani na oné straně. Poměr smluvních sazeb říšskoněmeckých a našich jest:

	Říšskoněm. smluvní sazby za 100 kg živé váhy M	Rak.-uher smluvní sazby za 100 kg živé váhy K
Pol. (říšskoněm. tarifu) 103: volí	8.—	9·40
„ „ „ 105: vepři	9.—	10.—
z pol. 108: maso čerstvé	27.—	30.—
„ jednoduše při-		
pravené (uzené a pod.)	35.—	45.—

Na druhé straně kdyby se zavedla v Rakousku dovozní cla na dobytek vůči Uhersku, získali by plný úhrn cla uherští i rakouští zemědělci, poněvadž by ceny v Rakousku asi jistě podražily o plné clo nad nynější ceny, neboť u cen dobytka a masa neproniká se zřetelem na větší nesnáze a náklady dopravní i se zřetelem na veliké odstíny jakostné jednotná cena světová jako u obilí. Proto by musila tato cla býti vzhledem na konsumenty, kteří by účet zaplatili, velmi mírná, a ovšem mu-

silo by se za ně dostati Rakousku přece kompensace v oboru cel průmyslových, byť ne snad tou měrou jako za cla obilní. Tytéž nízké sazby mohly by se zavést i pro dovoz z Německa do Rakouska, i do Uherska, poněvadž nebezpečí značnějšího dovozu odtamtud k nám není; ba snížení dovozních cel dobytčích vůči Německu na úroveň cel vůči Uherku platnou bylo by pro Rakousko téměř nutné, aby tu byla aspoň pro případy značnější drahoty nějaká protiváha a regulátor cenový. Táž nízká cla mohla by se zavést i pro dovoz z Rakouska do Uherska, poněvadž se nemusí v Uhrách obávati dovozu dobytka z Rakouska. Říšskoněmečtí zemědělci byli by však sotva ochotni povolití snížení dovozních cel na dobytek vůči Rakousku a Uherku, ježto tamní chov dobytka je vyvinutější, po případě chtělo by si Německo dáti zaplatiti tento ústupek přílišnými obětmi v oboru cel průmyslových; musila by se tudíž v tomto případě přednostní mezicla differencovati: jiné sazby by platily pro dovoz dobytka do Rakouska a Uherska z Německa, jiné sazby, vyšší, pro dovoz do Německa z Rakouska a Uherska, a ovšem jiné sazby, nejvyšší, společné, pro dovoz do svazových zemí z ostatní ciziny.

Skrývá-li se však již v oboru cel agrárních mnohé úskalí, jež by bylo nutno při jednání o celní svaz obeplouti, hrozí mnohem větší nešnéze u cel průmyslových. Jednání o tato cla bylo by velmi spletité. Kdyby se zavedla totiž v Uherku průmyslová cla vůči Rakousku i sebe nižší, bylo by to každým způsobem těžkou zkouškou pro rakouský vývozní průmysl. Aby nároky Uherska nebyly tu přílišné a držely se v snesitelných mezích, mohlo by Rakousko vymoci protívahou ústupků u cel agrárních. Ale naprosto nebylo by v Rakousku možno snížití na tutéž úroveň i průmyslová cla vůči Německu, zvláště v oborech, kde již nyní je soutěž rakouského průmyslu na domácích trzích s tovary říšsko-německými nesnadná, jako v oboru železářském, v kterémžto oboru byl by asi spor o cla nejprudší. Vždyť je všeobecně známo, že i za nynějších poměrů vadí naší soutěživosti některé základní různosti ve výrobě průmyslové a nestejná úprava poměrů výrobních, jako různost daňová, různost mezd, cen surovin a potřeb, různost sociálních břemen, různá míra životní dělňictva, různé ceny potravin, různá bohatost kapitálová, různé sazby úrokové a j., jež se nedají naráz zvrátiti, poněvadž se vyvíjejí historicky a organicky.*) Musila by se nezbytně i cla průmyslová differencovati: vůči Německu zachovalo by Rakousko i Uhersko nynější smluvní sazby cel průmyslových a ve vzájemném styku Uherska s Rakouskem mohla by se zavést jen cla mnohem mírnější. Tím by však differencování „vnitřních“ cel nabylo takového rozsahu, že by celní „jednotu“ důkladně zviklalo a její nepřírozenost názorně prokazovalo.

*) Není nezajímavo, čísti dnes důvody, které porada zástupců nejhlavnějších průmyslových odvětví 6. dub. 1864, svolaná pražskou obchodní komorou, uváděla proti přístupu k Celnímu spolku německému: „Dokud výrobní činitelové: láce kapitálu, intelligentní výkony dělníků, komunikace, nebudou přivedeny přibližně na takový stupeň, jaký jest v celní jednotě, nemá se vstupovati do celní jednoty“. (Gruber, Obchodní živnostenská komora v Praze, str. 65.) Srov. též pozn. na str. 96.

Ale i kdyby se tyto nesnáze ve vnitřní úpravě cel mezi třemi svazovými státy přehlédly, zůstal by nerozřešený ještě další problém, jak je d n o t ě upravití průmyslová cla vůči ostatní cizině. Zvláště by tu šlo opět o spor mezi průmyslem rakouským a říšskoněmeckým. Poněvadž na snížení našich dovozních průmyslových cel vůči Německu z uvedených důvodů nelze pomýšleti, a také Německo sotva bude chtítí svá dovozní cla průmyslová vůči Rakousku snížití, zvláště ztratili některá svá dosavadní odbytiště, bylo by jediné možné řešení, aby svaz zavedl vůči ostatní cizině cla vyšší, než jsou cla nynější. Ale bylo by téměř nemožno, vyjednatí s jednotlivými cizími zeměmi taková cla, která by vyhovovala i nám, i Německu.*) Tato úprava by arcí předpokládala, že by doložka o největších výhodách nebyla do nových smluv se státy mimosvazovými vkládána, a platila tedy jen ve styku svazovém, po případě lišily by se dvojí nejvyšší výhody: jedny pro státy svazové platné, druhé pro státy vnější. Aby nevznikly zbytečné spory, bylo by radno, aby se všechny smlouvy obchodní ujednaly znovu. Kdežto chtítí snad zavéstí vůči ostatním cizím zemím režim nesmluvní, t. j. vládu cel generálních, autonomně stanovených, sotva by bylo možno, poněvadž by opatření to vyvolalo na druhé straně vysoká cla odvetná, jimiž by byly obchodní styky asi nadobro podlomeny. Ostatně neušlo by se tímto autonomním tarifem naznačeným obtížím, poněvadž by i pak vyjednávání o jednotný tarif generální pro širší cizinu platný bylo právě tak nesnadné jako jednáni o jednotný tarif smluvní pro styk s ostatními zeměmi. Nezavéstí však vůči cizině sazeb jednotných, po případě dovoliti, aby jednotlivé státy svazové směly vybíratí k společným sazbám celním přírážky, jako navrhoval Spiethoff, znamenalo by dáti padnouti hlavnímu příznaku přednostní soustavy; pak bylo by i z formálních důvodů jednodušším, řešiti úpravu obchodních styků svazových zemí dosavadním obyčejným způsobem, totiž nějakou rámcovou smlouvou kolektivní a podrobnými celními smlouvami, samostatně jednotlivými územími s cizími zeměmi uzavíranými.**)

*) Je přeludem, domnívatí se, že Německo přinese nám obět, připustí-li zvýšení cel vůči ostatní cizině, poněvadž má větší trh než Rakousko, jako uvedl P l e n e r, snad Německo by tím obět přineslo, ale tato eventuálná jeho ztráta neznamená pro nás zisk.

**) Mnoho by se na nynějších poměrech v podstatě také nezměnilo, kdyby se zavedl v zemích svazových trojí tarif, jak někteří navrhuji: přednostní pro jejich vzájemné styky, normální tarif pro pravidelný styk se zeměmi nesvazovými a generální tarif pro případ celních válek; neboť užívá se těchto trojích sazeb vlastně již nyní. — Rovněž ze základny nynějšího stavu vychází návrh jiný, který se přimlouvá, aby se ve vzájemném styku Německa a Rakousko-Uherska v celku zachovaly veškeré dosavadní platné smluvní sazby celní a vázaly se proti zvýšení, ale aby se hledělo nápomocí volnějšímu styku obou území jednak odstraňováním některých cel, jednak zaváděním řízení zušlechťovacího mnohem větší měrou než dosud. Nelze však očekávatí, že by se prakticky docílilo tímto návrhem nějakých značnějších výsledků u porovnání se stavem dnešním. Mimo to neřeší se tu jako ostatně téměř ve všech jiných návrzích, jež se v nedávné době v Německu vyrojily, problém úplně, se zřetelem na všechny tři státy Německo, Rakousko a Uhersko. — Z autorů zdejších uvažuje o úpravě poměrů mezi všemi těmito zeměmi P h i l i p p o v i c h; představuje si věc velmi snadnou: agrární cla by se mohla ve styku všech tří zemí poněkud snížití, cla

Ale ať již by se formálně řešila otázka tak nebo onak, každým způsobem musilo by Německo při vyvažování ústupků, jež jedna i druhá strana pro jednotnější hospodářské sblížení by učinila, i zavedení průmyslových cel Uherska vůči Rakousku uznati za velkou oběť Rakouskem přinesenou, byť i cla ta byla mnohem nižší než cla vůči ostatním státům, a Německo musilo by hleděti tuto oběť Rakouska, jakož i hrozící mu ztráty dosavadních jeho odbytišť, vyvážit ústupky při jednáních s širší cizinou v nynějších průmyslových oborech exportních Rakouska, z nichž mnohá jsou nejen naší životní podmínkou, ale i naším svérázem. V tomto zápase mělo by ostatně Uhersko ve vlastním zájmu jíti ruku v ruce s průmyslem rakouským, poněvadž i jemu hrozila by soutěž říšskoněmeckých tovarů téměř nepřekonatelná.

*

Uvedenými podrobnějšími úvahami o hospodářských stycích Rakouska, Uherska a Německa vnučuje se nezaujatému pozorovateli pochybnost o tom, zda by bylo vůbec možno všechny uvedené rozpory zájmů tak srovnati, aby se dal zříditi užší celní svaz těchto tří území, ať již v podobě celní unie, nebo i jen jako celní spolek s jednotnou soustavou preferenčních, po případě i diferenčních cel mezi všemi třemi oblastmi a s jednotným tarifem celním vůči ostatní cizině. Jestliž na jedné straně hospodářská povaha Rakouska a Uherska téměř protilehlá, jak už v obecných úvahách (na str. 137 a 169) bylo zmíněno, tak že se tyto země dle dnešních poměrů, které se ostatně tak brzy nezmění, jaksi přirozeným způsobem doplňují a jedna je odkázána na druhou; na druhé pak straně jsou hospodářské poměry Rakouska a Německa, pokud se odvětví výrobních týče, povahy příliš obdobné, ale jsou naopak v organisační výrobě a v ostatních produkčních a odbytových okolnostech tak různě vyvinuty, že sotva se dá řešiti otázka jejich cel vůči nespolkové cizině tak, aby vyhovovala oběma stranám a neobtěvovala na cizích tržištích slabšího konkurenta silnějším. Kdežto tedy hospodářská povaha Rakouska a Uherska již sama sebou nabádá k volnému hospodářskému jejich styku a záchově společné jednoty, znamenala by rozluka zároveň neodvratný rozehod jejich v úpravě styků s cizinou, poněvadž pak by protilehlá povaha obou území naráz pronikla a vnější obchodní politiku jejich vedla cestami protichůdnými, jak se názorně již ukazuje při podrobnějších úvahách o společné úpravě jejich poměrů u navrhovaného hospodářského sblížení i jen s Německem; na druhé straně naopak poměrná podobnost hospodářských poměrů Německa a Rakouska působí značné nesnáze jednotné úpravě hospodářských styků i vnitřních, i vůči ostatní cizině. Nezdá se proto, že by nastati mohla v úpravě celních poměrů uvedených území podstatnější změna naznačenými směry; spíše zůstane asi dosavadní stav v hru-

průmyslová by se v celku mohla v tomto styku zachovati, a rovněž úprava vůči ostatním zemím by prý nepůsobila obtíží, poněvadž doložka o největších výhodách sama sebou zmizí a tím se poměry velmi zjednoduší. Ale je nepochybné, že hlavní nesnáze by nastaly v praxi při projednávání podrobných sazeb celních, až by jednotlivé zájmové skupiny ohlásily své požadavky a své obavy.

bých rysech zachován, nepředpokládáme-li značnějších jinakých převratů. *)

České země jsou na nové úpravě poměrů vnější tržby intereso-
vány více než kterákoli rakouská korunní země jiná, neboť na jedné
straně mají poměrně nejvíce mezi nimi vyvinuté zemědělství, jež bude
úpravou zemědělských cel vůči Uhrám a Německu i vůči ostatní cizině
velmi dotčeno, na druhé straně vynikají nade všechny také průmyslem
a právě čelná odvětví vývozního průmyslu mají sídlo v zemích českých.

Z výrobních druhů zboží výroby zemědělské na prvním místě jest
ječmen a slad. Vývoz z Rakouska do celní ciziny r. 1912 byl:

	v 1000 q	v mill. K
ječmene	1523	33·6
sladu	1755	63·0

a téměř všechno zboží je z Moravy a Čech. Účast Čech na tomto vývozu
dá se posouditi z vývozu ječmene a sladu po Labi. Bylo r. 1912 vyve-
zeno přes hranici česko-saskou po Labi

v tisících q

ječmene .... 702·0 (t. j. téměř $\frac{1}{2}$ vývozu Rakouska),
sladu (přibl.) 200·0 (velikou převahu ve vývozu má Morava).

Rovněž vývoz chmele a ovoce ze zemí českých vyniká nad
ostatní země, jak ukazují tato data:

Vývoz z Rakouska r. 1912 do celní ciziny
v 1000 q v mill. K

chmele	123·5	48·6 (téměř všechn z Čech),
ovoce	1243·2	23·9.

(Z Čech vyvezlo se r. 1912 po Labi 263.745 q ovoce.)

*) Vyznívá to ostatně souhlasně ze všech úvah, jež v novější době různými
odbornými theoretiky i praktiky byly proneseny. Jest tu pozorovati jakási obecné
umodření z nadšení, jež v prvé chvíli Naumannova „Střední Evropa“ vyvolala,
a zvláště v Německu ozývají se hlasy velmi opatrné skepse. Poukazuje se z praktické
stránky, že Německo musí si hleděti zachovati tržebné styky s veškerým světem,
ježto do Rakousko-Uherska jde pouze desetina jeho vývozu (r. 1913 10·9%, kdežto
do V. Britannie 14·2%, do Ruska, Francie, Belgie, Italie a Unie severoamerické
pak úhrnem 34%), nehledě ani k tomu, že nemůže mu Rakousko-Uhersko poskyt-
nouti ani potřebných surovin. Z tohoto důvodu přimlouvají se někteří (Eulenburg)
zcela otevřeně, aby se zůstalo při dosavadním způsobu tarifních smluv a zůstala i do-
ložka o největších výhodách platna jako dosud pro všechny země smluvní,
právě poněvadž prý chce-li Německo požívatí největších výhod všude, musí jich také
všude samo poskytovat. Ale i ti, kteří jsou pro soustavu přednostní, hledí její dosah
zmírniti buď tak, aby se přednostní cla zaváděla ponaáhu, jako navrhol Wolff,
který předpokládal přechodnou dobu 50 až 60 let, v nichž by se meziela v pěti-
letých obdobích postupně rovnoměrně snižovala, anebo aby se přednostní cla posky-
tovala za ústupky dle zásady reciprocity i jiným zemím. Také širší vrstvy konsumentů
říšskoněmeckých neslibují si od navrhovaného celního společní zvláštních
výhod, poněvadž dovoz pšenice a pšicnín je z Rakousko-Uherska do Německa malý
a bylo by tu Německo odkázáno i nadále na dovoz odjinud; mimo to přitlužení
ochranářství vůči ostatní cizině, jež by zavedení přednostních cel v obmyšleném
sdružení celním mělo za následek, způsobilo by asi nově další združení cen. Po-
měrně méně nepříznivě staví se vůči nové úpravě říšskoněmečtí zemědělci.

Výroba hornická vyváží z Čech v první řadě hnědé uhlí.

Vývoz z Rakouska do celní ciziny r. 1912

	v 1000 q	v mill. K
hnědé uhlí, lignitu	74.260	781
(Vývoz z Čech po Labi	16.890)*.	

Hlína porcelánová či kaolin vyváží se výhradně z Čech (r. 1912 vyvezlo se z Rakouska 1·8 mill. q, v ceně 7·8 mill. K).

Ve vývozu minerálních vod (r. 1912 z Rakouska za 5·1 mill. K, z čehož do Uherska za 1·6 mill. K) rovněž mají země české lví podíl.

Ze surovin produkce živočišné sluší uvést vejce a peří, na jejichž vývozu se hlavně Čechy účastní velikým úhrnem, bohužel vyváží se peří hlavně nezpracované.

Z vývozního průmyslu Čech a Moravy největší obraty vykazuje vývoz cukru, v jehož říšských obrazech mají tyto obě české země zdrcující většinu.

V roce 1912/13 (od 1./9. do 31./8.) bylo totiž vyrobeno:

v Čechách ... 7·04 mill. q sur. cukru (t. j. 58·15% veškeré výr. rak.),
na Moravě... 3·77 „ q „ „ („ 32·82% „ „ „),
tak že na všechny ostatní země zbývalo jen 9%.

Uhersko s Bosnou vyrobilo r. 1911/12 4·2 mill. q surového cukru.

Vývoz cukru byl r. 1912:

	raffinady	suroviny	Přepočteno na surovinu (100 kg raf. = 111·1 kg sur.)	
	mill. q	mill. q	mill. q	mill. K
z Rakousko-Uherska	4·9	1·9	7·4	233·8
(dle úřední statistiky	6·9			254·0)
z Čech r. 1910/11 (r. 1911/12 byl vývoz výjim. malý) 4·51 (t. j. $\frac{3}{5}$ vývozu Rak.-Uh.),				
z Moravy a ostatních zemí předlitavských			1·58	
(Morava: téměř $\frac{1}{5}$ vývozu Rak.-Uh.),				
z Uherska a Bosny			1·97	

(Po Labi vyvezeno bylo v letech 1909 až 1913 cukru [v mill. q]: 4·2, 3·1, 2·2, 2·6, 3·9.)

Podobnou převahu mají Čechy i ve výrobě a vývozu piva. V období 1912/13 (od 1. září do 31./8.) bylo v Rakousku uvařeno 21·08 mill. hl piva, z čehož na Čechy připadalo 9·99 mill. hl (47·4%), na Dol. Rakousy 3·68 (17·4%), na Moravu 1·55 mill. hl (7·4%). Ve vývozu 16·9 mill. K (r. 1912) mají Čechy hlavně svým plzeňským pivem podíl největší.

Průmysl sklářský jest ode dávna v Čechách domovem a dosud v Rakousku téměř výhradním sídlem jeho jsou Čechy, tak že vývoz

*) R. 1912 byla do Německa vyvezena $\frac{1}{3}$ hnědé uhlí v Čechách vytěženého. Doly jsou vesměs v krajině německé.

jde hlavně z Čech. (Z počtu dělníků v průmyslu sklářském zaměstnaných, přibližně 45.000, připadalo r. 1913: na Čechy 75%, na Moravu 10%, na Štýrsko a Dol. Rakousy 5% a na ostatní země Rakouska 5%; průmysl tento je v zemích českých velikou většinou v krajích německých.)

Dále je nesporna převaha účasti Čech, Moravy a Slezska na vývozu tovarů textilního průmyslu (bavlnářského, lnářského, vlnářského i hedvábného), tovarů konfekčních (Prostějovsko; fezy v Strakonících, Písku a Mikulovicích), na vývozu krajek a výšivek, tovarů kožených (dříve zvláště pražské rukavičkářství), papírových, strojnických (hospodářské stroje, cukrovarnická zařízení, vozidla a j.), hudebních nástrojů, zápalek, klenotnického zboží a j., ale přesnějších dat dle zemí zatím není. Znána je též účast Čech na vývozu zboží uzenářského.

Je velmi obtížno odhadnouti i jen přibližně z úředních dat o vnější tržbě Rakouska, kolik z úhrnného vývozu připadá na jednotlivé země; aspoň poněkud dá se o tom souditi dle poměru počtu osob v jednotlivých zemích v průmyslu a obchodě činných. R. 1910 bylo:

	Osob činných				
	v prům.	v obch.	v prům.	v obch.	v prům. i obch.
	v % úhrnu obyv. Rak.:				
v Čechách	1,347.371	396.381	4·71	1·38	6·09
na Moravě	435.409	125.620	1·52	0·44	1·96
ve Slezsku	151.969	37.398	0·53	0·13	0·66
Úhrnem	1,934.749	559.399	6·76	1·95	8·71
v ostatních zemích Rak.	1,692.252	1,018.516	5·92	3·56	9·48
v Rakousku celkem ...	3,627.001	1,577.915	12·7	5·52	18·22
Počet obyvatelstva Rakouska ...	28,570.800 .....(100%)				

Dle tohoto klíče by měly země české tuto úhrnnou účast na vnější tržbě Rakouska:

	Dovoz	Vývoz
	r. 1912 v mill. K	
	z celní ciziny i z Uherska	do celní ciziny i do Uherska
Čechy	76·3	71·7
Morava	24·6	23·1
Slezsko	8·3	7·8
úhrnem	109·2	102·6
ostatní země Rakouska	118·8	111·7
Rakousko celkem (s opravou)	228·3	214·6

Na země české připadala by tedy téměř polovice (47·8¹/₀) vnější tržby Rakouska, na samotné Čechy plná její třetina (33·4⁰/₀), na Moravu téměř devítina (10·7⁰/₀).